

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

А. В. Бежанова, Г. К. Тетерятник, Г. В. Мудрецька

**ЗАСТОСУВАННЯ
РЕЖИМУ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ
У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Монографія

Видавництво
«Юридика»
2023

Рецензенти:

Ірина Василівна Гловюк – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Вікторія Вікторівна Рогальська – кандидат юридичних наук, доцент

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Одеського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 5 від 26.12.2022 р.)*

3-36 **Безжанова А. В., Тетерятник Г. К., Мудрецька Г. В.**
Застосування режиму відеоконференції у кримінальному судочинстві :
монографія / А. В. Безжанова, Г. К. Тетерятник, Г. В. Мудрецька. – Одеса :
Видавництво «Юридика», 2023. – 186 с.

ISBN 978-617-8263-81-2

Монографія є одним із перших після прийняття КПК України 2012 року спеціальних комплексних досліджень, у якому вирішено наукове завдання щодо застосування режиму відеоконференції у кримінальному судочинстві. На базі положень загальної теорії кримінального процесуального права та криміналістики, результатів узагальнення та аналізу судової та слідчої практики досліджені теоретико-правові аспекти, процесуальні особливості застосування, процесуальний порядок фіксування та використання результатів відеоконференції у кримінальному провадженні, розроблені практичні рекомендації, а також науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення законодавства з питань застосування режиму відеоконференції у кримінальному процесі.

УДК 004.773.5:343.13

ISBN 978-617-8263-81-2

© А. В. Безжанова, Г. К. Тетерятник, Г. В. Мудрецька, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ПЕРЕДМОВА	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЖИМУ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	9
1.1. Загальна характеристика технічних засобів і технологій під час застосування режиму відеоконференції у кримінальному провадженні.....	9
1.2. Поняття, підстави та умови проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції у кримінальному судочинстві.....	31
1.3. Правові основи застосування режиму відеоконференції у кримінальному судочинстві.....	61
Розділ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЖИМУ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	75
2.1. Процесуальний порядок застосування режиму відеоконференції під час досудового розслідування.....	75
2.2. Процесуальний порядок застосування режиму відеоконференції під час судового провадження.....	100
Розділ 3. ПРОЦЕСУАЛЬНІ УМОВИ ФІКСАЦІЇ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ У ДОКАЗУВАННІ	133
3.1. Процесуальний порядок фіксації процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції.....	133
3.2. Критерії допустимості інформації, отриманої із застосуванням відеоконференції.....	156
ВИСНОВКИ	178

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГПК	– Господарський процесуальний кодекс України
ДСА	– Державна судова адміністрація України
ЄРДР	– Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄСПЛ	– Європейський суд з прав людини
КК	– Кримінальний кодекс
КПК	– Кримінальний процесуальний кодекс
КСУ	– Конституційний суд України
НП	– Національна поліція України
НСРД	– негласні слідчі розшукові дії
ОБСЕ	– Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ООН	– Організація об'єднаних націй
п.	– пункт, пункти
СК	– Сімейний кодекс
СРД	– слідчі розшукові дії
ст.	– стаття, статті
ЦПК	– Цивільний процесуальний кодекс України
ч.	– частина, частини

Незламному українському народові присвячується!
З непохитною вірою у нашу Перемогу та довгоочікуваний мир

*Чи справді вірив я у перемогу
в такій тяжкій нерівній боротьбі?
Так, вірив я. Найперше вірив – Богу.
І вірив людям. Людям і собі.*

Ліна Костенко

ПЕРЕДМОВА

Науково-технічний прогрес не стоїть на місці, та вже сьогодні у всіх галузях суспільного життя спостерігається стрімкий розвиток та широке використання інноваційних технічних розробок, комп'ютерних, інших електронно-інформаційних та телекомунікаційних технологій, які не оминули і кримінальне судочинство, а їх широке застосування сприяє суттєвому підвищенню його ефективності. Актуальність запровадження в процесуальну діяльність органів досудового розслідування та суду передових технологій, зокрема відеоконференцз'язку, на теперішній час не викликає сумнівів. Нові технології гарантують належні умови фіксування, збереження, поширення й використання інформації, яка відображає процес застосування режиму відеоконференції.

Можливість застосування технічних засобів та технологій під час проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції не є абсолютно новою для кримінально-процесуального законодавства України, оскільки і до появи ст. 85–3 КПК України 1960 року та статей 232, 336 КПК України 2012 року вона існувала. Зокрема, ст. 303 КПК України 1960 року дозволяла під час судового засідання допитувати свідків з використанням технічних засобів з іншого

приміщення, у тому числі за межами приміщення суду. Проте через відсутність чіткої правової регламентації процедури та конкретних технічних засобів відеоконференція майже не застосовувалась.

Сьогодні режим відеоконференції (дистанційне кримінальне провадження) при проведенні процесуальних дій використовується майже по всій Україні та має тенденцію до подальшого розповсюдження. Особливо після введення воєнного стану на території України, підхід до проведення кримінального провадження у дистанційному режимі набув особливої актуальності.

Однак, на жаль, в умовах сьогодення процесуальна регламентація проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції є фрагментарною та такою, що не відповідає теперішнім потребам. Практика свідчить, що проблема застосування режиму відеоконференції у кримінальному провадженні має не тільки технічну, а й юридичну сторону. Власне через недосконалість нормативного регулювання проведення відеоконференції на практиці виникають труднощі щодо належного її застосування. Наукового дослідження вимагають правові основи застосування зазначеної технології, межі допустимості та порядок її використання у кримінальному судочинстві, а також питання надання юридичної сили даним, що отримані за допомогою режиму відеоконференції.

Не дивлячись на значну кількість наукових праць, присвячених застосуванню відеоконференції, слід зазначити, що не всі її аспекти комплексно досліджені та нормативно врегульовані. Після набрання чинності КПК України 2012 року одними із останніх досліджень, що присвячені проблематиці проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції у кримінальному провадженні є дисертаційні роботи М.І. Смирнова «Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцз'язку» (2005 р.); І.В. Черниченко «Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України» (2015 р.); Н.В. Шульги «Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції у кримінальному провадженні» (2019 р.), в яких приділено увагу особливостям проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції у кримінальному провадженні рекомендації щодо вдосконалення правової регламентації та застосування

відеоконференції.

Однак потреби правозастосовної практики, прогалини у законодавстві вказують на те, що залишаються питання, які потребують ґрунтовного дослідження та вирішення теоретичних та практичних проблем щодо визначення поняття технічних засобів і технологій, які використовуються під час застосування режиму відеоконференції у кримінальному провадженні; співвідношення підстав та умов проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції; дискусійних проблем щодо законодавчих положень, що регламентують окремі аспекти процесуального порядку застосування режиму відеоконференції; проблем допустимості інформації отриманої із застосуванням режиму відеоконференції у кримінальному провадженні в Україні. Наукового дослідження потребують правові підстави застосування даної технології, межі допустимості та порядок її використання у кримінальному провадженні, а також питання надання юридичної сили відомостям, отриманих шляхом відеоконференції та ін., що обумовило необхідність додаткового, всебічного та науково обґрунтованого дослідження.

Емпіричну базу дослідження склали дані офіційної статистики судової влади України щодо застосування режиму відеоконференції у кримінальному судочинстві, узагальнення судової практики Верховного Суду, рішення Європейського суду з прав людини, дані, отримані на основі узагальнення практики діяльності судів, статистичні дані, що стосуються досліджуваної проблематики, результати опитування 45 суддів, 38 прокурорів, 60 слідчих Національної поліції, 37 адвокатів та власний досвід роботи у практичних підрозділах авторок дослідження.

Монографія є одним із перших після прийняття КПК України 2012 року комплексним науковим дослідженням використання режиму відеоконференції у кримінальному судочинстві та базується на дисертації А. В. Бежанової "Застосування режиму відеоконференції у кримінальному судочинстві"

Низько схиляємо голови та завдячуємо усім, хто на щиті повернувся з цієї страшної війни. За можливість жити і творити дякуємо ЗСУ та усім, хто сьогодні бореться за наше життя і свободу, завтрашній день, незалежність України на всіх фронтах!

Висловлюємо щирю вдячність за підтримку їх наукових прагнень керівництву Одеського державного університету внутрішніх справ та кафедри кримінального процесу університету.

Окремі слова подяки за доброзичливе наукове ставлення, конструктивну критику, цікаві ідеї та підтримку висловлюємо рецензентам монографії – докторці юридичних наук, професорці, заслуженому юристу України Ірині Гловюк та кандидатці юридичних наук, доцентці Вікторії Рогальській.

Розділ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЖИМУ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

1.1. Загальна характеристика технічних засобів і технологій під час застосування режиму відеоконференції у кримінальному провадженні

Швидкий розвиток мережевих технологій та телекомунікацій значно розширили можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах суспільного життя, в тому числі й сфері кримінального судочинства. Зростаюча потреба сучасної життєдіяльності суспільства в неперервному обміні інформацією неможлива без застосування інформаційно-комунікаційних технологій, які стали одним з найважливіших показників розвитку стану економіки, якості життя населення, національної безпеки тощо. Широке застосування відповідних технічних засобів і технологій має своїм завданням істотно підвищити ефективність кримінального судочинства.

Одним із стратегічних заходів вирішення завдань кримінального судочинства стало запровадження норм, якими врегульовується можливість проведення у режимі відеоконференції допиту та впізнання під час досудового розслідування (ст. 232 КПК України) і процесуальних дій під час судового провадження в режимі відеоконференції (ст.ст. 336, ч. 3 ст. 351 та ч. 4 ст. 354 КПК України). Проте неоднозначність деяких законодавчих положень чинного КПК України щодо визначення технічних засобів і технологій, за допомогою яких фіксуються хід і результати процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції

у кримінальному судочинстві України, потенційно може призвести до проблеми допустимості використання в сфері кримінального судочинства доказів, отриманих із застосуванням таких технічних засобів. Наукового дослідження потребують правові підстави застосування означених технічних засобів і технологій, межі допустимості та порядок їх використання у кримінальному провадженні.

Таким чином, наявність значної кількості законодавчих новел у регламентації застосуванням режиму відеоконференції, відсутність спеціальних досліджень у цій сфері, необхідність удосконалення кримінально-процесуального законодавства у частині використання технічних засобів і технологій при застосуванні режиму відеоконференції та практики його застосування обумовлюють актуальність цього дослідження.

Застосування технічних засобів і технологій у кримінальному процесі є звичайним явищем, і досягнення науково-технічного прогресу надають можливості використання нових технологій в інтересах кримінального судочинства. КПК України значно розширив можливості проведення процесуальних дій під час досудового розслідування та судового провадження за допомогою сучасних технічних засобів і систем, зокрема, застосування засобів відеозапису (режим відеоконференції). Разом з тим рівень застосування досягнень науки і техніки характеризується істотним розривом між теорією і практикою, недостатністю проблем всебічного науково-технічного забезпечення кримінального судочинства. З розвитком науково-технічного прогресу зростають можливості криміналістичних (науково-технічних) засобів і методів у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень¹. До них П.В. Цимбал відносить усі розробки науки і техніки, які сприяють підвищенню рівня і якості виявлення, фіксації, дослідження та використання даних, отриманих за їх допомогою у кримінальному судочинстві, тобто технічні засоби, методи, матеріали, прийоми, методики, способи організації діяльності тощо².

¹ Кобець М.В. Поняття науково-технічного забезпечення у кримінальному судочинстві. *Наука і правоохоронна*. Київ : ДНДІ МВС України, 2013. № 3(21). С. 182.

² Цимбал П.В. Совершенствование использования научно-технических достижений в расследовании преступлений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Киев, 1992. с.7

Дистанційне досудове розслідування та судове провадження передбачає можливість проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій за умов, що учасники таких дій на момент їх проведення перебувають у різних місцях, географічно віддалених одне від одного на відстань, що створює неможливість їх безпосереднього контакту. Проблемним питанням є правильне застосування технічних засобів при проведенні слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції без порушення вимог законодавства, адже це призводить до неможливості використання результатів даних дій як доказів у кримінальному провадженні.¹

В ході проведеного дослідження були виявлені ряд причин, які впливають на ефективність використання науково-технічних досягнень в діяльності правоохоронних органів:

- відсутність належної уваги до питань модернізації служб та підрозділів правоохоронних органів технічними засобами (42 %);
- недостатнє фінансування даної сфери (36 %);
- відсутність фахівців в системі правоохоронних органів (23 %);
- проблематичність використання нових технологій (19 %);
- недовіра до нових технологій в правоохоронних органах (4 %);
- слабка нормативна база і відсутність системного підходу до питань інноваційної модернізації правоохоронних органів (30 %);
- використання пропрієтарного програмного забезпечення², що в свою чергу веде до невиправданих витрат бюджетних коштів, створює проблеми при оптимізації або розширенні функціоналу, вносить плутанину та неоднозначне трактування на право використання в плані ліцензійної чистоти експлуатованого програмного забезпечення, а також проблему боротьби з вірусною активністю в розряд пріоритетних (14 %);

¹ Черниченко І.В. Особливості реалізації окремих засад кримінального провадження України під час застосування відеоконференції. *Часопис Київського університету права*. 2013. Вип. 4. С. 332.

² Пропрієтарне програмне забезпечення (англ. Proprietary software; від proprietary – приватна, патентований, в складі власності і software – програмне забезпечення) – програмне забезпечення, що є приватною власністю авторів або правовласників і не задовольняє критеріям вільного ПЗ (наявності відкритого програмного коду недостатньо). Правовласник пропрієтарного програмного забезпечення зберігає за собою монополію на його використання, копіювання та модифікацію, повністю або в істотних моментах. Зазвичай пропрієтарним називають будь-яке з обмеженим доступом ПЗ.

— значна витратність коштів на використання сучасних технологій (електронних баз даних, програмного забезпечення, оптичних каналів зв'язку, каналів супутникового зв'язку) (64 %). Причиною цього є приналежність всіх сучасних систем комерційним організаціям, які самостійно встановлюють ціни за їх закупівлю, оренду та обслуговування.

Це далеко не весь перелік проблем, з якими доводиться стикатися працівникам правоохоронних органів в повсякденній діяльності, однак навіть вони свідчать про складну ситуацію, що складається в галузі застосування науково-технічних досягнень. І не дивлячись на проведену роботу в цій галузі, в епоху високих технологій правоохоронні органи знаходяться на відстаючих позиціях в частині застосування передових методів роботи.

Статтею 232 ч. 3 КПК України передбачено, що у дистанційному досудовому розслідуванні використовуються технічні засоби і технології. Ч. 9 ст. 232 КПК України передбачено, що хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису. Статтею 336 ч. 3 КПК України передбачено, що у дистанційному судовому провадженні, можуть бути застосовані технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення і звуку. Ч. 7 ст. 336 встановлює, що хід і результати процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису. Усі ці засоби фіксації мають доказове значення.

Вивчаючи генезу поняття «технічних засобів і технологій», нами встановлено, що на сьогодні на законодавчому рівні не існує однозначного його визначення. Міжгалузеве використання цього терміну потребує чіткого його формування. Однак лише 12 % опитаних працівників правоохоронних органів та суддів також визнають необхідність вирішення проблеми понятійно-структурного характеру щодо термінів «науково-технічні засоби», «технології» та «технічні засоби».

На сьогоднішній день у наукових працях і законотворчій діяльності до сучасних технічних засобів у кримінальному процесі, як правило, відносять поліграфи, відеоконференцзв'язок (відеозв'язок),

тензометричні платформи для оцінки стресового психофізичного стану людини, системи ведення електронних баз даних, відповідно до якої здійснюються збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення заяв, повідомлень про кримінальне правопорушення.

У чинному КПК України законодавець замість усталеного поняття «науково-технічні засоби» вживає – «технічні засоби фіксування». Кількість статей КПК України, які допускають застосування технічних засобів у кримінальному провадженні, на сьогоднішній день, налічує 43-и норми, при цьому законодавець неодноразово згадує про застосування інших засобів, зокрема технічних, проте не розкривається їх зміст. Так, ст. 7 передбачає, що гласність і відкритість судового провадження забезпечується повним фіксуванням *«технічними засобами судового засідання і процесуальних дій; ст. 27 КПК України містить положення щодо повного фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою «звуко- та відеозаписувальних технічних засобів»;* ст.ст. 42, 56 КПК України передбачає, що підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право застосовувати з додержанням вимог цього Кодексу *технічні засоби* при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь; стаття 99 КПК України містить положення про віднесення до документів носіїв інформації, на яких *за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;* ст.ст. 103, 107 КПК України вказують, на застосування *технічних засобів фіксування* кримінального провадження, ч. 2. ст. 252 передбачає, що проведення НСРД може фіксуватися за допомогою *технічних та інших засобів*. Ст. 265 КПК України передбачає, що фіксація та збереження інформації, отриманої з телекомунікаційних мереж за допомогою *технічних засобів* і внаслідок зняття відомостей з електронних інформаційних систем»; ч. 1 ст. 269 КПК України передбачає можливість застосування для спостереження за особою, річчю або місцем відеозапису, фотографування, *спеціальних технічних засобів* для спостереження. Що стосується безпосередньо теми нашого дослідження, то ч. 3 ст. 232 КПК передбачає використання у дистанційному досудовому розслідуванні *«технічних засобів і технологій»*, а ч. 9 згаданої статті вказує, що хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відеоконференції,

фіксуються за допомогою *технічних засобів відеозапису*. Аналогічні приписи містяться і в нормах, які регулюють проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження. Отже, в нормах КПК України не наводиться ані визначення застосування технічних засобів, що використовуються у кримінальному провадженні, ані розкривається їх зміст. Законодавець, оперуючи поняттям «технічні засоби» і «технології» не дав роз'яснень щодо їх визначення, їх загальної структури та переліку. Відсутність єдиного законодавчого тлумачення процесуального терміна, на думку В.П. Сердюка, суттєво впливає як на рівень достовірності встановлення доказів, так і на стан захисту прав людини, а також на існування єдиної термінології у науці кримінального процесу¹. Необхідно також підкреслити, що законодавець вживає такі конструкції: «за допомогою технічних засобів», «використання технічних засобів», «застосування технічних засобів». У КПК України, міжнародних правових актах, у науковому та практичному середовищах існує різний підхід до їх вживання. Тому треба, насамперед, визначитись з терміном «технічні засоби», «науково-технічні засоби».

Аналіз наукової літератури, де досліджено порядок використання науково-технічних засобів щодо виявлення, і розслідування злочинів, можна зустріти такі поняття, як «технічні засоби», «криміналістична техніка», «спецтехніка», «спеціальна техніка», «засоби спецтехніки по боротьбі зі злочинністю», «спеціальні засоби», «спецзасоби», «спеціальні технічні засоби», «оперативна техніка» тощо. При цьому в науці переважно використовуються два поняття: «технічні» та «науково-технічні», різниця полягає лише періодом внеску науки у їх винахід. По суті, йдеться про застосування техніко-криміналістичних методів і засобів за різними напрямками розшукової діяльності слідчого. Відповідно й наукова розробка всієї тактики такої дії об'єктивно передбачає аналіз можливостей застосування при її проведенні техніко-криміналістичних методів і засобів.

¹ Сердюк В.П. Інститут відеозапису в кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 3(2). С. 121-124. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_3\(2\)_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_3(2)_31)

У рамках нашого дослідження існує критична необхідність категоріального визначення термінів: «техніка», «технічні засоби», «науково-технічні засоби», «технології». Поняття «техніка» в тлумачному словнику розкривається як «загальна кількість прийомів та приладів, які застосовуються у будь-якій справі для отримання найбільших результатів при найменших витратах людської праці¹. Досліджуючи технічні засоби більшість науковців під ними розуміють сукупність предметів та пристроїв, необхідних для формування доказів². На думку О.В. Керевич, під технічними засобами фіксування слід розуміти прилади, пристрої, інструменти, матеріали, які використовуються для виконання завдань попередження злочинів, фіксування матеріальної обстановки місця вчинення кримінальних правопорушень, перебігу та результатів проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, збирання речових доказів, їх слідчого огляду й попереднього дослідження, кримінальної реєстрації, розшуку та затримання злочинців, дослідження речових доказів під час проведення судової експертизи³. В роботі О.М. Цільмак, О.Є. Користіна, О.С. Шаптала визначається технічні засоби як технічні пристрої, які орієнтовані на прийоми розслідування, виявлення, фіксації, вилучення, упаковки, вивчення речових доказів, підготовки порівняльних зразків для експертизи та інші дії щодо їх застосування для формування доказів⁴.

Змістовною ознакою технічного засобу є його можливість бути корисним для юридичного дослідження природничих чи технічних питань, пов'язаних з відшукуванням, фіксацією, збиранням, перевіркою, оцінкою доказів та фіксації перебігу процесуальних дій під

¹ Словник української мови. У 11 т. / АН УРСР ; Інститут мовознавства ; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, с.795.

² Теорія судових доказів в питаннях та відповідях / Л. Удалова, Д. Письмовий, Ю. Азаров ; Центр навчальної літератури. Київ, 2015. 104 с. Теорія доказів : підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / К.В. Антонов, О.В. Сачко, В.М. Тertiшник, В.Г. Уваров ; за заг. ред. д.ю.н., проф. В.М. Тertiшника. Київ : Алерта, 2015. с.104

³ Керевич О.В. Застосування технічних засобів фіксування за новим КПК України. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 369.

⁴ Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування кримінальних правопорушень : підручник. / О.М. Цільмак, О.Є. Користін, О.С. Шаптала, Д.В. Талалай Одеса : ОДУВС, 2015. с.104

час кримінального провадження¹. Варто зазначити, що більшість вчених до технічних засобів збирання криміналістичної інформації відносять будь-які технічні засоби, що використовуються як знаряддя праці співробітниками правоохоронних органів, які досліджують події злочину, при цьому для кримінального процесуального закону й практики його застосування не має значення, яку техніку використано – запозичену з інших галузей науки і техніки або винайдену в криміналістиці; з внесеними криміналістами конструктивними змінами чи без них².

Таким чином, під технічними засобами в кримінальному судочинстві необхідно розуміти сукупність технічних приладів, пристроїв, пристосувань, що використовуються під час проведення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, за допомогою яких виявляються, фіксуються і вилучаються данні, явища та події, що мають доказове значення для кримінального провадження.

Науково-технічні засоби не є допоміжними засобами, а відіграють більш істотну роль, оскільки за своїм змістом орієнтовані виключно на цілі розкриття та розслідування злочинів. При цьому практика свідчить, що в ході доказування застосовуються не тільки науково-технічні засоби, але й різні технічні прилади. Загальним для обраного підходу виступає поняття «технічні засоби». До особливого можна віднести визначення «науково-технічні засоби». Дане співвідношення обумовлено тим, що «технічні засоби» – більш містка категорія, здатна включати в себе все розмаїття технічних засобів, що використовуються у кримінально-процесуальному законодавстві. У свою чергу термін «науково-технічні засоби» слід сприймати з позиції «від загального до особливого» з огляду на орієнтованість подібних засобів на наукові технології. В.Г. Гончаренко під науково-технічними засобами у слідчій практиці розумів систему загальних

¹ Сердюк В.П. Відеозапис у кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. с.24

² Гончаренко В.Г. Науково-технічні засоби в роботі слідчого. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1972. 208 с.; Гора І.В., Колесник В.А. Криміналістика. Частина 1. Криміналістична техніка : навч. посібник. Київ : Алерта, 2005. 320 с.; Єзерський Р.Б. Криміналістична техніка і теорія оперативно-розшукової діяльності. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Науковий часопис. 2003. № 3. С. 289.

технічних, пристосованих і спеціально розроблених приладів, апаратів, устаткування, інструментів, пристосувань, матеріалів і методів їх застосування з метою виявлення, фіксації, вилучення, дослідження доказів для найефективнішого проведення попереднього розслідування та запобігання злочинам¹.

О.А. Кравченко науково-технічні засоби визначав, як засоби, спеціально створені або пристосовані для вирішення завдань кримінального провадження, зробити які без наукових знань практично неможливо. За цих обставин науково-технічний засіб є однією з матеріальних форм втілення наукового знання, а отже, і вживання саме цього терміна є доречним².

На думку В.В. Коваленка, науково-технічні засоби – це система методів, загально-технічних засобів і спеціально розроблених приладів, апаратів, устаткування, інструментів, пристроїв, матеріалів, технологій, а також тактичних і технічних прийомів їх застосування для виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідів злочину з метою найефективнішого здійснення дізнання, досудового слідства, судового розгляду справ та попередження злочинів³.

О.В. Баулін, А.О. Ляш, досліджуючи використання науково-технічних засобів під час досудового розслідування стверджують, що головним при цьому є те, що зазначені засоби: значно підвищують результативність сприйняття слідчим інформації про обставини вчинення злочину; сприяють встановленню точних характеристик об'єктів пізнання; забезпечують точну фіксацію об'єктів, фактів та обставин, а також накопичення, обробку і видачу необхідної інформації, полегшують її вивчення⁴.

¹ Гончаренко В.И. Научно-технические средства в следственной практике. Киев, 1984. с.10

² Кравченко О.А. Загальні умови застосування спеціальних знань та науково-технічних засобів у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 жовт. 2012 р.). Харків : ХНУВС, 2012. С. 227.

³ Коваленко В.В. Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій : автореф. дис. : 12.00.09. Київ. 2004. с.7

⁴ Баулін О.В., Ляш А.О. Використання науково-технічних засобів під час досудового розслідування. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1(19). С. 102.

Незважаючи на те, що використання науково-технічні визначено загальним положенням досудового розслідування, серед вчених досі немає єдиної думки стосовно визначення поняття науково-технічних засобів та їх співвідношення з техніко-криміналістичними засобами. В.К. Лисиченко зауважив, що у слідчій практиці часто з'являється потреба у використанні тих засобів, які не згадувалися у КПК 1960 року, а через їх ігнорування у законі щоразу виникало питання про допустимість і правомірність їх використання для фіксації доказів і обставин кримінального провадження¹. Погоджуючись з такою точкою зору, необхідно зазначити, що не можна повністю відмовлятися від використання терміну «науково-технічні засоби». Він широко використовується не лише в криміналістичній, але й у процесуальній літературі. Однак це повинно мати місце у випадках комплексного використання у розслідуванні досягнень різних галузей знань.

Погоджуючись з думкою І.І. Дановської, зазначимо, що замінювати поняття «науково-технічні засоби» терміном «техніко-криміналістичні засоби» є недоцільним. Звичайно, наявність цих двох понять у понятійному апараті криміналістики створює певну плутанину, але щоб її усунути потрібно визначити чітку дефініцію і місце у криміналістичній техніці кожного з них². З нашої точки зору, слушною є пропозиція, запропонована Ж.В. Удовенко, включити поряд із загально технічними засобами техніко-криміналістичні, тобто лише ті, які спеціально розроблені для вирішення завдань криміналістики, у систему науково-технічних засобів.³

Наведенні вище дослідження щодо місця та ролі науково-технічних засобів в правоохоронній діяльності дають нам підстави зробити наступні висновки:

¹ Лисиченко В.К. Зауваження та окремі пропозиції до проекту нового Кримінально-процесуального кодексу України. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Правознавство». Дніпропетровськ, 1996. Вип. 3. С. 92.

² Дановська І.І. Використання криміналістичної техніки у процесі розкриття та розслідування злочинів: пріоритетні напрямки удосконалення. *Форум права*. 2010. № 3. С. 62–69. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10diipnu.pdf>

³ Удовенко Ж.В. Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / НАВСУ. Київ, 2004. с.103-104

1) науково-технічні засоби використовуються на всіх стадіях розкриття та розслідування злочинів і відіграють вирішальну роль у пошуку, виявленні, фіксації криміналістично значимої інформації та за напрямками експертних досліджень;

2) немає чіткого визначення та систематизації науково-технічного забезпечення правоохоронної діяльності¹.

При цьому, погоджуючись з думкою В.Ю. Шепітько, зауважимо, що основними принципами застосування науково-технічних засобів у боротьбі зі злочинністю, слід визнати такі: 1) принцип законності використання науково-технічного засобу; 2) принцип етичності застосування науково-технічного засобу; 3) принцип науковості; 4) принцип безпеки науково-технічного засобу; 5) принцип цілості об'єктів у незмінному вигляді; 6) принцип ефективності використання науково-технічного засобу. За результатами дослідження встановлено, що використання криміналістичної техніки є допустимим, якщо не порушуються законні права й інтереси громадян, моральні та етичні вимоги. Засоби і методи криміналістики повинні мати наукову основу, бути науково обґрунтованими, базуватись на вивчених об'єктивних закономірностях, а тому не можуть використовуватися в доказуванні пристрої і прилади, засновані на невстановлених наукою явищах².

Виходячи з поняття «технічні засоби» і враховуючи надані науковцями роз'яснення щодо визначення поняття «науково-технічних засобів», що використовуються в кримінальному процесі, ми підтримуємо позицію О.О. Пунди, який визначає їх як «сукупність приладів, пристроїв, апаратури, інструментів та матеріалів, що застосовуються відповідно до закону спеціально уповноваженими особами для досягнення науково обґрунтованого результату, який сприяв би захисту прав та законних інтересів

¹ Безруков Д.В. Використання оперативно-технічних засобів щодо протидії злочинам проти власності підрозділами карного розшуку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2015. С.15

² Шепітько В.Ю. Техніко-криміналістичне забезпечення органів досудового слідства та якості слідчої діяльності. *Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні* : матеріали наук. конф. (15 трав. 2009 р.). Харків : Право, 2009. С. 34.

учасників кримінального процесу, повному та швидкому розкриттю злочинів і викриттю осіб, винних у їх вчиненні¹. У цьому контексті синонімами поняття «науково-технічні засоби» виступають *технічні, програмно-технічні, програмні засоби, спеціальні пристрої, автоматизовані системи, речовини* або, ми пропонуємо, називати їх «технічні засоби», які включаються як складова до науково-технічних засобів.

Деякі вчені, з метою уникнення плутанини щодо тлумачення поняття «технічні засоби», «науково-технічні засоби», «криміналістична техніка» та більш чіткого визначення кримінально-процесуального значення поняття «технічні засоби» і однозначного наукового та практичного тлумачення пропонують внести визначення поняття «технічні засоби» в п. 27 ст. 3 першої глави КПК України у такій редакції: «Технічні засоби – це будь-які технічні конструкції (науково-технічні, загального вжитку, криміналістичні, спеціальні) які можуть допомогти ведучому кримінального провадження об'єктивно дослідити та встановити обставини вчиненого кримінального правопорушення»².

Проте, як показало анкетування співробітників правоохоронних органів, у практичній діяльності не обговорюється питання необхідності законодавчого визначення поняття технічного засобу, адже саме поняття не має процесуальних значень, наслідків у момент застосування. Це підтверджує і опитування 276 слідчих Національної поліції, 75 % яких вважають, що технічний засіб повинен допомогти їм дослідити обставини, які підлягають доказуванню. А як він буде називатися – технічним чи науково-технічним – не має для них значення. Притримуючись норм КПК України, пропонують вживати термін, указаний законодавцем, тобто технічний засіб³.

Ми також підтримуємо думку О.В. Бауліна, що навести у законі вичерпний перелік усіх допустимих для доведення науково-

технічних засобів неможливо через їх безперервне оновлення¹. Погоджуючись з думкою І. Гора вважаємо, що у кримінальному процесуальному законодавстві необхідно лише визначити загальні принципи допустимості застосування науково-технічних засобів, які можна використовувати при проведенні процесуальних дій, до яких відносяться: законність, тобто наявність достатніх підстав й приводів для їх застосування, їх відповідність за характером й функціональними можливостями вимогам міжнародних правових актів; наукова обґрунтованість застосовуваних науково-технічних засобів й методів, достовірність отриманих результатів; об'єктивна доцільність проведення слідчих дій; економічність науково-технічних засобів; їх безпечність для життя і здоров'я громадян, відповідність морально-етичним вимогам².

Слід звернути увагу, що ч. 9. ст. 232 КПК України передбачає, що хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою *технічних засобів відеозапису*. Відеозапис – електронний метод фіксування доказової інформації, який відрізняється оперативністю, технологічною гнучкістю і великою інформаційною ємністю, є засобом фіксування візуальної та звукової доказової інформації при провадженні слідчих дій³. Таким чином, відеозапис, як цифровий об'єкт, який є нематеріальним, не має відповідних якісних фізичних характеристик, має специфічну процедуру та середовище створення, здатний до копіювання та переміщення без втрати характеристик, сприймається людиною лише після обробки ЕОМ та виведення інформації на відповідний технічний пристрій (монітор), неможливо визнати матеріальним об'єктом і, як наслідок, речовим доказом чи традиційним документом⁴.

¹ Баулін О.В., Ляш А.О. Використання науково-технічних засобів під час досудового розслідування. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1(19). С. 90.

² Гора І. Проблеми використання науково-технічних засобів і методів в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 2(10). С. 99.

³ Керевич О.В. Застосування технічних засобів фіксування за новим КПК України. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 367.

⁴ Цехан Д.М., Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2013. № 5. С. 256

¹ Пунда О.О. Використання даних, одержаних в результаті застосування науково-технічних засобів, для доказування в кримінальному процесі : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2002. с.8

² Сердюк В.П. Відеозапис у кримінальному провадженні України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. с.25

³ Там само.

Щодо поняття «технологія», то до розгляду якого вважаємо за доцільне підійти з точки зору визначення, яке дається у довідниково-енциклопедичній літературі, нормативного визначення, а також доктринального визначення у наукових працях. Аналіз визначень, наведених у словниках і довідниках, дозволяє зробити висновок, що під технологією слід розуміти:

а) систематизовану сукупність знань, відомостей про засоби й методи обробки сировини, про послідовність окремих операцій її обробки у виробничому процесі;

б) систему взаємопов'язаних операцій, методів і способів обробки сировини, виготовлення продукції, супроводу певного виробничого процесу або надання відповідних послуг;

в) виробничо-інтелектуальний потенціал, який охоплює накопичені знання, практичний досвід, кваліфікаційні навички та майстерність, які можуть бути використані у виробництві матеріальної продукції;

г) навчальний предмет, який викладає зазначені знання та відомості¹.

У нормативно-правових актах технологія визначається як:

а) результат інтелектуальної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, термін, порядок і послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації й зберігання продукції, надання послуг²;

б) спеціальна інформація, необхідна для «розробки», «виробництва», або «використання» будь-якого виробу. Зазначена інформація може надаватись у формі «технічних даних» або «технічної допомоги»³.

Розглядаючи термін «технологія» в широкому значенні, ми маємо на увазі сукупність знань, які можна використовувати для

виробництва товарів і послуг з економічних ресурсів. У вузькому значенні – це сукупність способів перетворення речовини, енергії, інформації в процесі виготовлення продукції, обробки та переробки матеріалів, складання готових виробів, контролю якості, управління¹. Поняття «технологія» містить у собі методи, способи, прийоми, режими роботи, послідовність операцій і процедур, вона тісно пов'язана із застосовуваними засобами, обладнанням, інструментами, використовуваними матеріалами.

Будь-яка технологія передбачає:

- предмет праці (предмет технологічного впливу, технологічний об'єкт),
- засоби праці (технологічні засоби),
- носія технологічних функцій (працівника, колективу тощо),
- рівень технологічного розвитку суспільства².

Таким чином, відповідно до наведених визначень, технологію доцільно розглядати як систему технічних, організаційних та інших відповідних відомостей у формі технічних даних чи технічної допомоги і як сукупності послідовних дій (процесу), що спрямовані на досягнення поставленої мети за допомогою різних засобів і методів³.

Розглядаючи питання, що стосуються застосування технологій у кримінальному судочинстві, вважаємо за необхідне звернути увагу та дослідити поняття «інноваційні» та «інформаційні», адже труднощі теоретичного вивчення використання сучасних технологій у сфері кримінального судочинства пов'язана з відсутністю методології дослідження впливу того чи іншого технічного нововведення на ефективність діяльності правозастосування у кримінальному провадженні

Відповідно до міжнародних стандартів поняття «інновація» визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що

¹ Економічна енциклопедія / відп. С.В. Мочерний. Київ : Вид. центр «Академія», 2002. с.487

² Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14 верес. 2006 р. № 143-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 45. Ст. 434.

³ Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання : постан. Кабінету Міністрів України від 28 січ. 2004 р. № 86. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=86-2004-%EF&p=128505654704272>

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2011. с.1245

² Хараберюш І.Ф. Спеціальна техніка правоохоронних органів як міждисциплінарна категорія юридичної науки. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2019. № 1(19). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n1/18hifkyn.pdf>

³ Федотов О.А. Організація і тактика викриття приховування злочинів у сфері комп'ютерних технологій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. с.67

набув втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, упровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, який використовується у практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг¹. Євразійська рада зі стандартизації, метрології та сертифікації визначає поняття інновація, як нові або вдосконалені технології, види продукції або послуг, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що сприяють просуванню технологій, товарної продукції та послуг на ринок².

Під час роботи за темою «Криміналістичні засоби та інноваційні технології у боротьбі зі злочинністю» співробітниками Лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» запропоновано визначення інновацій у криміналістиці, а саме: інноваціями в криміналістиці та досудовому слідстві слугують як новостворені результати науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської роботи, що спеціально розроблені для потреб співробітників правоохоронних органів, так і вже відомі, але використані за іншим призначенням та (або) в іншій галузі діяльності людини, і (або) вдосконалені криміналістичні засоби, а також організаційно-технічні рішення методичного, наукового або іншого характеру, що істотно поліпшують якість та повноту процесу доказування по справі, підвищують його науковий рівень та скорочують терміни досудового слідства, дозволяють вирішувати питання, що раніше не вирішувались з причини відсутності необхідних криміналістичних засобів³.

М. Чорна, виділяє два підходи до визначення інновацій: вузький, при якому інновація ототожнюється з новою технікою, технологією, промисловим виробництвом та широкий, коли інновації

розглядаються як прибуткове використання ідей, винаходів у вигляді нових продуктів, послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень¹.

Під поняттям інновація, на думку О.І. Лапко, слід розуміти комплексний процес створення, розповсюдження і використання нового практичного засобу (нововведення) для нової або для кращого задоволення вже відомої потреби людей; одночасно це є процес пов'язаних із введенням даного новшества змін у тому соціальному і речовому середовищі, у якому здійснюється його «життєвий цикл»².

Досліджуючи інновації та інноваційну діяльність, С.А. Володін поділяє думку, що ці поняття трактуються як результат творчого процесу у вигляді нової продукції, технології, методу, а не як процес введення нових виробів, елементів, підходів замість діючих на конкретний час.³

Інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Але процес створення інновації ще не означає саму інновацію, лише його завершення може дати відповідь, чи відбулося втілення чи матеріалізація інноваційної ідеї у якийсь новий продукт, метод, засіб⁴.

В.Ю. Шепітько враховуючи специфіку слідчої діяльності, а також сутність терміну «інновація», видається за доцільне під інноваціями на досудовому слідстві вважати розроблені та впроваджені в слідчу практику нові сучасні методи, прийоми, технології, технічні засоби, прилади, апаратуру, інструменти, метою яких є оптимізація

¹ Марченко О.І., Саєнко Я.П. Огляд підходів до визначення поняття «інновація». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 10(2). С. 18.

² Управління інноваційними проектами : навч. посібник / уклад.: Н.Н. Пойда-Носик, І.І. Черленяк. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. с.76

³ Криміналістичні засоби та інноваційні технології у боротьбі зі злочинністю. Дослідження з 2008 р. по 2012 р. лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» / І.Б. Сіроджа, Г.К. Авдєєва В.В. Білоус, І.В. Борисенко, Д.В. Затенський, Л.І. Керик, Н.В. Павлюк, Ю.С. Іванова ; керівник НДР В.Ю. Шепітько. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5810/1/Konovalova_34.pdf

¹ Чорна М.В., Глухова С.В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств : монографія. Харків : ХДУХТ, 2012. с.134

² Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання. Київ : ІЕП НАНУ, 1999. 254 с.

³ Володін С.А. Сутність і значення інновацій в економічному розвитку України. *Вісник аграрної науки*. 2005. № 9. С. 63–67.

⁴ Про інноваційну діяльність : Закон України від 04 черв. 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266.

розслідування, підвищення якості та ефективності слідчої діяльності, зменшення помилок¹.

Н.В. Шульга пропонує узагальнену дефініцію «інноваційні технології», під якою необхідно розуміти набір методів і засобів, що забезпечують реалізацію нововведення².

Отже, у сфері кримінального судочинства до «інноваційних технологій» можна віднести сучасні, новітні технічні засоби, технології, які знайшли широке застосування на всіх стадіях кримінального провадження.

Серед об'єктивних чинників, що зумовлюють видозміну стереотипів діяльності сучасної людини, є інформатизація всіх сфер її діяльності й перманентне зростання обсягів інформації³, а це в свою чергу вимагає використання в професійній діяльності найсучасніших досягнень науково-технічного прогресу, одним з яких є інформаційні технології. Щодо самого терміну «інформаційна», то він означає – те що стосується інформації⁴.

Сьогодні інформаційні технології є системоутворюючим елементом інформаційного простору, що визначає рівень реального використання інформації в якості ресурсу в професійній діяльності правоохоронних органів. Запобігання, розкриття та розслідування злочинів, системний аналіз одержуваної інформації про вчинене кримінальне правопорушення неможливі без використання технічних засобів та наукових відкриттів в галузі інформатики, пов'язаних зі збором, зберіганням і обробкою інформації.

У той же час на державному рівні немає чіткого й однозначного понятійно-структурного визначення інформаційних технологій. Тільки в Законі України від 04.02.1998 № 74/99-ВР «Про Національну

¹ Шепітько В.Ю., Журавель В.А., Авдєєва Г.К. Інновації в криміналістиці та їх впровадження в діяльність органів досудового слідства. *Наукові дослідження*. 2011. Вип. 21. С. 42.

² Шульга Н.В. Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. с.27

³ Білоус В.В. Криміналістичні коментарі кодифікованих законодавчих актів: проблеми і шляхи їх вирішення. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. 2012. № 23. С. 203.

⁴ Нечволод Л.І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків : ТОРГСІН ПЛЮС, 2007. с.270

програму інформатизації» подано її тлумачення як цілеспрямованої організованої сукупності інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування¹. Носіями технологічних функцій можуть бути засоби обчислювальної техніки та телекомунікації, автоматизовані інформаційні системи. Інформаційні технології створюють не тільки умови для розвитку освіти, науки, культури, державного управління, але й мають суттєвий вплив для забезпечення національної безпеки та оборони держави. Хараберюш І.Ф. визначає «інформаційну технологію», як

технологію, яка призначена і стосується інформації. Предметом роботи інформаційних технологій є інформація та інформаційні ресурси. Засобами роботи в нашому випадку є засоби обчислювальної техніки та телекомунікації, а в перспективі – засоби обробки інформації та комунікації, що відповідають рівню технологічного розвитку суспільства. Погоджуючись з думкою вченого вважаємо, що таке визначення спрощує сприйняття цього терміну й не враховує можливості телекомунікаційних мереж та інформаційних процесів, що відбуваються в них, які є складовою інформаційних технологій².

Таке вузьке розуміння інформаційних технологій в процесі доказування безумовно є малоприйнятним. Проте, технологічні засоби і способи обов'язково повинні застосовуватися в сучасних умовах розслідування злочинів. Так в ч. 1 ст. 103 КПК України передбачає, що процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися на носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії. Але їх використання в доказуванні є частиною всієї технології доказування, а не сутністю цієї технології. У зв'язку з цим вважаємо, що поняття і зміст терміну «інформаційних технологій» включає в себе процеси, методи пошуку, збору,

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови: (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2011. 1728 с.; Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>

² Хараберюш І.Ф. Спеціальна техніка правоохоронних органів як міждисциплінарна категорія юридичної науки. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2019. № 1(19). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n1/18hifkyn.pdf>

зберігання, обробки, надання, поширення інформації та способи здійснення таких процесів і методів у кримінальному судочинстві.

Під інформаційними технологіями Д.В. Безруков пропонує розуміти сукупність методів, способів, прийомів обробки, переробки чи передачі інформації та інформаційних ресурсів засобами обчислювальної техніки та телекомунікації, автоматизованими інформаційними системами або безпосередньо працівниками для отримання необхідного інформаційного продукту, контролю діяльності або управління певними процесами¹.

Проте, на наш погляд, таке визначення потребує уточнення, з огляду на те, що використання технології забезпечує інформаційний процес, який є сукупністю послідовних дій (операцій), що здійснюється над інформацією (у вигляді даних, відомостей, фактів, ідей, гіпотез, теорій тощо). З метою отримання будь-якого результату (мети), при цьому інформаційний процес є впорядкованою послідовністю дій над наявною інформацією або по створенню нової інформації.

Таким чином, *під інформаційними технологіями в кримінальному судочинстві пропонуємо розуміти певну сукупність технічних засобів, прийомів та методів збирання (пошуку, виявлення, фіксації, вилучення), обробки та передачі інформації засобами обчислювальної техніки та телекомунікації, автоматизованими інформаційними системами з метою отримання фактичних даних, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.*

Вважаємо, що під інформаційними технологіями, які використовуються під час застосування відеоконференції в кримінальному судочинстві слід розуміти певну сукупність засобів, прийомів і методів отримання, обробки та передачі первинної інформації на відстань в режимі реального часу щодо отримання доказів з метою встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення.

¹ Безруков Д.В. Використання оперативно-технічних засобів щодо протидії злочинам проти власності підрозділами карного розшуку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2015. с.68

Новітні технічні засоби та технології, що пов'язані з удосконаленням телекомунікаційних мереж, зокрема застосуванням відеоконференції, є найбільш раціональним щодо використання у кримінальному судочинстві. У цьому аспекті важливо відзначити стрімкий розвиток мобільних інформаційних технологій, зокрема мобільний Інтернет, що дозволяють оперативніше та якісніше здійснювати обмін інформацією.

Досить важливим є закріплення в правовому регулюванні співвідношення прав та обов'язків на застосування інформаційних технологій в кримінальному процесі. Необхідність правової регламентації використання досягнень науково-технічного прогресу в кримінальному судочинстві впливає з існуючої в кримінальному процесі потреби забезпечення дотримання прав та законних інтересів особи під час застосування цих досягнень.

Правове регулювання використання інформаційних технологій у кримінальному судочинстві повинно здійснюватися з урахуванням таких обставин:

- отримання при застосуванні інформаційних технологій кримінально-процесуальної інформації, яка відповідно до кримінального процесуального закону може прийняти допустиму форму доказів;
 - актуальність та регулярність використання для вирішення завдань кримінального судочинства;
 - складність процесуального документування факту використання відповідних інформаційних технологій;
 - обмеження конституційних прав учасників кримінального судочинства;
 - наявність припису зобов'язуючого характеру на їх застосування¹.
- Отже, законодавчо закріплене поняття «технічні засоби» визначається вченими як складова характеристики криміналістичної техніки, науково-технічних засобів, що суперечить чинному КПК України. Крім того, якщо в теорії допускаються визначення

¹ Кормич Б.А. Правове регулювання інформаційної діяльності : навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в аспірантурі Національного університету «Одеська юридична академія», галузь знань – 08 «Право», спеціальність – 081 «Право» (спеціалізація – «Публічне право») / Б.А. Кормич, О.П. Федотов, Т.В. Аверочкина. 2018. с.125

залежно від напрямку юридичної дискусії, то в практичній та законодавчій діяльності більш слушним буде застосовувати терміни, встановлені у Законі. Поняття «технічних засобів» має узагальнююче значення і використовується у законодавчих та нормативних актах, що регулюють діяльність правоохоронних органів. Так само і термін «технічні засоби правоохоронних органів» об'єднує усі технічні засоби, які використовуються в діяльності правоохоронних органів та вивчаються окремими науковими дисциплінами. Аналіз норм КПК, які регулюють застосування технічних засобів підтверджує, що сучасне кримінально-процесуальне законодавство використовує поняття «технічні засоби» та «спеціальні технічні засоби», оминаючи поняття «криміналістична техніка», «науково-технічні засоби», «технічні засоби широкого вжитку», і тому, на наше переконання, при здійсненні кримінального провадження, прикладних та фундаментальних наукових досліджень необхідно вживати термін саме «технічні засоби та інформаційні технології». У зв'язку з чим, пропонуємо доповнити ч. 3 ст. 232 КПК наступного змісту: «3. Використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і *інформаційних* технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам слідчої (розшукової) дії повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені цим Кодексом».

Отже, до числа найбільш актуальних проблем, які потребують вирішення під час застосування режиму відеоконференції в кримінальному судочинстві, можна віднести наступні: визначення цілей та загальних принципів використання технічних засобів у сфері кримінального судочинства; впорядкування та уніфікація норм кримінально-процесуального законодавства щодо застосування технічних засобів в ході проведення процесуальних дій; використання відомостей, отриманих в результаті застосування технічних засобів у доказуванні, надання їх до суду та дослідження в ході судового розгляду; використання результатів слідчих (розшукових) дій,

отриманих із застосуванням технічних засобів у формуванні доказової бази; дотримання конституційних прав громадян, закріплених в Конституції України, при застосуванні технічних засобів в кримінальному судочинстві.

1.2. Поняття, підстави та умови проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції у кримінальному судочинстві

Останнім часом в кримінальному судочинстві все частіше технічні засоби та технології застосовується для фіксації та дослідження фоно-, фото-, відеоінформації. Цифрові пристрої обробки та запису звукових сигналів, фото-, відеозображень підвищують якість фіксації даних видів інформації, забезпечують можливість їх тривалого зберігання та оперативного тиражування. При цьому, якщо, за загальним правилом, при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні технічні засоби застосовуються переважно з метою фіксування ходу дії та отриманих результатів, то в дистанційному досудовому розслідуванні та судовому розгляді кримінальних проваджень визначальне значення має створення за їхньою допомогою повноцінних умов для передачі й отримання інформації на відстані в режимі реального часу, належної якості звукового сигналу і відеографічного зображення, за умови одночасного й повноцінного сприйняття інформації із кожного з віддалених місць, в якому відбуваються події, що пов'язані сутністю і єдністю завдань кримінального судочинства¹.

Керуючись концепцією розгляду відеоконференції як телекомунікаційної технології, визначаючи її поняття як у наукових джерелах, так і у правозастосовній практиці використовуються різні поняття: «відеоконференція», «телекомунікаційна технологія», «сеанс двосторонньої інтерактивної комунікації», «комп'ютерна технологія», інформаційна технологія», «інформаційна комп'ютерна технологія» тощо.

¹Беляєва К.В. Кримінальне процесуальне право України URL: http://pidruchniki.com/71141/pravo/poryadok_provedennya_dopitu_vpiznannya_rezhimi_videokonferentsiyi

У наукових джерелах зустрічається твердження, що проведення процесуально-слідчих дій за допомогою відеоконференції є тактичним прийомом. Зокрема, Д.В. Лебедев відзначає, що «суть цього тактичного прийому у тому, що під час провадження окремих слідчих дій їхні учасники не стають один із одним до безпосереднього контакту – вони взаємодіють за допомогою технічних засобів зв'язку»¹. Однак, на наш погляд, таке твердження є помилковим, адже тактичний прийом являє собою спосіб дії чи лінію поведінки особи, яка проводить досудове розслідування, що найбільш ефективно забезпечує вирішення завдань кримінального судочинства². У даному випадку йдеться про особливий порядок проведення процесуальних дій, зокрема використання режиму відеоконференції, який (порядок) може застосовуватись з різних підстав (забезпечення безпеки учасників кримінального процесу, необхідність одержання показань від осіб, які перебувають за межами України, тощо). Тому. Як слушно зауважує М.І. Смирнов, правомірно говорити не про тактичний прийом, а про особливий порядок проведення процесуальної (слідчої чи судової) дії з використанням методу ВКЗ або процесуальної міри забезпечення безпеки³.

Слід погодитись з В. Сердюком, що закріплене поняття «відеоконференція» не повною мірою відповідає кримінально-процесуальному змісту, смислового юридичного навантаженню, адже відеоконференція, хоча і режимна, але звичайна процесуальна дія, яка проводиться за допомогою сучасних телекомунікаційних та відеотехнічних засобів, вимагає дотримання процесуальних вимог закону⁴. Проте, незважаючи на різне написання, по суті смислове

¹ Лебедев Д.В. Тактичні особливості забезпечення безпеки потерпілого та свідка при розслідуванні кримінальних справ про торгівлю жінками з метою їх сексуальної експлуатації. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. Одеса : Фенікс, 2004. Вип. 21. С. 135.

² Кофанов А.В., Кофанова О.С. Криміналістика : посібник для підготовки до іспитів. Київ : ФОП О.С. Ліпкан, 2011. с.355

³ Смирнов М.І. Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцзв'язку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. с.181

⁴ Сердюк В. Відеоконференція в уголовном производстве Украины. *Международный научно-практический правовой журнал «Закон и жизнь»* («LegeasViata»). 2013. № 11/4. С. 180–183.

значення терміну «відеоконференція» є однаковим та вміщує наступні ознаки:

1) відеоконференція – це передбачена кримінальним процесуальним законом процедура здійснення окремих процесуальних дій, спрямована на вирішення завдань кримінального провадження;

2) процесуальні дії під час досудового розслідування та судового провадження можуть здійснюватися у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду або навіть за межами України (дистанційне провадження);

3) під час використання засобів відеоконференцзв'язку процесуальні дії здійснюються в реальному часі, тобто в такому режимі роботи автоматизованої системи обробки інформації та керування, за якого беруться до уваги обмеження на часові характеристики функціонування (без урахування часових поясів)¹;

4) відеоконференція здійснюється за допомогою аудіовізуальної взаємодії з використанням технічних засобів і технологій, які мають забезпечувати належну якість зображення і звуку, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку;

5) у режимі відеоконференції може відбуватися допит і впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування, судового провадження та допит за запитом компетентного органу іноземної держави та України;

6) хід і результати процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису².

Щодо самого поняття відеоконференції, то поняття відеоконференція (англ. videoconference) – є галуззю інформаційної технології, що забезпечує одночасну двосторонню передачу, обробку, перетворення та подання інтерактивної інформації на відстань

¹ Сизоненко А. Відеозв'язок як засіб проведення слідчих дій за межами України. *Право України*. 2003. № 3. С. 97.

² Черниченко І.В. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України: теорія і практика : монографія / за заг. ред. О.П. Кучинської. Київ : Алерта, 2015. с.366

в реальному режимі часу за допомогою апаратно-програмних засобів обчислювальної техніки¹. В літературних джерелах відеоконференцію визначають також як телекомунікаційну технологію інтерактивної взаємодії двох і більше віддалених абонентів, при якій між ними можливий обмін аудіо-та відео в реальному масштабі часу з урахуванням передачі керуючих даних². Проте більшість авторів досліджують це поняття виключно з технічного боку та під нею розуміють телекомунікаційну технологію, яка забезпечує одночасну двосторонню передачу, обробку, перетворення та представлення інтерактивної інформації на відстані в режимі реального часу за допомогою апаратно-програмних засобів обчислювальної техніки. М.І. Смирнов визначає відеоконференцію як особливий порядок провадження, при якому посадова особа (суддя, прокурор, слідчий) перебуває в місці проведення досудового розслідування чи судового розгляду, а учасник процесуальної дії перебуває в іншому місці й спілкування між ними відбувається в режимі реального часу з використанням технічних засобів за допомогою аудіовізуальної взаємодії»³. І.В. Черниченко відеоконференцією називає передбачену кримінальним процесуальним законом процедуру здійснення окремих процесуальних дій її учасниками за допомогою аудіовізуальної взаємодії з використанням технічних засобів при трансляції з іншого приміщення у режимі реального часу⁴.

Подібна дефініція містилась і в Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу й результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження), затвердженої Наказом Державної судової адміністрації від 15 листопада 2012 р. № 155 (яка

наразі втратила чинність), де вказано, що відеоконференція – це телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією в реальному масштабі часу з урахуванням керуючих даних¹. У чинній Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання, затвердженої Наказом Державної судової адміністрації від 06.06.2022 № 156² визначення поняття відеоконференції не міститься. Проте у Рішенні Вищої Ради правосуддя 17.08.2021 року № 1845/0/15–21 «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи»³ у п. 5.1 знаходимо наступне визначення цієї технології: відеоконференція – телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією в реальному часі.

Аналіз запропонованих визначень дає змогу виокремити такі суттєві ознаки відеоконференції як однієї з інформаційних можливостей спілкування: 1) це – телекомунікаційна технологія, тобто з використанням телекомунікаційних мереж; 2) просторова віддаленість учасників спілкування (учасників кримінального процесу); 3) режим реального часу; 4) взаємодія учасників шляхом обміну (передачі, обробки, перетворення та представлення) інформацією здійснюється одночасно⁴. Саме ці особливості відеоконференції роблять можливим її застосування без порушення таких базових

¹ Інструкція про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження) : наказ Державної судової адміністрації України від 15.11.2012 р. № 155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0155750-12#Text>

² Про затвердження Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання: наказ Державної судової адміністрації від 06.06.2022 р. № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text>

³ Рішенні Вищої Ради правосуддя «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#n22>

⁴ Навроцька Ю.В., Могиляк А.Є. Проблемні питання участі в судовому засіданні в режимі відео-конференції. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), В.М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю.П. Алєнін та ін. ; МОН України ; НУ ОЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2014. Вип. 73. С. 272.

¹ Вовчак І.С. Інформаційні системи та комп'ютерні технології в менеджменті. Тернопіль : Карт-бланки, 2001.с.54

² Бортун М. Актуальні питання проведення допиту у режимі відеоконференції. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1(34). С. 65.

³ Смирнов М.І. Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцв'язку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 268 с.

⁴ Черниченко І.В. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України: теорія і практика : монографія / за заг. ред. О.П. Кучинської. Київ : Алерта, 2015. с.236

принципів кримінального судочинства, як гласність і відкритість судового розгляду та його безпосередність.

Слід зауважити, що як в науковій літературі, так і у практичній діяльності, існує неоднозначне ставлення до проведення дистанційного кримінального провадження. Зокрема Г.Г. Москаль запропонував виключити з КПК України передбачений статтями 232, 336, 351, 354 КПК України спосіб дистанційного досудового розслідування та дистанційного судового провадження, з огляду на те, що вказані положення не відповідають завданням кримінального провадження, встановленим у статті 2 КПК України щодо охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження та суперечить загальним засадам кримінального провадження, таких як рівність перед законом і судом, таємниця спілкування, забезпечення права на захист, змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, безпосередність дослідження показань, речей і документів, відкритість судового провадження тощо (стаття 7 КПК України). В обґрунтування таких змін висловлено позицію, що скасування дистанційного досудового розслідування та дистанційного судового провадження у режимі відеоконференцій не створить «нездоланих» перешкод у здійсненні кримінального процесу, адже, наприклад, статтею 225 КПК України «Допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні» передбачена можливість проведення виїзного судового засідання для допиту тяжко хворого свідка, потерпілого під час досудового розслідування¹.

Проте, необхідно враховувати, що положення ч. 1 ст. 225 КПК передбачають обов'язковість настання наслідку обставин, які унеможливають допит особи у судовому засіданні або вплинуть на повноту чи достовірність показань. При цьому допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні може бути проведено у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування

небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань. Крім того, ст. 225 КПК передбачає проведення допиту лише свідка та потерпілого, підозрюваний (обвинувачений) не може бути допитаний за правилами ст. 225 КПК. Як слушно зазначають І. Гловюк та М. Стоянов, що законодавець, на відміну від положення ст. 306 КПК 1960 р., обґрунтовано відмовився від інституту оголошення показань (крім дослідження показань свідка, потерпілого, наданих під час досудового розслідування у порядку ст. 225 КПК України) як такого, що не відповідає засадам кримінального провадження¹.

Крім того, статтями 232 та 336 КПК, які регламентують проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час досудового розслідування та судового провадження, передбачено, що допит осіб, впізнання осіб чи речей під час кримінального провадження можуть бути проведені у режимі відеоконференції для забезпечення безпеки осіб; неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування; наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Частиною 1 ст. 225 КПК України передбачено, що допит може бути проведено виключно у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого². Положення КПК, що регламентують проведення допиту слідчим суддею, спрямовані не на «компенсацію» діяльності слідчого, прокурора та судді, а на забезпечення умов для отримання від учасників кримінального провадження показань, саме на стадії досудового розслідування, які будуть наділені властивостями належності, допустимості та достовірності, однак, при цьому – не будуть безпосередньо сприйматися

¹ Пояснювальна записка від 15.02.2013 до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо скасування відеоконференцій» № 2305 від 15.02.2013 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45773

¹ Гловюк І., Стоянов М. Особливості доказування у спеціальному досудовому розслідуванні: окремі питання. *Право України*. 2017. № 12. С. 23.

² Гловюк І. Депонування показань свідка, потерпілого за кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 274.

судом, що здійснюватиме судовий розгляд у кримінальному провадженні, через існування обставин, визначених ст. 225 КПК¹.

За таких обставин для проведення допиту в порядку ст. 225 КПК та проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час досудового розслідування та судового провадження в порядку ст.ст. 232,336 КПК встановлено різні підстави. Про що йдеться в Листі ВССУ «Про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (розшуковими) діями»². А тому ототожнювати або взаємозаміщувати ці дві різні, за своєю процесуальною суттю дії, не допустимо. До того ж повна відмова від проведення деяких процесуальних дій у режимі відеоконференцій є недоцільною, оскільки відеоконференцзв'язок становить двосторонню інтерактивну комунікацію з використанням комплексу технічних засобів приймання-передачі відеозображення, звуку та іншої інформації у режимі реального часу³. Використання такого комплексу засобів має значні переваги, зокрема, забезпечує ефективну реалізацію однієї з основних засад судочинства – повне фіксування технічними засобами судового процесу, що передбачена п. 7 ч. 3 ст. 129 Конституції та п. 20 ч. 1 ст. 7 КПК України. При складанні протоколу в будь-кого з учасників можуть виникати сумніви щодо повноти і правильності фіксування в ньому ходу та результатів процесуальної дії. Застосування відеоконференції повинно бути ефективним інструментом охорони прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, сприяти виконанню завдань, передбачених ст. 2 КПК України. Саме у цьому полягає її доцільність (відповідність поставленій меті, практична корисність, розумність⁴). Крім того, перевагою проведення процесуальних дій у режимі

відеоконференції є істотне прискорення строку здійснення досудового розслідування та судового провадження. Відеоконференція також забезпечує участь осіб, які не мають можливості з поважних причин з'явитися для проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій.

Критерієм, що визначає можливість застосування режиму відеоконференції у кримінальному провадженні, є необхідність отримання доказів та неможливість відповідної особи через об'єктивні або суб'єктивні обставини постати перед слідчим або судом. У режимі відеоконференції може здійснюватися допит і впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування, судового провадження та допит за запитом компетентного органу іноземної держави та України¹. Певною альтернативою проведення допиту обвинуваченого в режимі відеоконференції у судовому провадженні може слугувати інститут афідевіту (письмове показання, надане під присягою поза судом). Таке положення, на думку І. Глов'юк та М. Стоянова не потягне за собою порушення такої засади кримінального провадження (загальної умови судового розгляду), як безпосередність. Адже його допит не містить ознак застосування примусу, це, зі свого боку, свідчить про специфічну природу отримання та дослідження фактичних даних, що надходять від підозрюваного (обвинуваченого)².

Таким чином, режим відеоконференції можна визначити як, передбачену Кримінальним процесуальним кодексом України телекомунікаційну інформаційну технологію проведення допиту та впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування, судового провадження та допиту за запитом компетентного органу іноземної держави при трансляції з іншого приміщення у режимі реального часу за допомогою аудіовізуальної взаємодії з використанням технічних засобів і технологій, які мають забезпечувати належну якість зображення і звуку, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку.

¹ Шингарев Д.О. Забезпечення прав та законних інтересів осіб під час проведення допиту на стадії досудового розслідування : дис. канд. юрид. наук. 12.00.09. Харків, 2017. с.145

² Постанова пленуму ВССУ від 03 червня 2016 року № 2 «Про узагальнення судової практики вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (розшуковими) діями». URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html

³ Смірнов М.І. Щодо використання відеоконференцзв'язку при перегляді судових рішень у касаційному порядку. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. № 1. С.152.

⁴ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1 с.325

¹ Про затвердження Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання : наказ Державної судової адміністрації від 06.06.2022 р. № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text>

² Глов'юк І., Стоянов М. Особливості доказування у спеціальному досудовому розслідуванні: окремі питання. *Право України*. 2017. № 12. С. 23.

За допомогою сформульованих у ст. 2 КПК України завдань досягається мета судочинства, яка стає засобом досягнення мети правосуддя в цілому. У КПК встановлено чіткі випадки проведення слідчих (розшукових) дій в режимі відеоконференції, результати проведення яких будуть допустимими у якості доказів у кримінальному провадженні. Відтак є необхідність детально проаналізувати кожну з підстав проведення слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції.

Перелік підстав для проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій у режимі відеоконференції визначено у ст. ст. 232, 336, 567 КПК України. Зокрема під час досудового розслідування та судового провадження у режимі відеоконференції дистанційне провадження здійснюється у випадках:

- 1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому або судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- 2) необхідності забезпечення безпеки осіб;
- 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;
- 5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми¹.

Статтею 567 КПК України передбачено проведення допиту за запитом компетентного органу іноземної держави за місцезнаходженням особи за допомогою відео- або телефонної конференції у таких випадках:

- 1) неможливості прибуття певних осіб до компетентного органу іноземної держави;
- 2) для забезпечення безпеки осіб;
- 3) з інших підстав, визначених слідчим суддею (судом).

Вказаний перелік підстав проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції не є вичерпним. Законодавець п. 5 ч. 1 ст. 232 та п. 5 ч. 1 ст. 336 КПК України передбачив можливість проведення

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921>

відеоконференції за наявності інших достатніх підстав, але при цьому важливо, щоб вони були достатніми та належним чином обґрунтованими.

Першою підставою законодавцем визначено неможливість безпосередньої участі певних осіб у досудовому або судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин.

Під неможливістю безпосередньої участі певних осіб у слідчих (розшукових) діях на досудовому розслідуванні та у судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин слід розуміти випадки, коли ці особи за станом здоров'я фізично не можуть бути присутні при проведенні конкретної слідчої (розшукової) дії (наприклад, санаторне лікування; перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад (стаціонарне лікування) тощо). Як зазначається у п. 1.1. Узагальнення судової практики ВССУ з вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (розшуковими) діями від 03.06.2016 р., «поняття “тяжка хвороба” є оціночною ознакою, що не визначена у статтях КПК та нормативно-правових актах Міністерства охорони здоров'я України»¹. В той же час, розробники узагальнення запропонували власне визначення вказаному поняттю – «це фізичний стан особи, в якому вона перебуває тривалий час, внаслідок чого виникає імовірність того, що на час судового розгляду кримінального провадження вона може бути неспроможною брати участь у судовому засіданні». Під іншими поважними причинами можуть бути визнані обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи (наявність малолітніх дітей при неможливості доручити їх догляд, бездоріжжя, тривала перерва у русі транспорту, катастрофа тощо)²

¹ Витяг з узагальнення Вищого Спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.06.2016 року «Про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (розшуковими) діями». URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html

² Методичні рекомендації щодо особливостей проведення допиту, впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування / О.О. Юхно, С.Є. Абламський, О.О. Бондаренко, Г.І. Глобенко, С.О. Книженко, Т.П. Матюшкова, В.В. Романюк, С.О. Сичов, С.С. Терещук, Р.П. Чича ; за заг. ред. В.В. Сокурєнка. Харків : Стильна типографія, 2017. С. 327.

Як свідчать результати проведеного нами узагальнення практики, слідчі судді постановляють ухвали саме за результатами з'ясування обставин, які унеможливають допит свідка чи потерпілого в суді або можуть вплинути на повноту чи достовірність показань. Наприклад, Ухвалою суду № 74515625, від 07.06.2018р., Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області у задоволенні клопотання прокурора у кримінальному провадженні № 42018070000000091 – про проведення допиту свідка у судовому засіданні – відмовив. Своє рішення суд мотивував тим, що у клопотанні прокурор, як на підставу звернення до слідчого судді з клопотанням про допит свідка ОСОБА_6 у рамках кримінального провадження № 42018070000000091 у судовому засіданні в порядку ст. 225 КПК України, вказує на те, що остання є заявником у даному кримінальному провадженні та неодноразово допитана як свідок, 29.05.2018 року ОСОБА_6 до прокуратури Закарпатської області з повідомленням про намір виїзду за кордон, з огляду на, що не зможе з'явитися на виклики та приймати участь у проведенні процесуальних дій. Водночас, ОСОБА_6 повідомила про тиск на неї невідомими особами, зокрема, 30.05.2018 року їй були зроблені погрози у зв'язку зі зверненням її до органів прокуратури з заявою про вчинення вказаного злочину адвокатом ОСОБА_2 та вимагали відмовитися від вказаної заяви. Проте, жодних належних та допустимих доказів на підтвердження вказаних обставин до клопотання прокурором не надано.

Відтак, твердження прокурора про ймовірність того, що ОСОБА_6 не зможе являтися до суду під час розгляду кримінального провадження № 42018070000000091 по суті, що унеможливить її допит в суді та вплине на повноту чи достовірність показань, не знайшли своє підтвердження, а отже, слідчий суддя вважає, що обставини, зазначені прокурором, не є виключними, як це передбачено ч. 1 ст. 225 КПК України.

Водночас, слідчий суддя вважає за необхідне зазначити, що положеннями ст. 232 КПК України встановлений порядок проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. Зокрема, допит осіб, впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі

відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках: 1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідності забезпечення безпеки осіб; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування; 5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Таким чином, оскільки проведення допиту свідка в судовому засіданні під час досудового розслідування можливо тільки у виняткових випадках, а з матеріалів клопотання не вбачається підстав, які б могли унеможливити його допит в суді під час судового розслідування, інших випадків, передбачених ч. 1 ст. 225 КПК України, прокурором у клопотанні та судовому засіданні не наведено, а тому у задоволенні клопотання слід відмовити¹.

Відповідно до цього вбачається необхідність уточнити перелік «інших поважних причин» які б могли унеможливити проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції.

Крім того, п. 1 ч. 1 ст. 232 КПК України не виділено процесуальний статус осіб, за участю яких можуть бути проведені процесуальні дії у режимі відеоконференції під час досудового провадження, а зазначено «неможливості безпосередньої участі *певних осіб* у досудовому провадженні». В той же час п. 1 ч. 1 ст. 336 КПК України встановлює, що під час судового провадження проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції відбувається у разі неможливості безпосередньої участі *учасника кримінального провадження*. Системний аналіз положень КПК свідчить, що рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування приймається слідчим, прокурором, а в разі здійснення у режимі відеоконференції допиту згідно із статтею 225 КПК України – слідчим суддею з власної ініціативи або за клопотанням *сторони кримінального провадження чи інших учасників кримінального провадження*. ▲ ▲

¹ Ухвала суду Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 07.06.2018 р. у кримінальному провадженні, № 74515625. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/74515625/>

У разі якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного судового провадження, суд може ухвалити рішення про його здійснення лише вмотивованою ухвалою, обґрунтувавши в ній прийняте рішення. Дистанційне розслідування щодо підозрюваного, у тому числі проведення його допиту в режимі відеоконференції проводиться слідчим, прокурором за їхнім рішенням за обов'язкової умови згоди підозрюваного. *Проте обов'язкова згода підозрюваного для його дистанційного перебування необхідна лише на стадії досудового розслідування.* Що стосується судового провадження, то відповідно до ч. 2 ст. 336 КПК, суд не має права прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження, в якому поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, якщо він проти цього заперечує, крім випадків здійснення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану.

В світлі сказаного, можна констатувати, що в режимі відеоконференції можуть приймати участь особи, які мають право подати клопотання про здійснення процесуальних дій у режимі відеоконференції – *сторони кримінального провадження чи інші учасники кримінального провадження.* Пунктом 25 ст. 3 КПК встановлено, що учасниками кримінального провадження є – сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, у тому числі викривач, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник¹.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921>

Тому, на нашу думку, з метою забезпечення прав та законних інтересів осіб, які можуть приймати участь в режимі відеоконференції необхідно внести зміни до п. 1 ч. 1 ст. 232 КПК України та викласти її зміст в наступній редакції: «1) неможливості безпосередньої участі *учасника* відповідної слідчої (розшукової) дії у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин».

Другою підставою проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції є необхідність забезпечення безпеки осіб.

Відповідно до ст. 2 Закону України від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» право на забезпечення безпеки має особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень, потерпілий та його представник, підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач і понятий. Підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки цих осіб є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу і майну¹. Стаття 2 вказаного Закону визначає осіб, які мають право на забезпечення безпеки: особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень; потерпілий та його представник у кримінальному провадженні; підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники; цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; персонал органу пробації; свідок; експерт, спеціаліст, перекладач і понятий; члени сімей та близькі родичі, перелічених вище осіб, якщо шляхом погроз або інших

¹ Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII станом на 19 лист. 2020 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>

протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

У свою чергу, особи, які беруть участь у процесуальних діях дистанційно, мають можливість ставити запитання та отримувати на них відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК України. Відеоконференція сприяє реалізації встановленого п. д ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та п. 1 ч. 4 ст. 42 КПК України права особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення (право конфронтації)¹.

Третньою підставою застосування дистанційного кримінального розслідування є проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого. Можливість проведення такого допиту в режимі відеоконференції викликана особливостями розвитку та світосприйняття таких учасників кримінального провадження.

Набувши членства у Раді Європи у 1995 р., Україна взяла на себе низку зобов'язань у сфері реформування чинного законодавства на основі норм та стандартів Ради Європи. Дане зобов'язання стосується норм і стандартів щодо захисту дітей – жертв насильства або свідків злочинів. Для Ради Європи захист прав дітей та просування правосуддя, дружнього до дітей, є пріоритетним завданням. Одним з документів, в якому найбільш докладно визначаються вимоги до допиту дитини – свідка чи жертви злочинних посягань, є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція, 2007 р., CETS № 201), яка була ратифікована Верховною Радою України 27 серпня 2012 р. і набула чинності з 1 грудня 2012 р. Стаття 35 Конвенції безпосередньо стосується опитування дітей. Стаття 35 Конвенції встановлює, що «Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. станом на 1 черв. 2020 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

забезпечення можливості запису на відеоплівку опитування жертви або, де це доцільно, свідка дитини та прийняття таких відеосвідчень як доказу в суді згідно з нормами її національного законодавства»¹.

Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, які прийняті 17 листопада 2010 року, були розроблені на основі існуючих міжнародних, європейських і національних стандартів. У них викладено оптимальні практики, засновані на узгодженні сучасних знань і відповідних регіональних норм, стандартів і принципів. У цьому документі Ради Європи достатньо конкретно вказано, яким чином має здійснюватись правосуддя, щоб повторно не травмувати психіку дітей, що вже були скривджені, яким чином має бути забезпечено безпеку дітей – жертв та/або свідків злочинів, вимоги до професіоналізму спеціалістів, які працюють із такими дітьми тощо².

Керівні принципи Ради Європи надають конкретний європейський вимір стандартам захисту прав дітей, розроблених на міжнародному рівні, зокрема, Конвенції ООН про права дитини (1989) та Керівних принципів ООН щодо правосуддя у питаннях, пов'язаних із участю дітей – жертв і свідків злочинів (2005).

На сьогодні аналіз чинного кримінального процесуального законодавства України вказує на те, що законодавець, орієнтуючись на міжнародно-правові норми, забезпечує безпрецедентний захист та розширення прав дитини – свідка та/або жертви злочину. Зокрема встановлено відео- та аудіофіксацію слідчих(розшукових) дій, у тому числі й проведення їх в режимі відеоконференції. Але така відео- або звукофіксація не є обов'язковою нормою. Особливо необхідно звернути увагу на особливості допиту дитини під час судового розгляду. За загальним правилом потерпілий або свідок допитуються у залі судового засідання у присутності підсудного. У виняткових випадках, коли цього вимагають інтереси справи або безпека свідка, опитування

¹ Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція, 2007 р., CETS № 201). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text

² Клименко Н., Клевцов О. Можливості використання в розслідуванні злочинів деяких нетрадиційних криміналістичних та спеціальних знань і методів. *Право України*. 1998. № 1. С. 96.

дитини за ухвалою суду може бути проведене у відсутності підсудного. Після повернення підсудного до залу суд зобов'язаний ознайомити його з показаннями свідка чи потерпілого і надати йому можливість ставити запитання свідкові чи потерпілому, а також дати пояснення з приводу їх показань. По закінченні допиту неповнолітній свідок видаляється із залу суду, крім випадків, коли суд з власної ініціативи або на клопотання прокурора чи інших учасників судового розгляду визнає присутність цього свідка в залі суду необхідною.

Із метою уникнення або мінімізації можливої психологічної травматизації дитини в кримінальному провадженні мають бути забезпечені всі гарантії, стандарти прав дитини у кримінальному провадженні. Чинний КПК України передбачає можливість проводити допит не тільки за місцем проведення досудового розслідування, а також в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Відповідно допит дитини має бути проведений у дружній атмосфері для дитини, де вона відчуває захист і комфорт.

На сьогодні одним із способів отримання показань від дитини в умовах мінімізації та недопущення повторної травматизації її психіки є застосування методики «Зелена кімната».

Важливими умовами ефективності методики «Зелена кімната» є:

- 1) проведення допиту/опитування дитини із дотриманням «формули ефективної взаємодії з дитиною»: «безпечне місце» + «безпечний дорослий» = «дитина у безпеці»;
- 2) проведення допиту/опитування дитини відповідно до рекомендованих фаз (етапів проведення допиту/опитування).

Іншим способом допиту є модель «Барнахус». Барнахус – міждисциплінарний і міжустановчий спеціалізований центр по роботі з дітьми, які постраждали від насильства або стали свідками подібних злочинів. Тут проводиться співбесіда з дітьми у безпечній спосіб, здійснюється медичний огляд для цілей судової медицини та надаються усі необхідні терапевтичні послуги в рамках кримінальних розслідувань та судових процесів¹.

¹Гловюк І., Дроздов О., Мельченко В. Міжнародні стандарти опитування дітей-жертв і дітей-свідків та національне законодавство і практика: питання кореляції у кримінальному провадженні. *Право України*. 2022. № 12. С. 54

Таким чином, в аспекті проведення та фіксації допиту дітей, українське законодавство потребує свого вдосконалення. Зокрема, на наш погляд, проведення допиту неповнолітнього свідка/потерпілого (особливо у справах що стосуються сексуального насильства) необхідно проводити виключно в режимі відеоконференції, з метою мінімізації негативного впливу на психіку дитини. З цією метою необхідно внести зміни в КПК України в частині, що стосується допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, як під час досудового розслідування так і під час судового розгляду. А саме доповнити п. 3 ст. 336 та викласти в наступній редакції: «допит малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого під час судового провадження обов'язково проводиться у режимі відеоконференції». Це значно наблизить законодавство України до міжнародних стандартів щодо захисту прав дітей – жертв та/або свідків злочинів, де дана норма є обов'язковою.

Ще однією з підстав застосування дистанційного провадження є необхідність вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування та судового провадження. Ця підстава узгоджується з зобов'язаннями взятими на себе Україною за міжнародними договорами та угодами щодо гарантування права на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.¹) та права бути судимим без невинуватої затримки (п. 2 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.²). У ст. 28 КПК України закріплено поняття «розумні строки» та критерії для їх визначення. На нашу думку слід погодитись з позицією Н.В. Шульги, що оперативність досудового розслідування та судового розгляду стосується не тільки дотримання встановлених законом строків, порушення яких тягне за собою визнання доказів недопустимими, а й невідкладності

¹Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. станом на 1 черв. 2020 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

²Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Генеральна Асамблея ООН, 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043

проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції¹. Відеоконференція саме і спрямована на забезпечення швидкого досудового розслідування і судового розгляду.

Як вже було зазначено, перелік підстав для проведення допиту в порядку ст. 232,336 КПК є відкритим, за рахунок передбачення в законі можливості існування «інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми». Такі підстави можуть знаходити різний прояв залежно від обставин конкретного кримінального провадження. Як свідчать результати проведеного нами узагальнення практики, переважна більшість ухвал слідчих суддів про проведення дистанційного судового розгляду постановляється саме за результатами з'ясування обставин, які підпадають під категорію «інших», тобто невизначених в законі.

До числа яких можна віднести ситуацію, яка склалась у 2020 році у зв'язку з розповсюдженням хвороби коронавірусу (COVID-19). На підставі Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації» від 25.03.2020 № 338-р на всій території України введено режим надзвичайної ситуації до 24.04.2020 через поширення хвороби коронавірусу (COVID-19)². Так, з метою унебезпечення населення від поширення хвороби коронавірусу (COVID-19) рішенням Ради суддів України від 16.03.2020 № 9рс- 186/20 на підставі постанови Кабінету Міністрів України № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19»³ на період із 16.03.2020 по 03.04.2020 р. встановлено особливий режим роботи судів України із можливістю розгляду справ в режимі відеоконференції⁴.

¹ Шульга Н.В. Підстави та процесуальний порядок проведення допиту у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. *Visegrad Journal on Human Rights*. URL: http://vjhr.sk/archive/2017_2/part_2/33.pdf

² Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації : розпорядження КМУ від 25.03.2020 № 338-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/338-2020-p#Text>

³ Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : постанова КМУ від 11 березня 2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-p#Text>

⁴ Лист Ради Суддів України від 11.03.2020 р № 9/рс-186/20 про встановлення особливого режиму судів. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/news/no9rs-18620-vid-16032020-verhovn-92b86c6546.pdf>

У цьому контексті необхідність ліквідації поширення хвороби коронавірусу (COVID-19) передбачає обмеження фізичної можливості учасників кримінального провадження приймати участь у проведенні процесуальних дій у судовому розгляді. У зв'язку з чим, з метою гарантування права особи на справедливий суд, передбачене ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р.

Вища рада правосуддя звернулася із пропозицією до Президента України та Верховної Ради України щодо внесення змін до процесуальних кодексів, які б забезпечили право осіб на доступ до правосуддя в умовах карантину, запровадженого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, в частині, що стосується проведення засідань органів судової влади в режимі реального часу через Інтернет та продовження (зупинення) строків на оскарження судових рішень.

13.04.2020 р. було прийнято Закон України № 558-IX «Про внесення зміни до розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та розгляду окремих питань під час судового провадження на період карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID19)». Зазначеним Законом доповнено розділ XI «Перехідні положення» п. 205, положення якого додатково врегулюють питання проведення відеоконференції у кримінальному провадженні, зокрема:

«Розгляд питань, віднесених до повноважень слідчого судді, суду за його рішенням, прийнятим з власної ініціативи, може бути проведено у режимі відеоконференції, про що повідомляються сторони кримінального провадження у порядку, визначеному статтею 135 цього Кодексу.

Слідчий суддя, суд не має права прийняти рішення про проведення судового засідання щодо розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у режимі відеоконференції, в якому поза межами приміщення

суду перебуває підозрюваний (обвинувачений), якщо він проти цього заперечує»¹.

Також до інших підстав безумовно відноситься те, що по всій території держави Указом Президента України від 24.02.2022 № 70/2022 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 лютого 2022 року «Про введення в дію плану оборони України та Зведеного плану територіальної оборони України» та Законом України від 24.02.2022 р. № 2102-IX «Про введення воєнного стану в Україні»² введено воєнний стан у зв'язку із вторгненням російських військ в Україну 24 лютого 2022 року. Для врегулювання питання щодо належного функціонування судової системи 24.02.2022 р. Рада суддів України прийняла ряд важливих та актуальних рішень «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ».

02.03.2022 РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, з них такі основні: а) відкладати розгляд справи (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду, оскільки велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи чи не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя; б) справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження; в) роз'яснювати громадянам можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнними діями та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції; для цього учасники справи мають заявити про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції³.

¹ Про внесення зміни до пункту 20-5 розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та розгляду окремих питань під час судового провадження на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 13.04.2020 р. № 558-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/558-20#Text>

² Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222102?an=1>

³ Особливості здійснення правосуддя на території, на якій введено воєнний стан : огляд Верховного Суду від 04.03.2022 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00823?an=1&hide=true>

У п. 10 даного рішення Рада суддів рекомендувала відійти від *встановленого порядку судового провадження у кримінальних справах* «...якщо за об'єктивних обставин учасник провадження не може брати участь в судовому засіданні в режимі ВКЗ за допомогою технічних засобів, визначених КПК, як виняток допускати участь такого учасника в режимі ВКЗ за допомогою будь-яких інших технічних засобів, в тому числі й власних. У разі, якщо провадження розглядається колегіально і колегія суддів не може зібратись в одному приміщенні, то допустимий розгляд справ з різних приміщень судів, в тому числі з використанням власних технічних засобів»¹.

Крім того, тлумачення змісту нормативної конструкції ч. 2 ст. 336 КПК дозволяє стверджувати, що суд має право прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження, в якому поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, навіть якщо він проти цього заперечує, у випадках здійснення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану. 14.04.2022 законодавцем були внесені доповнення до ч. 2 ст. 336 КПК, якою проведення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану було віднесено виключно на розсуд суду. Думка обвинуваченого з цього приводу перестала мати вирішальний характер. Розумні строки судового розгляду вийшли на перший план².

З цього приводу слушним є зауваження І.В. Гловюк та О.М. Дроздова стосовно того, що з метою запобігання зловживання судами повноваженнями щодо формального застосування наведених положень ч. 2 ст. 336 КПК України це положення доречно тлумачити так, що дистанційне судове провадження здійснюється не у будь-якому випадку в умовах воєнного стану, а лише тоді коли в конкретному провадженні відповідні умови воєнного стану

¹ Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень Вищої ради правосуддя та воєнних дій з боку Російської Федерації : рішення Ради суддів України від 24.02.2022 р. № 9. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS36788?hide=true>

² Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон від 14.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n43>

виключають можливість безпосередньої участі обвинуваченого в судовому провадженні¹.

Отже, при визначенні підстав для проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції важливо, щоб вони були *достатніми* та належним чином обґрунтовані. При визначенні достатності підстав важливо враховувати, з одного боку, необхідність допиту певної особи, впізнання осіб чи речей, а з іншого – необхідність і можливість проведення цих слідчих дій у режимі відеоконференції. Це дві різні необхідності й наявність першої не обов'язково передбачає другу. Відсутність же звичайних фактичних підстав проведення слідчих дій свідчить й про відсутність підстав для застосування відеоконференції.

Крім підстав для застосування режиму відеоконференції у кримінальному провадженні, у юридичній літературі виділяють умови, за яких вона може бути застосована. Взагалі, умова – це обставина, від якої що-небудь залежить, правила, встановлені у якій-небудь галузі життя, діяльності, дані, вимоги, з яких слід виходити², підстава – це джерело, головна ланка, на якій що-небудь будується, достатній привід, який виправдовує будь-що³.

Як відзначають автори підручника з кримінального процесу за редакцією В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної та О.Г. Шило, «основна відмінність підстав від умов полягає в тому, що підстави спонукають правозастосовника до дії та свідчать про її необхідність, умови ж забезпечують врахування найбільш істотних, визначених у законі факторів, які свідчать про доцільність здійснення процесуальної дії»⁴. На наш погляд, умови застосування режиму відеоконференції являють собою сукупність визначених нормами кримінального процесуального закону обставин, наявність яких дозволяє застосувати такий порядок проведення досудового

¹ Гловук І.В., Дроздов О.М. Проведення судового засідання у режимі відеоконференції у кримінальному провадженні: доктринальні та практичні проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 438–444. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-1/104

² Великий тлумачний словник сучасної української мови: (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2011. с.564

³ Яременко В. Новий тлумачний словник української мови. У 4 т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко. 2-ге вид., випр. Київ: Атіка, 2001. Т. 3. с.190

⁴ Кримінальний процес: підручник / Ю.М. Грошев, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків: Право, 2013. с.292

розслідування чи судового розгляду кримінального провадження та гарантувати права осіб, які приймають у ньому участь.

Виходячи з аналізу положень ст. 232 та ст. 336 КПК України, основними умовами для прийняття рішення про проведення дистанційного досудового розслідування та судового провадження є:

1. Згода особи, відносно якої планується проведення відеоконференції (ч. 2 ст. 232, ч. 2 ст. 336 КПК України). Хоча на думку А.С. Шульгиної, судді апеляційного суду Івано-Франківської області, тобто пілотного суду, в якому 16 червня 2011 р. вперше була застосована відеоконференція, після того, як в Україні буде добре налагоджена технічна сторона, яка забезпечить належну якість звуку, відеоконференція повинна бути обов'язковою для учасників кримінального провадження і не залежати від їх волі¹. Проведене нами анкетування слідчих та суддів показало, що 48,9 % вважають необхідним передбачити право суду застосувати відеоконференцію без згоди обвинуваченого. І.В. Черниченко, досліджуючи застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України з урахуванням практики Європейського суду приходить до висновку, що відеоконференція може застосовуватися і без згоди обвинуваченого, однак така необхідність повинна бути вмотивована². Зокрема ЄСПЛ у своїх рішеннях наголошує, що, навіть у випадку, коли суд апеляційної чи касаційної інстанції може переглянути справу як з точки зору фактів, так і права, із ст. 6 Конвенції не впливає безумовне право на її публічне слухання або, тим більше, на обов'язкову особисту участь обвинуваченого у судовому провадженні³. При розгляді цього питання

¹ Постанова Верховного Суду України від 19 червня 2020 року № 824/803/16-а. URL: https://zib.com.ua/ua/144091-nezabezpechennya_mozhovosti_vistupiti_v_sudi_e_porushennya.html?fbclid=IwAR0FGqS8BNZBqKhqZlhFUGU5vXRhXesIja_GnkgM1ipScu0kCpu5wp-U4jE

² Шульга Н.В. Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019, с.16

³ Case of Golubev v. Russia. Application no. 26260/02. Strasbourg, November 9, 2006. URL: <http://echr.ketse.com/doc/26260.02-en-20061109/view/>; Case of Grigoryevskikh v. Russia. Application no. 22/03. Strasbourg, July 9, 2009. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["GRIGORYEVSKIKH"\],"documentcollectionid2":"RANDCHAMBER","CHAMBER"},"itemid":\["001-92105"\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{); Case of Sayd-Akhamed Zubayrayev v. Russia. Application no. 34653/04. Strasbourg, September 26, 2012. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["34653/04"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-111591"\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{).

повинні враховуватися особливості конкретного провадження і те, чи ефективно інтереси захисту представлені та гарантовані у суді. Саме тому ЄСПЛ не встановив порушення ст. 6 Конвенції у справі «Голубєв проти Росії»¹, обґрунтовуючи це тим, що фізична присутність обвинуваченого у залі судового засідання вкрай бажана, але не є самоціллю, оскільки є засобом досягнення важливішої мети – забезпечення справедливого судового розгляду в цілому.

Зауважимо, що положення ст.ст. 232 та ст. 336 КПК України не визначають вимоги до форми та змісту такої згоди. На погляд М.А. Погорецького та О.С. Старенького, для забезпечення можливості перевірити законність та обґрунтованість проведення вказаної процесуальної дії така згода повинна мати виключно письмовий характер, у змісті якої необхідно обов'язково зазначити причини проведення відеоконференції та конкретний орган досудового розслідування/судовий орган, який проводитиме вказану процесуальну дію².

2. Наявність фактичних підстав для проведення дистанційного досудового розслідування та судового провадження, якими відповідно до ч. 1 ст. 232 та ч. 1 ст. 336 КПК України є: 1) неможливість безпосередньої участі учасника кримінального провадження у досудовому провадженні/судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідності забезпечення безпеки осіб; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування/судового провадження; 5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею або судом достатніми³.

3. Належна якість зображення та звуку. Гальмуючим фактором в даному випадку, на нашу думку, виступає не тільки правова

неврегульованість у сфері специфіки процесуального використання режиму відеоконференції, а й проблеми тактико-технічного плану. Так, до числа основних спірних моментів використання в процесуальній діяльності технічних засобів відеоконференції, безсумнівно відносяться правомірні питання, які можна сформулювати наступним чином:

- хто саме виступає в сеансі відеоконференції і як гарантувати достовірність його особи (завдання ідентифікаційного характеру);
- де саме виступає та знаходиться особа в даний момент часу і як в цьому переконатися (завдання позиціонування);
- яким чином (тобто за допомогою яких легітимних засобів) особа, яка бере участь у відеоконференції та наскільки надійний такий канал (лінія) зв'язку від стороннього втручання (завдання забезпечення конфіденційності при інформаційному обміні, завдання забезпечення цілісності інформації, що передається та завдання забезпечення неможливості відмови сторін від авторства переданої інформації).

Вирішення зазначених завдань буде гарантувати достовірність інформації, отриманої (переданої) під час проведення відеоконференції. Оскільки передбачається застосування технічних засобів і технологій, бажаним є залучення спеціаліста (ст. 71 КПК). Проблеми використання технічних засобів у сфері кримінального судочинства є фундаментальним багатоплановим завданням, вирішення якого може бути знайдено лише в результаті розробки комплексу взаємопов'язаних та взаємообумовлених заходів, заснованих на єдиному розумінні суті технічних засобів, їх ролі та місця в діяльності органів досудового слідства та суду¹.

4. Інформаційна безпека досудового розслідування та судового процесу. Термін «інформаційна безпека» в КПК не роз'яснений. Разом з тим чинна редакція Закону України «Про електронні комунікації» містить поняття «інформаційна безпека телекомунікаційних мереж», під яким розуміється здатність останніх забезпечувати

¹ Case of Golubev v. Russia. Application no. 26260/02. Strasbourg, November 9, 2006. URL: <http://echr.ketse.com/doc/26260.02-en-20061109/view/>

² Погорецький М.А., Старенький О.С. Дистанційне кримінальне провадження в умовах поширення коронавірусу (COVID-19). *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/142090-distanciynе_kriminalne_provadzhennya_v_umovah_poshirennya_ko.html

³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921>

¹ Бєжанова А.В. Забезпечення прав учасників кримінального судочинства при використанні інформаційних технологій у режимі відеоконференції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 7–11.

захист від знищення, перекручення, блокування інформації, її несанкціонованого витоку або від порушення встановленого порядку її маршрутизації¹. Відповідно, під інформаційною безпекою відеоконференції можна розуміти здатність використовуваних для цього технічних засобів та технологій забезпечувати захист від знищення, перекручення, блокування інформації, її несанкціонованого витоку або від порушення встановленого порядку її маршрутизації. Беззаперечно, проведення відеоконференції забезпечується за допомогою комп'ютерної техніки, комп'ютерних технологій та мережі Інтернет. Обладнання, яке використовуватиметься для відеозапису процесуальних дій, має бути високого класу, оскільки це дозволить забезпечити належну якість відеозапису, відсутність різного роду шумів, спотворень звуку та зображення. При цьому Інтернет не є гарантованим та безпечним каналом передачі аудіо- та відеоданих. З цього приводу слушним є зауваження С.О. Книженко та Т.В. Деменко, що правоохоронні органи необхідно забезпечити окремою лінією зв'язку та спеціальним програмним забезпеченням, що дозволить забезпечити інформаційну безпеку під час проведення допиту в режимі відеоконференції².

Цілком очевидно, що використання технічних засобів та технологій при проведенні процесуальних дій в режимі відеоконференції також має ґрунтуватись на певних принципах. Але з точки зору кримінального судочинства найважливішою вимогою, з якої виникають всі інші і на якій базується весь кримінальний процес, є допустимість використання, як самих технічних засобів та технологій, так і матеріалів, отриманих з їх допомогою в кримінально-процесуальному доказуванні.

На наш погляд, з метою відповідності даній вимозі застосування технічних засобів та технологій при проведенні процесуальних дій в режимі відеоконференції, має відбуватися з дотриманням: по-перше, конституційних норм; по-друге, законів; по-третє,

¹ Про електронні комунікації : Закон України від 03.08.2022 р. № 1280-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#n2246>

² Книженко С.О., Деменко Т.В. Особливості допиту в режимі відеоконференції під час досудового розслідування. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2013. Вип. № 14. С. 209.

підзаконних нормативно-правових актів, які безпосередньо регулюють порядок використання технічних засобів та оформлення за їх допомогою одержаних результатів. Крім того, застосування технічних засобів у кримінальному судочинстві не може бути засноване на секретних, закритих нормативних актах, а також документах, що суперечать конституційним нормам і вимогам КПК України. До того ж основні цілі та принципи застосування технічних засобів та технологій при проведенні процесуальних дій в режимі відеоконференції, повинні повністю відповідати завданням кримінального судочинства, його принципам та гарантіям прав людини і громадянина.

На наш погляд, система принципів застосування технічних засобів та технологій у кримінальному процесі може бути представлена у вигляді трьох груп: 1) загально-правові (конституційні, міжнародно-правові) принципи в галузі прав і свобод людини та громадянина, що є загальновизнаними в міжнародному праві, закріпленими в міжнародних договорах та Конституції України; 2) кримінально-процесуальні принципи, закріплені в кримінально-процесуальному законодавстві та які визначають особливості і порядок застосування технічних засобів у кримінальному провадженні; 3) прикладні принципи, що визначають правомірність і обґрунтованість застосування того чи іншого технічного засобу в кожному конкретному випадку залежно від його конструктивних особливостей, технічних характеристик і призначення.

До загально-правових принципів застосування технічних засобів та технологій при проведенні процесуальних дій в режимі відеоконференції можна віднести: 1) законність, 2) охорона честі та гідності особи, 3) недоторканість особи, 4) недоторканність приватного життя, 5) презумпцію невинуватості. Всі загально-правові (конституційні, міжнародно-правові) принципи є також і принципами кримінального судочинства, перерахованими в гл. 2 КПК України, оскільки кримінально-процесуальне законодавство України базується на положеннях Конституції України. Проте, джерелом їх походження є Конституція України, а не Кримінальний процесуальний кодекс України, тому, на нашу думку, їх слід позиціонувати саме

як конституційні або загально-правові принципи, які стосуються кримінально-процесуальної діяльності.

До кримінально-процесуальних принципів застосування технічних засобів та технологій при проведенні процесуальних дій в режимі відеоконференції відносяться: 1) охорона прав і свобод людини і громадянина, 2) публічність, 3) безпосередність дослідження доказів, отриманих із застосуванням технічних засобів, 4) правомочність суб'єктів, що використовують технічні засоби.

Використання технічних засобів на всіх стадіях кримінального судочинства повинно ґрунтуватись на запропонованих основних принципах, які являють собою цілісну систему, що охоплює всі аспекти даного напрямку діяльності органів досудового розслідування та суду з урахуванням специфіки, властивої виключно технічним засобам та результатам, що отримуються в результаті їх використання при проведенні процесуальних дій в режимі відеоконференції в кримінальному процесі. Водночас застосування технічних засобів і технологій, що використовуються під час проведення дистанційного кримінального провадження, не повинне перешкоджати реалізації наданих учасникам процесуальної дії прав та виконанню їхніх процесуальних обов'язків¹.

Проте існують певні проблеми організаційно-технічного характеру, які полягають у можливості перевірки достовірності та автентичності змісту документів, які надаються сторонами для дослідження в ході дистанційного кримінального провадження. На жаль, при реалізації даної вимоги досить складно перевірити чи повністю відповідає оригіналу документ, наданий до суду учасником судового процесу². Проблема ідентифікації та перевірки достовірності виникає внаслідок територіальної віддаленості та відсутності особистого контакту учасників судового процесу. Для вирішення цієї проблеми можна у літературі запропоновано певні методи. Наприклад, Г.В. Татаренко та В.Н. Карча засобом вирішення цієї проблеми

вважають використання електронного цифрового підпису, який накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа¹. Ефективним засобом вирішення проблеми перевірки достовірності та автентичності змісту електронних документів може бути використання обов'язкової відправки сканованого зображення документа, що підтверджує особу. Проте, сьогодні не існує прямого алгоритму проведення такої перевірки. На практиці відбувається порівняння даних сканованих документів та даних, які користувач вносить до анкети. При цьому під час перевірки пред'являються деякі вимоги до якості сканованих документів, наприклад, відправлена сканована копія документа повинна бути кольоровою, чіткою та повною, не допускається використання сканованих копій зіпсованих аркушів документів. Крім того, скановані копії слід робити у високій якості, щоб навіть при сильному збільшенні символи були розбірливими².

Отже, тлумачення поняття режим відеоконференції має важливе значення для використання цієї сучасної технології на всіх стадіях кримінального судочинства, з метою отримання інформації, що має доказове значення. Застосування режиму відеоконференції знайшло широке практичне відображення у багатьох сферах життєдіяльності людини, у тому числі й під час проведення слідчих (розшукових) дій. Проте її використання ускладнюється відсутністю належного матеріального забезпечення, необізнаності деяких працівників у використанні режиму відеоконференції під час досудового розслідування та судового провадження.

1.3. Правові основи застосування режиму відеоконференції у кримінальному судочинстві

В умовах сьогодення значне прискорення науково-технічного прогресу призвело до глибоких змін у всіх сферах соціального життя.

¹ Беляєва К.В. Кримінальне процесуальне право України. URL: http://pidruchniki.com/71141/pravo/poryadok_provedennya_dopitu_vpiznannya_rezhimi_videokonferentsiyi

² Матяш Т. Судочинство: віртуальний розгляд. Журнал сучасного правника «Український юрист». URL: <http://jurist.ua/?article/355>

¹ Татаренко Г.В., Карча В.Н. Проблеми впровадження електронного судочинства в сучасних правових умовах. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2015. № 30. С. 157.

² Бєжанова А.В. Засади використання технічних засобів і технологій у дистанційному кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2018. № 2. С. 174.

З'являються нові та значно вдосконалюються технічні засоби і технології, що застосувалися раніше, і технології зв'язку. Поява нових науково-технічних засобів, насамперед, розвиток глобальних комп'ютерних мереж, призвели до необхідності іншої правової регламентації, що виходить за межі існуючого регулювання.

Сучасна юридична наука і практика також переходять на якісно новий рівень. Прийняття нових та внесення змін до чинних нормативно-правових актів мають на меті запровадження та використання в юридичній практиці сучасних технологій для більш ефективного вирішення завдань¹. Правові основи є вихідними, фундаментальними положеннями діяльності, що стосуються використання як технічних засобів у кримінальному судочинстві як взагалі, так і під час застосування відеоконференції зокрема.

Труднощі теоретичного вивчення порядку використання сучасних технологій у сфері кримінального судочинства пов'язані з правовою недосконалістю вживаних термінів, а в деяких випадках з відсутністю методології дослідження впливу того чи іншого технічного засобу на ефективність діяльності органів досудового розслідування та суду у кримінальному провадженні. Відсутність нормативно-правової бази, яка б регулювала відносини, пов'язані зі застосуванням телекомунікацій у процесі розслідування злочинів, негативно впливає на можливість повною мірою використати одержані результати в практичній діяльності правоохоронних органів².

Крім того, останнім часом значно зросла кількість законодавчих колізій, пов'язаних з інформаційною сферою, а існуючі закони не завжди відповідають суспільним реаліям, що складаються. Ці чинники зумовили потребу наукового аналізу та вдосконалення законодавства у галузі застосування технічних засобів і технологій в режимі відеоконференції.

Розглядаючи правові основи як сукупність правових норм важливо зазначити, що такої якості вони набувають саме в межах

кримінально-процесуальних норм, які в системі кримінально-процесуального права можна віднести до інституту доказів (процесуальних форм закріплення результатів кримінально-процесуальної діяльності). Тобто правові засади виступають як певна частина кримінально-процесуальних інститутів і регулюють специфічну сукупність суспільних відносин у межах предмета регулювання даного правового інституту¹.

На жаль, в Україні процес впровадження досягнень світової науки та техніки у практичну діяльність правоохоронних органів не налагоджений через недостатнє фінансування, недосконалість правових основ їх застосування та ін. Крім того, перешкодою щодо впровадження новітніх технічних досягнень у кримінальний процес окремі науковці називають «пануючу в теорії доказів» позицію, відповідно до якої під законністю науково-технічних засобів, застосовуваних безпосередньо в кримінальному провадженні, варто розуміти головним чином їхнє пряме закріплення чинним кримінально-процесуальним законодавством².

Законодавство України щодо нормативного регулювання використання технічних засобів і технологій в режимі відеоконференції у кримінальному судочинстві сьогодні сформоване законами та підзаконними актами, а також нормами окремих галузей законодавства (міжнародного, конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного, господарського тощо). Воно включає в себе сукупність нормативних правових актів, об'єднаних загальною предметною сферою, що регулюють суспільні відносини в сфері щодо використання технічних засобів взагалі.

Поява законодавчого врегулювання режиму відеоконференції у кримінальному провадженні відповідає рівню технічного прогресу та свідчить про відповідність вітчизняної юридичної думки світовому глобалізаційному процесу. На думку М.Я. Сегає, інформатизація кримінального судочинства має базуватися на законодавчому

¹ Панько Н.А. Досвід проведення студентської наукової конференції з використанням відеоконференцзв'язку. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/11997/%CD>

² Михальчук Т.В. Використання інформації, отриманої телекомунікаційним шляхом, у розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009, с.16

¹ Михальчук Т.В. Використання інформації, отриманої телекомунікаційним шляхом, у розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009, с.37

² Докази та доказування у кримінальному провадженні : навч. посібник / Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк, О.М. Дуфенюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2018. с.132

дозволі застосування в кримінальному процесі інформаційних технологій (комп'ютерної та телекомунікаційної техніки з відповідними програмними продуктами). Це дасть змогу оптимізувати діяльність усіх правових інституцій, що задіяні в судочинстві, – органів досудового слідства, прокуратури, судово-експертних установ, судів, установ виконання покарань, адвокатури. Застосування інформаційних технологій у судочинстві має бути дозволено при виконанні будь-яких процесуальних дій, як у звичайному, так і в інтерактивному (дистанційному) режимі, з одночасним веденням документообігу і діловодства на паперових та електронних носіях, з яких для учасників процесу у випадках, передбачених процесуальним законодавством, виготовляються автентичні копії процесуальних документів¹.

Використання технічних засобів в режимі відеоконференції у кримінальному судочинстві базується на основі таких правових актів, як Конституція України, Кримінальний Кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс, наказ Державної судової адміністрації «Про затвердження Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання» від 06.06.2022 № 156², однак, незважаючи на існування певної низки законів, які супроводжують втілення у життя інноваційних технологій у кримінальне судочинство, сьогодні нормативна база у цьому напрямку є неповною³. Зазначені нормативні акти не регулюють у повному обсязі такі питання, як права та обов'язки учасників процесуальних дій, проведених режимі відеоконференції; взаємодія між учасниками різних рівнів судового процесу; особливості реалізації окремих принципів судочинства; недостатньо розвинуті питання відповідальності як безпосередніх учасників процесуальних дій, проведених режимі

¹ Сегай М.Я. Сучасна парадигма інформатизації судочинства і питання захисту прав і законних інтересів учасників кримінального процесу. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 4. С. 191.

² Про затвердження Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання : наказ Державної судової адміністрації від 06.06.2022 р. № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text>

³ Татаренко Г.В., Карча В.Н. Проблеми впровадження електронного судочинства в сучасних правових умовах. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2015. № 30. С. 156.

відеоконференції так і осіб, що забезпечують її проведення. Колізії виникають внаслідок недостатності рівня гармонізації термінології, що використовується в нормативно-правових актах, які регламентують порядок використання технічних засобів і технологій щодо розслідування злочинів, з термінологією, що використовується у відповідних міжнародних актах.

При дослідженні нормативного регулювання застосування відеоконференції в Україні актуальним є розгляд питання щодо правового регулювання проведення процесуальних дій за допомогою відео- або аудіотехніки передбаченого в міжнародно-правових актах.

Про регламентацію проведення окремих слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції та необхідності їх проведення йдеться у низці міжнародно-правових документів таких як: 1) Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах (20 квітня 1959 р.); 2) Додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (17 березня 1978 р.) (ратифікований Законом України від 16 січня 1998 р.); 3) Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (8 листопада 2001 р.), та інші.

Так, згідно ч. 2 ст. 69 Римського статуту Міжнародного Кримінального Суду від 17 липня 1998 року суд може дозволити дачу *viva voce* (усних) або записаних за допомогою відео- або аудіотехніки показань свідка, а також подання документів або записів за умови дотримання положень цього Статуту і відповідно до Правил процедури та доказування¹.

Римський статут передбачає можливість дачі показань за допомогою аудіо- та відеозв'язку. Дача показань за допомогою аудіо-, відеозв'язку відображена більш ясно в правилі 67 Правил процедур доведення «Пряма трансляція показань свідків по каналах аудіо- або відеозв'язку»: «Відповідно до п. 2 ст. 69 Палата може дозволити свідку *12 viva voce* (усних) показань в Палаті з використанням аудіо- або відеотехніки за умови, що така техніка дозволяє Прокурору, захисту і самій Палаті спостерігати за свідком під час дачі ним таких

¹ Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

показань. Палата за сприяння Секретаря забезпечує, щоб місце, обране для надання показань по каналах аудіо- або відеозв'язку, сприяло дачі правдивих та відвертих показань, а також забезпечує безпеку, фізичну та психічну безпеку, гідність та недоторканість особистого життя свідка»¹.

У порівнянні з Римським статутом Міжнародного Кримінального Суду Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Конвенція ООН проти корупції передбачають відеозв'язок або інші відповідні засоби. До інших належних засобів можна віднести аудіо- та телефонний зв'язок.

Конвенція ООН проти корупції в ч. 18 ст. 18 встановлює, що «...перша Держава-учасниця може, на прохання іншої Держави-учасниці, дозволити проведення слухання за допомогою відеозв'язку, якщо особиста присутність відповідної особи на території запитуючої Держави-учасниці неможлива чи небажана»².

Одним з головних завдань дачі показань по каналах аудіо- або відеозв'язку – це забезпечення безпеки свідка. Зокрема ст. 24 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності встановлює, що захист свідків повинен охоплювати заходи без шкоди для прав обвинуваченого, у тому числі для права на належний розгляд справи, і може полягати в формі прийняття правил доказування, що дозволяють свідчити, таким чином, який забезпечує безпеку свідка, наприклад, дозволено давати показання за допомогою засобів зв'язку, таких як відеозв'язок або інші належні засоби»³.

Аналогічну норму передбачає і Конвенція ООН проти корупції. Згідно ст. 32 (Про захист свідків, експертів і потерпілих) зазначеної конвенції: заходи, без порушення прав обвинуваченого, у тому числі права на належний розгляд справи, можуть бути такими, як:

¹ Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті. Краща практика документування сексуального насильства як злочину або порушення міжнародного права. 2-ге вид. Березень 2017. URL: https://womenua.today/UWC-library/unwomen/37-International_Protocol_2017_2nd_Edition_UKR.pdf

² Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

³ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : принята Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

прийняття правил доказування, які дозволяють свідкам та експертам свідчити в такий спосіб, який забезпечує безпеку таких осіб, наприклад, дозвіл давати показання за допомогою засобів зв'язку, таких як відеозв'язок або інші належні засоби.

Правове регулювання проведення допиту за допомогою відео- або аудіотехніки передбачено також в багатосторонніх договорах між державами. Правовою основою для проведення дистанційного кримінального провадження в рамках міжнародної правової допомоги є положення: 1) Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959; 2) ст. 10 Конвенції про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу від 29.05.2000; 3) ст. 9 Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 08.11.2001; 4) ст. 6 Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 07.10.2002; 5) міжнародних договорів України з іншими країнами про міжнародну правову допомогу; 6) ст.ст. 225–227, 228, 229, 232, 336, 552, 566 КПК України; 7) Інструкції про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження, затвердженої Наказом Міністерством юстиції України від 19.08.2019 № 2599/5¹.

Необхідно відзначити, що у всіх міжнародно-правових актах про надання правової допомоги у кримінальних справах передбачається можливість використання засобів зв'язку, але проведення процесуальних дій з використанням засобів зв'язку та використання цих результатів в процесі доказування визначається внутрішнім законодавством держав. У порівнянні з міжнародно-правовими актами внутрішнє законодавство окремих держав не дуже перспективно

¹ Інструкція про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження : Наказ Міністерством юстиції України від 19.08.2019 № 2599/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-19>

регулює питання проведення процесуальних дій з використанням аудіо- та відеозв'язку.

Що стосується застосування відеоконференції у кримінальному судочинстві України, слід зазначити, що важливим кроком на шляху технічної модернізації кримінального провадження було закріплення у ч. 6 ст. 303 КПК України 1960 р.¹ можливості проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, та надання права учасникам процесу слухати його показання, ставити запитання та слухати відповіді на них². Водночас КПК України 1960 р. обмежив сферу застосування такого допиту тільки одним випадком – для забезпечення безпеки свідка, а також не регламентував особливості такого допиту, процедуру встановлення особи допитуваного та питання, пов'язані з використанням технічних засобів.

На сьогоднішній час КПК України від 13 квітня 2012 р. містить ст. 232 «Проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування», ст. 336 «Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження» та ст. 567 «Допит за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції». При цьому аналіз ст.ст. 232, 336, 567 КПК України показує, що підстави застосування відеоконференції під час досудового розслідування, судового провадження та при наданні міжнародної правової допомоги є аналогічними. Перелік підстав для застосування відеоконференції у кримінальному судочинстві не є вичерпним. Законодавець передбачив можливість приймати таке рішення і за наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

13 квітня 2020 р. Верховна Рада ухвалила закон про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу про особливості судового

контролю на період карантину, яким зокрема тепер передбачається, що слідчий суддя (крім розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою) за власної ініціативи чи клопотанням сторони провадження, може провести судове засідання у режимі відеоконференції. Про це повідомляються сторони кримінального процесу¹. Крім того, 14.04.2022 р до ч. 2 ст. 336 КПК були внесені доповнення, якими проведення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану віднесено виключно на розсуд суду. Думка обвинуваченого з цього приводу не враховується².

У цілому, підтримуючи нагальну необхідність прийняття зазначеного закону в умовах введення воєнного стану, погоджуємося з думкою М.А. Погорецького та О.С. Старенького, та вважаємо, що окремі його положення є такими, що не узгоджуються із загальними правилами проведення відеоконференції в рамках кримінального провадження, з огляду на наступне.

По-перше, не зрозумілим є позиція законодавця щодо необхідності повідомлення про проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції виключно сторін кримінального провадження у порядку, визначеному статтею 135 КПК України. Виходячи із положень п. 20-⁵ Перехідних положень КПК слідчий суддя чи суд не зобов'язаний викликати інших учасників кримінального провадження (потерпілий, свідок, експерт, перекладач тощо), які також можуть приймати участь у проведенні процесуальних дій в режимі відеоконференції.

По-друге, не визначеним у КПК України залишається питання щодо форми та змісту згоди підозрюваного чи обвинуваченого щодо участі у проведенні процесуальних дій в режимі відеоконференції, а також засобів перевірки їх власного волевиявлення при наданні

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : Закон України від 16 червня 2011 р. № 3529-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3529-17>

² Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. № 1003-05 / втратив чинність на підставі Кодексу від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>

⁵ Про внесення зміни до пункту 20-5 розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та розгляду окремих питань під час судового провадження на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 13.04.2020 р. № 558-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/558-20#Text>

² Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон від 14.04.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n43>

заперечення щодо розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у режимі відеоконференції, якщо підозрюваний чи обвинувачений перебуває за межами суду. На практиці може скластися ситуація, коли слідчі, прокурори своїми діями будуть незаконно впливати на волевиявлення підозрюваного чи обвинуваченого для отримання від них відповідного заперечення з метою перенесення розгляду поданого клопотання та затягування здійснення досудового розслідування чи судового провадження¹. Однак з цього приводу зауважимо, що учасники судового розгляду можуть в режимі реального часу передати копію клопотання до зали судового процесу. Для цього встановлено VoIP-факси, які здійснюють прямий зв'язок між залом. Крім цього, конфіденційний обмін інформацією може бути забезпечений за допомогою електронної пошти та шляхом спілкування по персональному комп'ютеру.

По-третє, на досудовому розслідуванні судові засідання в режимі відеоконференції повинні відбуватись у тому ж порядку, який і раніше був визначений законом для розгляду справ по суті. А це означає, що «особі, яка братиме участь в судовому провадженні дистанційно, судовий розпорядник або секретар судового засідання зобов'язаний вручити пам'ятку про її процесуальні права, перевірити документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення судового засідання».

По-четверте, не вирішеним залишається питання щодо наслідків неприбуття сторін для участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Особливо сторони захисту для участі у судовому розгляді, в тих випадках, коли така участь є обов'язковою (ст. 52 КПК України)².

Слід звернути увагу на те, що ані положеннями ст.ст. 232, 336 КПК України, ані Законами № 558-IX від 13.04.2020 р. та № 2201-IX від 14.04.2022 р.³ не врегульовано питання щодо строку, за який сторони

чи інші учасники кримінального провадження зобов'язані подати клопотання про проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції в рамках кримінального провадження, розгляд якого вже призначений в загальному порядку на певну дату. Ця проблема особливо набула актуальності в умовах запровадження на території України воєнного стану через активні бойові дії та неможливості забезпечити присутність свідків, потерпілих, експертів, підозрюваних чи обвинувачених на призначену дату судового засідання. Зауважимо, що на відміну від КПК України, норми ЦПК України та ГПК України передбачають, що учасник справи подає заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання (ч. 2 ст. 212 ЦПК України; ч. 2 ст. 197 ГПК України). На наш погляд, за вказаним прикладом правового закріплення, необхідно також врегулювати відповідним строком й в ст.ст. 232, 336 КПК України¹. Зазначена проблематика буде нами розглянута у наступних підрозділах дослідження.

У правовому аспекті існує проблема переліку та вимог до технічних засобів і технологій, які можуть бути застосовані у режимі відеоконференції. У вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві немає окремої норми, яка б була присвячена застосуванню таких засобів, зокрема й тих, що можуть бути використані у режимі відеоконференції. Лише окремі статті КПК України мають факультативні рекомендації, а чинне законодавство скоріше припускає застосування науково-технічних засобів, ніж точно вказує на це. В юридичній літературі також не досягнуто термінологічної єдності щодо поняття «відеоконференція», яку часто іменують як відеотрансляція, відеозв'язок, відеоконференцзв'язок, відеоконференція тощо.

Правові засади застосування технічних засобів та технологій у кримінальному провадженні визначають не тільки їх статус, але й відповідні тактику, методику та організацію. Погоджуємося

¹ Старенький О.С. Аспекти застосування відеоконференції в кримінальному процесуальному доказуванні в умовах запровадження надзвичайної ситуації в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (19).с.134

² Там само.

³ Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України № 2201-IX від 14.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n43>

¹ Погорецький М.А., Старенький О.С. Дистанційне кримінальне провадження в умовах поширення коронавірусу (COVID-19). *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/142090-distancyne_kriminalne_provadzhennya_v_umovah_poshirennya_ko.html

з думкою О.В. Петришина з приводу того, що коли сфера правового регулювання звужена та не використовуються можливості права для впорядкування суспільних відносин, у суспільстві виникає загроза свавілля та хаосу, непередбачуваності в тих сферах суспільних відносин, які можна та потрібно врегулювати за допомогою права. А коли сфера правового регулювання не виправдано розширена, особливо через централізований державно-владний вплив, створюються умови для укріплення тоталітарних режимів¹. З огляду на це, необхідним є встановлення єдиної системи правових категорій та формування на її основі правових засад використання технічних засобів і технологій у кримінальному процесі України, визначення допустимих напрямів застосування одержаних за їх допомогою даних, закріплення за цими даними в кримінально-процесуальному законодавстві України місце самостійного джерела доказової інформації.

При застосуванні режиму відеоконференції необхідні три головні складові: відеоапаратура для передачі зображення та екран; мікрофон і акустична установка; відповідна телекомунікаційна мережа. При її застосуванні не є обов'язковим використання комп'ютера. Також не обов'язкова наявність мереж електрозв'язку, оскільки все більшого розгалуження набувають бездротові мережі та системи. Відтак, відеоконференція не є суто комп'ютерною технологією. Погоджуючись з думкою Н.В. Шульги, зазначимо, що відеоконференція є передбаченою КПК України інформаційною технологією, що забезпечує одночасно двосторонню передачу, обробку, перетворення і візуалізацію інтерактивної інформації на відстань у режимі реального часу з допомогою апаратно-програмних засобів обчислювальної техніки².

Правове регулювання використання інформаційних технологій у кримінальному судочинстві повинно здійснюватися з урахуванням таких обставин:

¹ Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О.В. Петришина. Харків : Право, 2009. с.36

² Шульга Н.В. Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019, с.38

– отримання при застосуванні інформаційних технологій кримінально-процесуальної інформації, яка відповідно до кримінального процесуального закону може прийняти допустиму форму доказів;

– актуальність та регулярність використання для вирішення завдань кримінального судочинства;

– складність процесуального документування факту використання відповідних інформаційних технологій;

– обмеження конституційних прав учасників кримінального судочинства;

– наявність припису зобов'язуючого характеру на їх застосування¹.

З означеного можемо констатувати, що правова база використання технічних засобів і технологій у режимі відеоконференції не повною мірою відповідає вимогам забезпечення прав і свобод людини. Адже зміст поняття технічних засобів і технологій не визначається жодним законом, а трактується на підзаконному рівні, зокрема в Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання від 06.06.2022 р. № 156. Де зазначено, що технічним засобом фіксування судового засідання вважається обладнання, яке забезпечує автоматизовану фіксацію на електронних носіях всього перебігу судового засідання шляхом відео та (або) звукозапису². Порядок застосування технічних засобів при проведенні процесуальних дій у режимі відеоконференції на стадії досудового розслідування взагалі не визначено жодним нормативно правовим актом. Законодавчого врегулювання потребує структурування як понятійного апарату, так і власне науково-технічних засобів, розроблення та впровадження тактико-технічних і нормативно-правових засад їх застосування в діяльності правоохоронних органів. Саме стандартизація термінології та класифікація технічних засобів, які можуть бути застосовані у режимі відеоконференції, на

¹ Баранов О.А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. Київ : Видавничий дім «Софт Прес», 2005. с.130

² Про затвердження Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання : наказ Державної судової адміністрації від 06.06.2022 р. № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text>

нашу думку, дозволить підвищити ефективність та оптимізацію їх використання, дасть можливість нормативно регламентувати їх застосування у процесуальній діяльності правоохоронних органів¹.

Проблеми використання технічних засобів та технологій у режимі відеоконференції у сфері кримінального судочинства можуть бути вирішені за умови вироблення єдиного підходу до визначення критеріїв допустимості доказів, отриманих з використанням технічних засобів; визначення ролі та місця технічних засобів в доказовому забезпеченні кримінального процесу, діяльності органів досудового слідства та суду; вироблення принципів їх застосування, що забезпечують охорону державних та суспільних інтересів при неухильному дотриманні прав та свобод людини і громадянина. При цьому вирішення проблем правового регулювання застосування технічних засобів та технологій при проведенні процесуальних дій в режимі відеоконференції має бути засноване на розробці комплексу взаємопов'язаних і взаємообумовлених заходів щодо вдосконалення чинного законодавства та дозволить підвищити ефективність кримінального провадження, а також забезпечити права і законні інтереси учасників кримінального процесу.

¹ Бєжанова А.В. Засади використання технічних засобів і технологій у дистанційному кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2018. № 2. С. 171–177.

Розділ 2

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЖИМУ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

2.1. Процесуальний порядок застосування режиму відео конференції під час досудового розслідування

Система кримінального судочинства України потребує реформування з урахуванням досягнень національного законодавства та положень ратифікованих міжнародних договорів України. Прийняття Закону України «Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах» від 1 червня 2011 р. № 3449-VI та Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI стало важливим етапом реформування системи кримінальної юстиції у напрямі подальшої демократизації, посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних правових актів. Названими нормативно-правовими актами передбачається можливість проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування). Проте неоднозначність деяких законодавчих положень чинного КПК України потенційно може призвести до порушення прав та законних інтересів, учасників кримінального провадження, що відповідають їхньому процесуальному статусу, в умовах практичної діяльності.

Процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції має деякі особливості, що відрізняють її

від загального порядку проведення цих дій. Статтею 232 КПК України передбачено проведення тільки двох слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції під час проведення досудового розслідування – допит осіб (у тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних у кримінальному провадженні осіб) та впізнання осіб чи речей¹. Такий вид проведення допиту та впізнання осіб чи речей досить поширене явище в сучасному світі, особливо в умовах введення воєнного стану та може бути проведений за наявності відповідних підстав. Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети². При цьому, у конструкції частини статті, яка регулює підстави для прийняття рішення про проведення слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції, вжито словосполучення у множині – «є наявність достатніх відомостей»³. Проте, на наш погляд, для прийняття необхідного рішення для досягнення мети застосування режиму відеоконференції, достатнім буде наявність і однієї підстави.

Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування приймається слідчим, прокурором, а в разі здійснення у режимі відеоконференції допиту згідно зі ст. 225 КПК України – слідчим суддею з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження чи інших учасників цього процесу. Інші учасники кримінального провадження мають право подати відповідне клопотання слідчому, прокурору, що розглядається у порядку ст. 220 КПК України. При цьому, якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного досудового розслідування, слідчий, прокурор, слідчий суддя може

прийняти рішення про його здійснення лише вмотивованою постановою (ухвалою), обґрунтувавши в ній прийняте рішення¹. Слід зазначити, що винесення спеціальної постанови, ухвали про здійснення слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції закон не вимагає, окрім випадків, коли проти цього заперечують сторона провадження чи потерпілий². Відповідно до ч. 3 ст. 110 КПК України рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. Постанова слідчого, прокурора, прийнята в межах компетенції згідно із законом, повинна відповідати вимогам ст. 110 КПК України та є обов'язковою для виконання фізичними та юридичними особами, прав, свобод чи інтересів яких вона стосується.

На думку В.П. Сердюка, проведенню будь-якої слідчої (розшукової) дії (у тому числі й допиту) повинно передувати обов'язкове процесуальне рішення – постанова, на підставі чого науковець пропонує внести зміни до п. 8 ч. 2 ст. 40 КПК України та виключити слова: «у випадках, передбачених цим кодексом», і замінити їх словами: «приймати процесуальні рішення перед проведенням слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих розшукових дій, або коли це визнає за необхідне слідчий чи прокурор ...». В ч. 2 ст. 223 КПК України за словами «підставами для проведення слідчої (розшукової) дії» додати «є обґрунтована постанова про...». Це надасть слідчому, прокурору, слідчому судді процесуальної самостійності та підсилить процесуальну значущість слідчої (розшукової) дії³.

Проте ми з такою позицією не згодні, адже процесуальні рішення органів досудового розслідування, прокуратури, слідчого судді, суду – це виражені у встановленій законом формі індивідуальні правозастосовні акти, в яких компетентні державні органи і посадові особи у відповідному порядку з метою вирішення завдань кримінального судочинства дають відповіді на питання, які виникають

¹ Александров О.Г. Особливості пред'явлення об'єкта (осіб чи речей) для впізнання у режимі відеоконференції. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : збірник тез науково-практичного семінару (1 грудня 2017 р.) / упор. А.Я. Хитра, Р.М. Шехавцов, Є.В. Пряхін, С.І. Марко. Львів : ЛьвДУВС. с.15

² Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін. ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шилов. Харків : Право, 2013. с.365

³ Тацій В.Я. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/63832-statyya-336-provedennya-protsesualnih-diy-u-rejim-videokonferents-pd-chas-sudovogo-provadjennya.html>

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651017#n2921>

² Черняк Н., Гаркуша А. Процесуальні особливості проведення допиту та пред'явлення для впізнання у режимі відеоконференції за законодавством України. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2016. № 5. С. 204.

³ Сердюк В.П. Інститут відеозапису в кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 3(2). С. 121–124. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_3\(2\)_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_3(2)_31)

під час провадження і виражають владні волевиявлення щодо дій чи бездіяльності, які впливають із встановлених на момент прийняття рішень фактичних обставин провадження та приписів чинного законодавства¹.

Рішення слідчого, прокурора приймаються у формі постанови – процесуального документа, в якому мотивуються та формулюються рішення слідчого, прокурора, прийняті під час кримінального провадження. Постанова виноситься у випадках, передбачених КПК України, а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне². Закон не вимагає винесення спеціальної постанови, ухвали про проведення допиту (впізнання) у режимі відеоконференції, окрім випадків, коли проти цього заперечують сторона провадження чи потерпілий. У такому випадку винесення постанови про здійснення дистанційного досудового розслідування є обов'язковою та повинна додатково, окрім вимог, що містяться у ч. ч. 5–7 ст. 110 КПК України, містити: 1) найменування органу досудового розслідування, якому доручається забезпечити проведення відеоконференції; 2) прізвище, ім'я, ім'я по батькові (найменування) особи, яка братиме участь у проведенні слідчої (розшукової) дії в режимі відеоконференції, та її процесуальний статус; 3) дату і час проведення допиту, впізнання осіб чи речей³.

Згідно до ч. 4 ст. 232 КПК допит особи у дистанційному досудовому провадженні здійснюється згідно з правилами, передбаченими статтями 225–227 КПК України, а впізнання осіб чи речей – згідно з правилами, передбаченими статтями 228 та 229 КПК України.

Загальні умови допиту на стадії досудового розслідування визначено у ст. 224 КПК України, але у формулюванні ч. 4 ст. 232 КПК України законодавець не зробив посилання на вказану статтю. Перелічені у ч. 4 ст. 232 КПК статті встановлюють процедуру допиту на стадії досудового розслідування в судовому розгляді (ст. 225), особливості

допиту малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 226), участь законного представника, педагога, психолога або лікаря у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 227). Проведення допиту повнолітнього учасника кримінального провадження в режимі відеоконференції повинно відповідати загальним правилам, що містяться у ст. 224 КПК України, оскільки ст. 232 КПК України встановлює лише особливості щодо цих правил. З огляду на це, як слушно зауважує Шингарьов Д.О. існує необхідність змінити словосполучення з тексту ч. 4 ст. 232 КПК України «згідно з правилами, передбаченими статтями 225–227 КПК України» та «згідно з правилами, передбаченими статтями 224–227 КПК України»¹.

Проведення будь-якої слідчої дії передбачає три етапи: підготовку, проведення, фіксацію. Підготовка до допиту, впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування включає в себе: вивчення матеріалів кримінального провадження; вивчення за необхідністю спеціальних знань; вивчення даних про особистість допитуваного; вибір місця та часу проведення допиту (впізнання осіб чи речей), підбір технічних засобів, складання плану слідчої дії². С.О. Книженко, Т.В. Деменко визначають такі особливості підготовки до допиту (впізнання осіб чи речей) в режимі відеоконференції під час досудового розслідування: 1) прийняття рішення та встановлення випадків, за яких можливе проведення допиту (впізнання осіб чи речей) в режимі відеоконференції та прийняття рішення про його проведення; 2) визначення кола осіб; 3) вибір місця проведення допиту (впізнання осіб чи речей); 4) повідомлення всіх учасників проведення допиту (впізнання осіб чи речей) про час та місце проведення вказаних слідчих (розшукових) дій³.

При визначенні кола осіб, які будуть приймати участь у дистанційному досудовому розслідуванні, слід виходити з загальних

¹ Зеленецький В.С., Глинская Н.В. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины : научное издание. Харьков : Страйд, 2006. с.29

² Шульга Н.В. Підстави та процесуальний порядок проведення допиту у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. *Visegrad Journal on Human Rights*. URL: http://vjhr.sk/archive/2017_2/part_2/33.pdf

³ Черниченко І.В. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. с.99

¹ Шингарев Д.О. Забезпечення прав та законних інтересів осіб під час проведення допиту на стадії досудового розслідування : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. с.170

² Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. с.154

³ Книженко С.О., Деменко Т.В. Особливості допиту в режимі відеоконференції під час досудового розслідування. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2013. Вип. № 14. С. 209.

положень щодо проведення допиту та впізнання осіб чи речей. У КПК України передбачено допит осіб – учасників кримінального провадження, що провадиться за загальними правилами для усіх видів допиту та поділяється на окремі види залежно від процесуального статусу допитуваних: допит свідка та потерпілого, підозрюваного. Інші учасники кримінального провадження, зокрема цивільний позивач, цивільний відповідач, якщо і будуть допитуватись у кримінальному провадженні, то тільки як свідки, а тому окремого виду їх допиту у законі не передбачено. Зазначене стосується також експерта і спеціаліста¹. При цьому, тлумачення ч. 2 ст. 232 КПК України дозволяє зробити висновок, що під час проведення допиту слідчим суддею на стадії досудового розслідування заперечувати проти використання відеоконференції можуть слідчий, прокурор (з боку сторони обвинувачення), захисник (з боку сторони захисту) та потерпілий. За умови проведення допиту (впізнання осіб чи речей) слідчим, прокурором, вказане заперечення можуть заявляти захисник та потерпілий. Заперечення ж підозрюваного, в свою чергу, унеможлиблює проведення допиту (впізнання осіб чи речей) в режимі відеоконференції незалежно від того, яка посадова особа проводить ці слідчі (розшукові) дії. Винятком є здійснення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану. Таким чином, заперечення учасників кримінального провадження, окрім підозрюваного, щодо проведення допиту (впізнання осіб чи речей) в режимі відеоконференції не звільняє їх від участі в них. А тому, якщо, наприклад, свідок відмовлятиметься давати показання у режимі дистанційного досудового розслідування, така відмова не може бути прийнята, оскільки давати показання – обов'язок свідка, а вирішення питання про спосіб проведення допиту є компетенцією посадової особи, яка проводить цю слідчу (розшукову) дію.

Місцем проведення допиту (впізнання осіб чи речей) у режимі відеоконференції під час досудового розслідування може бути: 1) приміщення, розташоване на території, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або на території міста,

в якому він розташований; 2) приміщення, розташоване поза територією, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або поза територією міста, в якому він розташований; 3) місце перебування хворого свідка, потерпілого.

При цьому, згідно до ч. 5 ст. 232 КПК України, якщо особа знаходиться на території, що перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або на території міста, в якому він розташований, службова особа цього органу на підставі постанови слідчого чи прокурора про доручення на проведення слідчої (розшукової) дії у режимі відеоконференції зобов'язана в найкоротший строк організувати її виконання, викликати для проведення слідчої дії її учасників, вручити особі, яка бере участь у відеоконференції та знаходиться в іншому приміщенні, пам'ятку про процесуальні права, перевірити її документи та перебувати поряд з нею до закінчення слідчої (розшукової) дії¹.

В іншому випадку, згідно до ч. 6 ст. 232 КПК України, якщо особа, яка братиме участь у досудовому розслідуванні дистанційно згідно з рішеннями слідчого чи прокурора, знаходиться у приміщенні, розташованому поза територією, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або поза територією міста, в якому він розташований, слідчий, прокурор своєю постановою доручає в межах компетенції органу Національної поліції, органу безпеки, органу Бюро економічної безпеки України, на території юрисдикції якого перебуває така особа, Національному антикорупційному бюро України або Державному бюро розслідувань, здійснити дії, передбачені ч. 5 ст. 232 КПК України. Копія постанови може бути надіслана електронною поштою, факсимільним або іншим засобом зв'язку. Службова особа органу, що отримав доручення, за погодженням зі слідчим, прокурором, що надав доручення, зобов'язана в найкоротший строк організувати виконання зазначеного доручення².

Особливість проведення дистанційного досудового розслідування за рішенням слідчого судді полягає в тому, що названі дії

¹ Бортун М. Актуальні питання проведення допиту у режимі відеоконференції. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1(34). С. 65.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921>.

² Там само.

виконує судовий розпорядник або секретар судового засідання суду, якщо особа, яка братиме участь у досудовому розслідуванні дистанційно, знаходиться у приміщенні, розташованому на території, яка перебуває під юрисдикцією суду, або на території міста, в якому розташований суд. А якщо особа знаходиться у приміщенні, розташованому поза територією юрисдикції суду або поза територією міста, в якому розташований суд, слідчий суддя своєю ухвалою доручає іншому суду, на території юрисдикції якого перебуває така особа, здійснити дії, передбачені ч. 5 ст. 336 КПК України.

Щодо повідомлення всіх учасників про час та місце проведення допиту (впізнання осіб чи речей) у режимі відеоконференції під час досудового розслідування, то відповідно до ч. 2 ст. 111 КПК України повідомлення учасників кримінального провадження з приводу вчинення процесуальних дій здійснюється у випадку, якщо участь цих осіб у таких діях не є обов'язковою. Для допиту чи участі в іншій процесуальній дії, згідно до ч. 1, 2 ст. 132 КПК України, слідчий, прокурор під час досудового розслідування має право викликати підозрюваного, свідка, іншу особу, якщо є достатні підстави вважати, що вона може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

Згідно п. 8 ст. 135 повістка про виклик особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора. При цьому особа, вважається такою, яка належним чином повідомлена про виклик, з моменту опублікування повістки про її виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора. У випадку наявності в особи, захисника (захисників) копія повістки про її виклик надсилається захиснику (захисникам).

Виклик особи для проведення допиту дистанційно проводиться самим слідчим, який здійснює кримінальне провадження

відповідно до положень статей 132–143 КПК України, або за його дорученням органом досудового розслідування за місцем перебування допитуваної особи чи оперативним підрозділом згідно зі ст. 41 КПК України. Службова особа органу, що отримав доручення, за погодженням зі слідчим або прокурором, який надав доручення, зобов'язана у найкоротший термін організувати виконання зазначеного доручення.

У разі, якщо допит проводиться за правилами ст. 225 КПК України, то всі учасники сповіщаються слідчим суддею – надсилається ухвала про проведення допиту в режимі відеоконференції, така ухвала може бути надіслана електронною поштою, факсимільним або іншим засобом зв'язку. Повідомлені повинні бути: особа, яку необхідно допитати в режимі відеоконференції, сторона захисту та сторона обвинувачення¹.

Що стосується питання безпосереднього проведення допиту в режимі відеоконференції, то перед початком його проведення уповноваженій особі необхідно переконатися у можливості допитуваної особи вільно давати показання, заявляти клопотання, надавати докази, що дозволяє уникнути так званого впливу «поза кадром»². Відповідно до цього, проведення такої слідчої (розшукової) дії повинно бути організоване таким чином, щоб було видно не тільки її учасників, але й усе приміщення, в якому воно здійснюється, а також усіх осіб, що беруть участь або присутні при його проведенні з метою спостереження за їхньою реакцією на конкретні показання або поставлені питання³.

Слід звернути увагу на підбір технічних засобів і технологій при проведенні досудового розслідування в режимі відеоконференції. КПК України покладає обов'язок на особу, яка буде проводити допит чи пред'явлення особи або предмета для впізнання в режимі

¹ Бежанова А.В. Процесуальний порядок застосування режиму відеоконференції під час досудового розслідування. *Право та державне управління*. 2018. № 1(30). Т. 1. С. 195-202

² Шульга Н.В. Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019, с.77

³ Смирнов М.І. Процесуальні особливості проведення слідчих дій у режимі відеоконференції. *Правове життя сучасної України*: матер. Міжнар. наук-практ. конф. (16–17 травня 2013 р.). Т. 2. / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2013. С. 465–467.

відеоконференції, використовувати такі технічні засоби і технології, які б забезпечували належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку¹.

Як слушно зазначають С.О. Книженко та Т.П. Матюшкова забезпечити інформаційну безпеку під час проведення допиту чи пред'явлення особи або предмета для впізнання в режимі відеоконференції дозволить дотримання ряду умов², серед яких можна виділити наступні:

1. Належна якість аудіо- чи (і) відеозапису, відсутність різного роду шумів, спотворень звуку та зображення. Для цього доцільно використовувати комп'ютери із такими технічними характеристиками: 32 або 64 розрядні, які мають обсяг оперативної пам'яті не менше 1 Гб та обсяг жорсткого диску не менше 100 Гб. Системний блок комп'ютеру, який використовується для забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій в режимі відеоконференції, має бути обладнаний приводом DVD-RW і кількома портами USB для записування ходу і результатів слідчої (розшукової) дії на носій інформації (оптичні диски DVD-R, Flash тощо). Дисплей комп'ютера має бути рідкокристалічним, на підставі матриці стандарту IPS (In-Plane Switching), що має великий кут огляду (в такому випадку зображення не потьмяніє і не втратить своїх кольорів з якого боку та під яким кутом людина б на нього не поглянула), розміром не менше 19 дюймів. Відеокарта має забезпечувати режим виводу графіки SVGA (реалізує роздільну здатність в 800×600, 1024×768, 1240×1024 й більше пікселів), системна плата з вбудованою звуковою картою типу HD-Audio (High Definition Audio) із підтримкою восьмиканального звуку. Комп'ютер має бути обладнаний вебкамерою (вмонтованою чи окремою), яка дозволить приймати/передавати зображення та звук високої якості³.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921>

² Матюшкова Т.П., Книженко С.О. Правові, організаційні і тактичні основи проведення дистанційного досудового розслідування. *Бюлетень обміну досвідом роботи МВС України*. Київ : МВС України, 2015. № 201. С. 118.

³ Книженко С.О., Матюшкова Т.П. Особливості фіксації дистанційного досудового розслідування. *Журнал східноєвропейського права* 2014. № 2. С. 45.

2. Програмне забезпечення проведення допиту чи пред'явлення особи або предмета для впізнання в режимі відеоконференції. Такі програми можуть створюватися спеціально для проведення дистанційного досудового (судового) розслідування, або можна використати звичний для всіх Skype. Наприклад, комплекс технічних засобів та програмного забезпечення «EasyCon», що забезпечує проведення судових засідань в режимі відеоконференцзв'язку. Використання цієї системи передбачено у Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду (наказ ДСАУ від 08.04.2020 № 169)¹.

3. Мережеві протоколи доступу використовувати при проведенні допиту, пред'явлення для впізнання особи чи предметів у режимі відеоконференції: загальні (наприклад, взаємодія мереж Windows і UNIX, а також зв'язок в Інтернеті забезпечується мережевим протоколом TCP / IP; для роботи служби телеконференцій Usenet використовується мережевий протокол NNTP (Network News Transfer Protocol)) чи спеціально виділену лінію для правоохоронних органів. З цього приводу зазначимо, що Інтернет не є гарантованим та безпечним каналом передачі аудіо- та відео-даних. На погляд Т.П. Матюшкової, правоохоронні органи необхідно забезпечити окремою лінією зв'язку, комп'ютерною технікою високого класу та спеціальним програмним забезпеченням².

При цьому, здійснюючи допит, пред'явлення для впізнання особи або речей в режимі відеоконференції, слідчий керується положеннями Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання. У пункті 4 цієї Інструкції вказано, що технічний засіб звукозапису складається з такого обладнання:

¹ Порядок роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду : наказ ДСАУ від 08.04.2020 № 169. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/14/N_169_20

² Матюшкова Т.П. Методичні рекомендації щодо особливостей проведення допиту, впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування. Законодавче забезпечення правоохоронної діяльності : навч. посібник (до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку у Харкові) / за заг.ред. д-ра юрид.наук, доц. В.В. Сокурєнка. Харків : Стильна типографія, 2017. 1164 с. С. 329.

персонального комп'ютера; окремого комплекту мікрофонів в кількості, достатній для зручного і якісного звукозапису всіх учасників судового процесу та для забезпечення можливості учасникам судового процесу ставити запитання і отримувати відповіді; вбудованого чи окремо встановленого аудіомікшеру для можливості у разі потреби комутації декількох мікрофонів (аудіо каналів); вбудованого чи окремо встановленого засобу відтворення звуку (гучномовці, навушники). Щодо технічних засобів відеозапису, то відповідно до п 5. Інструкції технічний засіб відеозапису складається з обладнання, що входить до технічного засобу звукозапису, а також наступного додаткового обладнання: комплекту відеокамер у кількості, достатній для зручного та якісного відеозапису всіх учасників судового процесу; відеомікшеру для можливості у разі потреби мікшування відеозображення з декількох відеокамер або програмного забезпечення для мікшування ІР-камер; пристрою відеозахвату (у разі потреби, залежно від типу камер, що використовуються).

Для можливості проведення судових засідань в режимі відеоконференції, а також здійснення відео- і звукозапису такої відеоконференції, технічний засіб відеозапису додатково має бути обладнаний пристроями для відтворення зображення та звуку (телевізорами, моніторами чи іншими екранами із вбудованими чи окремо встановленими гучномовцями) у кількості, достатній для забезпечення можливості учасникам судового процесу чути та бачити хід судового засідання, здійснювати інші процесуальні права та обов'язки. Технічні засоби відеозапису, які додатково обладнані пристроями для відтворення зображення та звуку, для цілей цієї Інструкції вживаються також у якості терміну – технічні засоби відеоконференцзв'язку.

У складі технічного засобу відеозапису замість вище переліченого обладнання можуть бути використані мікрофони, відеокамери, пристрої для відтворення зображення та (або) інше обладнання, яке здатне виконувати необхідні функції та є частиною наявної в суді відеоконференцсистеми або інших подібних стаціонарних систем. Замість окремих мікрофонів та відеокамер можуть бути

використані відеокамери з вбудованими мікрофонами¹. На жаль, в системі правоохоронних органів відсутня окрема Інструкція, якою було б регламентовано порядок використання технічних засобів і технологій в режимі відеоконференції, проте згідно до наказу МВС «Про затвердження технічних вимог до нових засобів зв'язку, що впроваджуються в Міністерстві внутрішніх справ України» від 29 листопада 2017 року № 973 до основних вимог апаратно-програмної частини системи відеоконференції відноситься:

1. Апаратно-програмний комплекс ВКЗ складається із серверів та віртуальних машин різних типів (кількість та можливий додатковий функціонал узгоджується за потребою):

1) сервер першого типу: сервер інфраструктурних компонентів, до складу якого входять віртуальні машини, які відповідають за такий функціонал:

- реєстрацію вузлів системи відеоконференції;
- шлюзи проходження через міжмережеві екрани;
- моніторинг і керування тощо.

2) Сервер другого типу – мікшер відеопотоків, що відповідає за збір відеопотоків від різних абонентів та міксування відеокартинки.

2. Система повинна мати можливість забезпечувати:

- 1) створення групових конференцій різних типів, запуск конференцій за розкладом;
- 2) аутентифікацію і авторизацію користувачів;
- 3) з'єднання користувачів, у тому числі через міжмережеві екрани;
- 4) збереження історії дзвінків;
- 5) перегляд логів (протоколів) роботи сервера;
- 6) реєстрацію нових користувачів, редагування їх профілів;
- 7) активацію, деактивацію, видалення користувачів;
- 8) перегляд інформації за останніми з'єднаннями користувачів;
- 9) проведення конференцій із зовнішніми абонентами;
- 10) реєстрацію вузлів у системі відеоконференції;

¹ Про затвердження Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання : наказ Державної судової адміністрації від 06.06.2022 № 156.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text>

11) роздільну здатність від 4CIF (704 x 576), від 15 до 30 кадрів за секунду на швидкості передачі даних від 64 Кбіт/с до 768 Кбіт/с до FullHD (1920 x 1080) від 30 до 60 кадрів за секунду на швидкості передачі даних від 768 кбіт/с до 6 Мбіт/с на кожного користувача;

12) підтримку середовища vmWare;

13) підтримку стандартів SIP, H.323, VoIP в одній конференції;

14) високошвидкісну передачу та прогресивну компресію;

15) підтримку відеокодеків і протоколів для кожного учасника конференції: H.263 (+, ++), H.264 AVC (Baseline and High Profile), H.264 SVC, WebM, VP8, Microsoft RTV, HTML5/WebRTC, SIP, H.323, TIP;

16) підтримку аудіокодеків і протоколів для кожного учасника конференції: AAC-LD, Speex, Opus, G.722, G.722.1, G.722.1c, G.728, G.729a, G.711a/u;

17) 1, 4, 8, 9, 16, 25-віконну розкладку відображення учасників відеоконференції¹.

Пошоджуючись з Т.В. Михальчук зазначимо, що при доборі системи відеоконференції необхідно оцінити наступне: 1) надійність і якість; 2) система повинна працювати безперервно; 3) система повинна задовольняти найсучаснішим стандартам; 4) реально підтверджена технологія; 5) інноваційний інженерний дизайн; 6) велике напруження на відмову; 7) простота використання; 8) ясні і короткі вказівки меню, дружній інтуїтивний інтерфейс користувача; 9) простота інсталяції; 10) простота експлуатації; 11) простота обслуговування.

Загальні вимоги щодо технічних засобів, застосовуваних в режимі відеоконференції: 1) відповідність світовим стандартам відеозв'язку; 2) висока якість відео і аудіо; 3) відповідність пропонованих характеристик запрошуваних ціні; 4) можливість оптимальної роботи при будь-якій смузі каналу; 5) можливість модернізації програмного забезпечення².

Проведення допиту в режимі відеоконференції має тактичні особливості. М.В. Палатова зазначає, що психологізований характер

¹ Про затвердження технічних вимог до нових засобів зв'язку, що впроваджуються в Міністерстві внутрішніх справ України : наказ МВС від 29 листопада 2017 р. № 973. https://www.law.liga.com.ua/b_text.php?type=3&id=952536&base=1

² Михальчук Т.В. Використання інформації, отриманої телекомунікаційним шляхом, у розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2009, с.111

допиту пов'язаний з особистісними особливостями допитуваного та особи, яка їх допитує, психічним впливом, який вони справляють один на одного. З точки зору інформативності слідчий намагається отримати відомості про фактичну сторону розслідуваної події, з'ясувати суб'єктивну сторону злочину (відношення свідомості й волі до скоєного ним суспільно небезпечного діяння і його наслідку), об'єктивну його сторону (що характеризується діянням, наслідками, місце й час) і надати оцінку цим відомостям. Проведення допиту вимагає врахування закономірностей формування образних уявлень особи, розуміння загальних тенденцій особистісної реконструкції цих уявлень, рефлексивної взаємодії з допитуваним. Головними психологічними проблемами допиту є діагностика істинності показань, забезпечення їх правдивості, способу викриття неправдивих показань. Інформація, яка сприймається слідчим, що надходить від допитуваного, дозволяє встановити правдивість показань. Крім того, невербальна складова спілкування, також надає можливості інтонацією, жестами керувати ситуацією, М.В. Палатова наголошує, що під час використання відеоконференції зв'язку відбувається дефіцит переданої інформації, який пояснюється переважанням тільки її вербальної складової¹.

Вибір тієї або іншої тактики допиту із застосуванням режиму відеоконференції визначається особливостями кримінального провадження, що розслідується, процесуальним статусом допитуваного, вибраною ним позицією сприяння або протидії встановленню всіх обставин кримінального провадження, обсягом доказів, які має в своєму розпорядженні слідчий, іншими умовами проведення слідчої дії. Заслужовують на увагу криміналістичні рекомендації зарубіжних авторів стосовно етико-психологічних та тактичних аспектів допиту, які зводяться до таких основних правил:

– показання налаштованих до співпраці з поліцією свідків можуть бути одержані у них вдома або за місцем роботи, оскільки

¹ Палатова М.В. Критерії інформативності при дистанційному допиті задля забезпечення процесуальної рівності сторін і змагальності. *Європейські стандарти кримінального судочинства* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Донецьк, 27 вересня 2013 року) / редкол.: О.О. Волобуєва, В.П. Горбачов, Д.С. Паламар. Донецьк : ДЮІ МВС України, 2014. С. 204–205.

більшість людей вважають себе в безпеці у таких випадках. Крім того, при цьому вони можуть зберегти видимість чесності перед сім'єю, друзями й сусідами;

— допиту повинна передувати нейтральна розмова, яка забезпечує виникнення взаєморозуміння із суб'єктом допиту, допомагає слідчому визначити його емоційний стан і обрати найприйнятнішу тактику допиту. Потім допитуваний інформується про його консти-

туційні права. При роз'ясненні прав допитуваному пояснюють, що повідомлення про конституційні права є звичайною процедурою,

з тим, щоб «офіціоз» не посилив її хвилювання. Рекомендується створювати атмосферу доброзичливості між допитуваним і слідчим¹.

На думку Н. Черняк та А. Гаркуші, «живе» спілкування може нести більшу інформативність, дає особі менше часу на вигадкування завідомо неправдивих показань, наповнене більшою емоційністю та включає у себе невербальні моменти. При проведенні допиту особи у режимі відеоконференції деякі труднощі викликає встановлення психологічного контакту з допитуваним, знижується рівень комунікативного контакту. Ця обставина зумовлена необхідністю одержати особисте, безпосереднє враження від допитуваного та врахувати всі нюанси його поведінки під час дачі показань, а також відсутністю: 1) безпосереднього (тобто віч-на-віч) спілкування слідчого, прокурора або слідчого судді з учасником слідчої (розшукової) дії; 2) технічною складністю передачі всього обсягу інформації; 3) сприятливої для спілкування атмосфери слідчої (розшукової) дії².

Щодо пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції, то ця слідча (розшукова) дія полягає в пред'явленні свідку, потерпілому, підозрюваному, обвинуваченому в передбаченому законом порядку об'єктів, які вони спостерігали раніше, з метою встановлення їх тотожності або групової належності³.

¹ Хома І. Проблеми та переваги проведення слідчих (розшукових) дій в режимі відеоконференції. *Вісник прокуратури*. 2018. № 1. С. 35.

² Черняк Н., Гаркуша А. Процесуальні особливості проведення допиту та пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції за законодавством України. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2016. № 5. С. 206.

³ Криміналістика: питання і відповіді : навч. посібник / А.В. Кофанов, О.В. Кобилянський, Я.В. Кузьмічов та ін. Київ : Центр учбової літ., 2011. с.28

Залежно від об'єкта розрізняють впізнання: особи (у т. ч. за ходом, голосом), речей, трупа, впізнання за фотознімками або матеріалами відеозапису¹. Зауважимо, що у режимі відеоконференції дозволяється проводити тільки впізнання осіб чи речей.

Перед пред'явленням особи для впізнання слідчий, прокурор попередньо з'ясовують чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитати її про зовнішній вигляд і прикмети, обставини, за яких вона бачила цю особу, і скласти про це протокол із дотриманням вимог ст.ст. 104, 231 КПК України.

Недотримання цієї процедури ставить під сумнів допустимість результатів впізнання, оскільки неможливо зробити висновок про те, коли у особи, що впізнає, сформувалась думка про правопорушника. Оскільки успішність проведення такої СРД, як пред'явлення для впізнання, прямо залежить від можливості бачити, розуміти, сприймати предмети оточуючого світу свідка, то необхідно відзначити і психологічні та фізіологічні аспекти проведення даної СРД². Тому слідчий прокурор, обов'язково повинні з'ясувати за якими саме ознаками можна впізнати особу, яка буде пред'явлена їм для впізнання. На цю обставину у своєму рішенні звертає увагу Касаційний кримінальний суд Верховного Суду у рішенні № 91855177 від 24 вересня 2020 року. Так, мотиви Суду полягають у наступному: «Також суд першої інстанції критично оцінив та визнав недопустимим доказом протокол пред'явлення особи для впізнання за фотознімками з огляду на те, що потерпілому ОСОБА_2, свідкам ОСОБА_8 та ОСОБА_6 для впізнання було надано фотознімки чотирьох осіб чоловічої статі, три фотознімки з яких однакової якості друку, а четвертий фотознімок із зображенням ОСОБА_1 містить дефекти друку у вигляді горизонтальних рисок; фотознімки мають суттєві відмінності за кольором, що у свою чергу ставить під сумнів об'єктивність проведення зазначеної слідчої дії. Крім того, всупереч вимогам статей 228, 231 КПК перед пред'явленням особи для впізнання слідчим не зазначено, за якими саме рисами

¹ Кримінальний процес України : навчальний посібник / А.В. Молдован, С.М. Мельник. Київ : Центр учбової літ., 2013. 368 с.

² Чупрікова І.Л. Допустимість доказів у світлі нового кримінального процесуального кодексу : дис..... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. с.163

обличчя потерпілий ОСОБА_2, свідки ОСОБА_8 та ОСОБА_6 можуть впізнати особу, яка буде пред'явлена їм для впізнання.

Посилання в касаційній скарзі прокурора на те, що потерпілий ОСОБА_2, свідки ОСОБА_5 та ОСОБА_6 впізнали на фотознімках ОСОБА_1 не за якимись певними ознаками, а як особу, яка схильна до вчинення злочинів, оскільки вони є мешканцями одного села та знайомі з ним, не доводить належності вказаного доказу – протоколу пред'явленням особи для впізнання, що і було враховано при постановленні вироку¹.

Особа пред'являється разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох і які не мають різних відмінностей у віці, зовнішності (зріст, вага, статура, форма обличчя, довжина і колір волосся, колір очей тощо) та одязі. Понятий не може бути одночасно особою, що пред'являється для впізнання².

Безперечно можливість впізнавати свідчить про наявність у об'єкта впізнання певних характерних рис, особливостей. Залежно від специфіки цих об'єктів чинний КПК розділив їх на три групи. До них належать пред'явлення для впізнання особи (ст. 228), речей (ст. 229) та трупа (ст. 230). Відповідно такий розподіл породжує ряд вимог конкретно до кожної процесуальної дії. Річ, що підлягає впізнанню, пред'являється в числі інших однорідних речей одного виду, якості й без різних відмінностей у зовнішньому вигляді, у кількості не менше трьох. За погодженням з понятими речі розміщуються на рівній поверхні в добре освітленому місці, нумеруються (наприклад, прикріплюється бирка з порядковим номером). У протоколі фіксується, під яким номером пред'являється річ для впізнання. Особі пропонується вказати на річ, яку вона впізнає, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала³.

Ч. 10 ст. 232 КПК України передбачає, що у разі, якщо є технічна можливість, за вмотивованою постановою слідчого, прокурора пред'явлення для впізнання може проводитись у режимі відеокон-

ференції з такими змінами зовнішності та голосу особи, яка впізнає, за яких її неможливо було б упізнати. Відповідно до п. 17 Рекомендації № R (2005) 9 Комітету міністрів Ради Європи «Про захист свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям» необхідно використовувати аудіо- і відео перешкоди, тобто засоби, що запобігають ідентифікації свідків і осіб, які співпрацюють з правосуддям, зокрема, екрани, ширми або завіси, що приховують обличчя свідка або спотворюють голос, та застосовувати відеоконференцію¹. При проведенні пред'явлення для впізнання в умовах, що виключають ідентифікацію, у режимі відеоконференції здійснюється односторонній відеозв'язок, коли особа, яка впізнає, бачить і може чути голос особи, яка підлягає впізнанню, а остання не бачить і не чує голосу особи, яка впізнає.

Ч. 4 ст. 228 КПК України передбачає, що з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитись в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує впізнаючого, тобто поза її візуальним та аудіо спостереженням². При цьому при пред'явленні для впізнання може бути забезпечена участь не менше двох незацікавлених осіб (понятих). З аналізу ч. 7 ст. 223 КПК України випливає, що у разі здійснення безперервного відеозапису ходу і результатів пред'явлення для впізнання, поняті можуть і не запрошуватись слідчим, прокурором. Тобто участь понятих при проведенні такого впізнання не є обов'язковою. Даної позиції притримуються 42 %% опитаних слідчих НП та суддів України. Проте деякі науковці звертають увагу на доцільність залучення до участі чотирьох понятих – по двоє до кожного приміщення, зважаючи на те, що повторно пред'явити особу для впізнання не можна, а також на існування ризику переривання відеозв'язку³.

¹ Постанова ВСУ від 3 червня 2020 № 754/3011/17 URL: https://zib.com.ua/ua/143864-nemozhливист_dlya_zahistu_bachiti_poterpilih_pid_chas_dopitu.html?fbclid=IwAR0XMITsnFi_bfagtwY3FPAqhNmCFvjbMiXpUw3wBQcof0cfEz2Cg13gYKw

² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921>

³ Там само.

¹ Рекомендація Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям : ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 924 засіданні заступників міністрів 20 квітня 2005 р. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/7442a47eb0b374b9c2257d8700495f8b/\\$FILE/Рекомендація%20Rec%20\(2005\)%209.pdf](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/7442a47eb0b374b9c2257d8700495f8b/$FILE/Рекомендація%20Rec%20(2005)%209.pdf)

² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921>

³ Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О.А. Банчука, Р.О. Куйбіди, М.І. Хавронюка. Харків : Фактор, 2013. с.176

Тож виникає питання щодо кількості понять, які можуть бути приймати участь у слідчій (розшуковій) дії. Деякі вчені вважають доцільним запрошення чотирьох понять. Так, І.В. Басиста пропонує, щоб двоє понять знаходилися поряд з особою, яка впізнає, інші двоє – з особами, які пред'являються для впізнання¹. Підтримуючи думку О. Капліної вважаємо, що для об'єктивного і законного провадження пред'явленні для впізнання у такому порядку необхідна участь не менше чотирьох понять, оскільки впізнаючи і той, кого впізнають, повинні перебувати позавізуальним контактом, але у присутності понять. У зв'язку із цим, доцільною є пропозиція авторки доповнити ч. 4 ст. 228 КПК останнім реченням: «У даному випадку необхідно залучити чотирьох понять, які будуть знаходитися по двоє у кожному приміщенні проведення позавізуального впізнання»². Хоча КПК України не регламентує їх місцезнаходження під час проведення впізнання в режимі відеоконференції.

Хід і результати допиту (впізнання), згідно із ч. 9 ст. 232 КПК України проведених у режимі відео конференції, фіксуються технічними засобами відеозапису. У випадку фіксування зазначених слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі, який оформлюється з дотриманням вимог ст. 104 КПК України. Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден із учасників допиту не наполягає на цьому. У такому разі в протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який обов'язково додається до нього³.

В даному випадку, при застосуванні технічних засобів відеозапису, якраз і забезпечується об'єктивна фіксація перебігу

¹ Басиста І.В. Особливості проведення пред'явлення для впізнання позавізуальним спостереженням особи. *Наукові записки. Серія «Юридичні науки»*. 2005. Т. 38. С. 16.

² Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін. ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків : Право, 2013. с.98

³ Методичні рекомендації щодо особливостей проведення допиту, впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування / О.О. Юхно, С.Є. Абламський, О.О. Бондаренко, Г.І. Глобенко, С.О. Книженко, Т.П. Матюшкова, В.В. Романюк, С.О. Сичов, С.С. Терещук, Р.П. Чича ; за заг. ред. В.В. Сокурєнка. Харків : Стильна типографія, 2017. С. 327–354.

процесуальної дії і в подальшому – результат кримінального провадження. Як передбачено ч. 6 ст. 107 КПК – незастосування технічних засобів і зокрема відеозапису фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим (а режим відеоконференції передбачає обов'язкове застосування технічних засобів) тягне за собою невідомість відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними¹. У цьому аспекті слушною видається думка І.В. Глов'юк, що у такому формулюванні є недолік юридичної техніки, оскільки з позицій кримінально-процесуальної теорії процесуальна дія не може бути дійсною чи недійсною, адже процесуальна дія є або законно проведеною, або незаконно проведеною (тобто проведеною із процесуальним порушеннями); відповідно, у контексті правової характеристики її результатів доцільно вживати термін «допустимі» або «недопустимі» як докази². Таке формулювання звужує можливість застосування кримінально-процесуальних санкцій при допущенні порушень, пов'язаних із незастосуванням технічних засобів фіксування кримінального провадження, адже у ст. 107 КПК України мова йде про результати процесуальної дії, а не про прийняті кримінально-процесуальні рішення³.

При цьому варто повністю погодитись із Н.Р. Бобечком у доцільності більш широкого визначення щодо порушень фіксування кримінального провадження і нормативно закріпити, що істотними порушеннями порядку кримінального провадження є невиконання або дія всупереч приписам кримінального процесуального законодавства України, які закріплюють гарантії прав, свобод та інтересів учасників

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921>

² Глов'юк І.В., Стоянов М.М. Проблемні питання застосування п. 7 ч. 2 ст. 412 КПК у судовій практиці. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 174. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8532/49%20Глов'юк%20Стоянов.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

³ Глов'юк І.В., Стоянов М.М., Проблема тлумачення ч. 6 ст. 107 КПК України у контексті оновленого кримінального процесуального законодавства. *Кримінальне та процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні* : матер. наук.-практ. семінару (м. Львів, 15 черв. 2018 р.). Львів, 2018. С. 82.

кримінального провадження, встановлюють підстави, умови, послідовність та строки проведення процесуальних дій, їх фіксацію¹.

В межах нашого дослідження не можна обійти увагою проблему визначення місця фіксації – чи є таким лише місце проведення СРД, чи ним є й місце перебування особи, яка бере участь у дистанційному провадженні? Отже, виникає питання чи необхідно фіксувати технічними засобами хід та результати слідчих дій у двох місцях одночасно? На це питання відсутня відповіді в КПК. Відомими нормативно-правовими актами МВС це питання також не врегульовано. В Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання від 06.06.2022 р. № 156 відповідь на вказане питання є неоднозначною. Відповідно до п. 2.2 із застосуванням засобів підсистеми відеоконференцв'язку здійснюється фіксування судових засідань, які проводяться як в режимі відеоконференції, так і тих судових засідань, що проводяться без застосування режиму відеоконференції (коли всі учасники судового процесу знаходяться в залі судового засідання)². Таке формулювання, сумнівне, оскільки не передбачає фіксацію ситуації в місці знаходження особи, де вона може перебувати в умовах, які не сприяють вільному свідченню. На наш погляд, фіксування слідчих (розшукових) дій повинно провадитись за загальними правилами фіксації кримінального провадження, як це визначено у ст. 252 КПК України. Так, згідно до ч. 1 ст. 107 КПК рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію, відповідно до п. 9 ст. 232 КПК хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису. Остання норма не визначає місце та особу, яка зобов'язана фіксувати проведення слідчої (розшукової) дії. Проте з системного аналізу норм КПК, які регулюють фіксування

¹ Бобечко Н.Р. Підстави для зміни або скасування судових рішень в апеляційному та касаційному порядку у кримінальному провадженні : монографія / за ред. академіка НАПрН України, проф. В.Т. Нора. Київ : Алерта, 2015. с.117

² Про затвердження Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання : наказ Державної судової адміністрації від 06.06.2022 № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text>

при проведенні СРД, можна зробити висновок, що хід та результати слідчих дій необхідно фіксувати технічними засобами у місці проведення такої дії, особою, яка проводить відповідну процесуальну дію.

Крім того, проблемним є питання про кількість захисників, що здійснюють захист у підозрюваного, обвинуваченого, який бере участь у відеоконференції в рамках кримінального провадження, та де вони мають знаходитися – поряд із слідчим, який проводить допит, чи в місці знаходження підозрюваного?

Згідно із Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права (ст. 17). Це означає, що для пошуку відповідей необхідно дослідити позицію з даних питань саме ЄСПЛ. Так, в Постанові ЄСПЛ від 2 листопада 2010 р. у справі «Сахновський проти Росії» було вказано на порушення вимог ст. 6 Конвенції при застосуванні відео конференції за наступних обставин. Під час розгляду касаційної скарги у Верховному суді РФ засудженому був призначений адвокат, який брав участь у судовому засіданні безпосередньо. Для конфіденційного спілкування суд надав їм лише 15 хвилин за допомогою відеоконференцв'язку. Заявник відмовлявся від даного захисника, однак суд відхилив його відмову як нерозумну. ЄСПЛ виявив у даній справі недостатню ефективність юридичної допомоги, що виявилось в обмеженні часу спілкування з адвокатом. Крім того, сумнівним є дотримання конфіденційності цієї розмови у режимі відеоконференції. У даному випадку заявнику мала бути надана можливість скористатися системою відеоконференції, яка встановлена та обслуговується державою. Таким чином, держава не вжила заходів, які б достатньою мірою компенсували обмеження прав заявника. Ніщо не перешкоджало владі в організації, принаймні, телефонної розмови заявника із захисником до початку засідання. Доречним було б призначити захисника, який мав би бути присутній у слідчому ізоляторі для дистанційної участі у кримінальному провадженні. Що стосується питання забезпечення конфіденційного спілкування захисника з обвинуваченим у режимі відеоконференції, то за цих умов принциповим виявляється право

обвинуваченого на спілкування зі своїм захисником без ризику бути почутим третьою стороною. А тому будь-які заходи, що обмежують права захисту, мають бути аргументовані та виправдані конкретними обставинами справи. Якщо меншого обмежувального заходу буде достатньо, то саме такий менший захід і має застосовуватися. Це право є однією з основних вимог справедливого судового розгляду та впливає з п. «с» ч. 3 ст. 6 Конвенції, спрямованого на забезпечення гарантій прав, які практичні та ефективні. Саме тому умови спілкування обвинуваченого та його захисника не повинні перешкоджати ефективності його захисту. Отже, має місце порушення статті 6 Конвенції з огляду на несправедливість судового розгляду¹.

У рішенні «Голубєв проти Росії» від 09.11.2006 р. (заява № 26260/02) ЄСПЛ вважає, що «фізична присутність обвинуваченого в залі суду є вкрай бажаною, але не є самоціллю: вона слугує більш важливій меті забезпечення справедливого розгляду в цілому. Його права на ефективну участь в судовому розгляді не порушено, оскільки: по-перше, заявник не вимагав особистої присутності в суді завчасно; по-друге, він не заперечував проти слухання в режимі відеоконференції в процесі судового розгляду; по-третє, у даному випадку він мав можливість проконсультуватися зі своїм захисником наодинці до початку слухань. Крім того, оскільки у заявника було два захисники, то один із них під час слухань міг перебувати в залі суду, а інший – у слідчому ізоляторі та консультувати обвинуваченого конфіденційно»². Дистанційна участь обвинуваченого, не представленого захисником, в кримінальному провадженні при безпосередній участі прокурора є порушенням права обвинуваченого на участь у дослідженні доказів. За наявності двох захисників один з них має бути присутнім у засіданні, інший – за місцем перебування обвинуваченого. Скарги обвинуваченого на фізичні вади, які перешкоджають його участі у відеоконференції, необхідно розглядати як умову, що не дозволяє

здійснювати провадження у такому режимі, оскільки це призведе до простої формальності¹.

Подібні за змістом правові висновки викладено у п. 35 постанови ВС від 19 червня 2020 року № 824/803/16-а, де наголошено, що право бути почутим є одним з ключових принципів процесуальної справедливості, яка передбачена ст. 129 Конституції та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Учасник справи повинен мати можливість захистити свою позицію в суді. Така можливість сприяє дотриманню принципу змагальності через право особи бути почутою та прийняття обґрунтованого і справедливого рішення. Загальна концепція справедливого судочинства, яка охоплює основний принцип, згідно з яким провадження має бути змагальним, вимагає, щоб особа була поінформована про порушення справи та хід її розгляду².

Отже, при проведенні відеоконференції необхідно суворо дотримуватися умов надання ефективної правової допомоги, виходячи із тяжкості пред'явленого обвинувачення. Надання захисника не є формальним рішенням, а повинно супроводжуватися створенням належних умов для достатнього конфіденційного спілкування. Вважаємо, що адвокат має бути присутнім разом з підозрюваним за місцем його знаходження, проте якщо така можливість відсутня, представлення інтересів у залі судового засідання у режимі відеоконференції не буде порушенням права на захист.

Підсумовуючи зазначимо, що процесуальний порядок застосування режиму відеоконференції під час досудового розслідування здійснюється при проведенні допиту (впізнання осіб чи речей) та полягає в тому, що: 1) проводиться слідчим прокурором, за правилами передбаченими статтями 225–227, 228 та 229 КПК або слідчим суддею за правилами проведення допиту під час судового розгляду з дотриманням вимог про недопустимість розголошення

¹ Сахновський проти Росії (SACHNOVSKIY V. RUSSIA (№ 21272/03) : постанова ЄСПЛ від 02.11.2010 р. URL: <http://hr-lawyers.org/files/docs/1291296455.pdf>

² Case of Golubev v. Russia. Application no. 26260/02. Strasbourg, November 9, 2006. URL: <http://echr.ketse.com/doc/26260.02-en-20061109/view/>

¹ Case of Grigoryevskikh v. Russia. Application no. 22/03. Strasbourg, July 9, 2009. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["GRIGORYEVSKIKH"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-92105"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

² Постанова Верховного Суду України від 19 червня 2020 року № 824/803/16-а. URL: https://zib.com.ua/ua/144091-nezabezpechennya_mozhливosti_vistupiti_v_sudi_e_porushenniam.html?fbclid=IwAR0FGqS8BNZBqKhqZlhFUGU5vXRhXesIja_GnkgM1ipScuOkCpu5wp-U4jE

відомостей досудового розслідування; 2) проведення допиту в режимі відеоконференції можливий відносно потерпілих, свідків та підозрюваних; 3) хід та результати допиту (впізнання осіб чи речей) фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису та відображаються в протоколі.

2.2. Процесуальний порядок застосування режиму відеоконференції під час судового провадження

Активне застосування режиму відеоконференції судом, здійснюване під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду спрямоване, перш за все, на виконання завдань КПК України, які полягають у забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини. Відеоконференція ефективно використовується судами під час здійснення кримінального провадження. Застосування відеоконференцв'язку у судочинстві дає змогу, зокрема: 1) підвищити рівень безпеки судової діяльності; 2) значно скоротити час розгляду кримінальних справ у суді; 3) заощадити кошти на транспортування та в цілому вирішити проблему доставки в судові засідання осіб, які тримаються під вартою; 4) не відволікати для конвоювання і забезпечення охорони в суді працівників органів внутрішніх справ; 5) зменшити ймовірність втечі засуджених з-під варти; 6) забезпечити право засуджених особисто викласти свою позицію щодо питань, що розглядає суд; 7) полегшити психологічний стан підсудного – він не почуватиме себе невпевнено, як це часто буває, в залі судового засідання, особливо якщо там присутні його родичі та знайомі; 8) зменшити ризик поширення захворювань, на які страждають особи, які тримаються під вартою; 9) значно скоротити проміжок часу від вчинення злочину до призначення покарання винній особі¹. Однак практична

¹ Аналіз стану використання систем відеоконференцв'язку у кримінальному судочинстві місцевими загальними судами Вінницької області у період з листопада 2013 року по лютий 2014 року. https://ki.hr.court.gov.ua/tu02/analit_dovid_n/an-dov-stat-2/

реалізація положень КПК з питань застосування режиму відеоконференції в судах викликало багато проблемних питань, пов'язаних із використанням системи відеоконференцв'язку. Основні проблеми її використання, як показало опитування суддів, полягають у незадовільній якості відтворення звуку та зображення під час проведення сеансу відеоконференції (56 %), низька швидкість каналу Інтернет, що позначається на якості відтворення звуку й зображення (38 %); неналежна якість програмного забезпечення (зокрема монітори, на які виводяться зображення, і техніка, за допомогою якої відбуваються сеанси відеоконференції, виходять із ладу) (29 %).

Після початку активних бойових дій на території України, використання відеоконференцв'язку як фактичної підстави для проведення дистанційного судового провадження призвело до поширеного застосування та оцінки переваг режиму відеоконференції. Судова гілка влади як і інші правові інституції зазнала впливу війни, що, безумовно, внесло свої корективи в процес здійснення судочинства. Адже війна в країні не може не впливати на процес здійснення правосуддя. Проте, навіть в умовах воєнного стану конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим.

Порядок проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження (дистанційного судового провадження), регламентований ст. 336 КПК. Статтею 11 ч. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що учасникам судового процесу на підставі рішення суду забезпечується можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції у порядку, встановленому процесуальним законом. Якщо всі учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, здійснюється транслявання перебігу судового засідання в мережі Інтернет в обов'язковому порядку. Обов'язок забезпечити проведення відеоконференції покладається на суд, який отримав судові рішення про проведення відеоконференції¹. Відповідно до п. 47 Рішення ВРП «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової

¹ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

інформаційно-телекомунікаційної системи» від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21 за наявності в суді технічної можливості учасник справи може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції у приміщенні іншого суду за допомогою технічних засобів суду. Технічну можливість участі у відеоконференції, належну якість зображення та звуку, інформаційну безпеку тощо забезпечує такий суд¹, незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який прийняв таке рішення.

Причому під «дистанційним судовим провадженням», визначеним у ч. 1 ст. 336 КПК, йдеться про здійснення судового провадження у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення. І не обов'язково, щоб така трансляція здійснювалася саме з приміщення суду. Тобто таким приміщенням може бути, наприклад, лікарня, СІЗО, установа виконання покарань тощо². Першою проблемою практичного застосування норм кримінального процесуального закону щодо проведення дистанційного судового провадження є випадки визначення приміщення, де проводиться судове засідання у такому режимі. Так, у п. 5.5 Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання, від 06.06.2022 № 156 зазначено, що можливо здійснювати запис як учасників судового процесу, що знаходяться в залі судового засідання, так і тих, що прийматимуть участь у засіданні в режимі відеоконференції. Тобто вказана Інструкція дозволяє участь учасників поза межами зали судових засідань, в яких може бути проведено дистанційне судове провадження. Крім того, аналіз положень ст. 336 КПК дає підстави вважати, що дистанційне судове провадження може бути проведено лише в суді, в установі попереднього ув'язнення або установі виконання покарань. Адже п. 4. ст. 336 КПК встановлено, що виключно судовий розпорядник або секретар судового засідання суду зобов'язаний вручити особі, яка братиме участь у судовому провадженні

дистанційно, пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення судового засідання, у разі якщо така особа, знаходиться у приміщенні, розташованому на території, яка перебуває під юрисдикцією суду, або на території міста, в якому розташований суд. П. 5. ст. 336 КПК встановлено, що вказані дії суд своєю ухвалою може доручити суду на території юрисдикції якого перебуває особа, яка братиме участь у судовому провадженні дистанційно, якщо вона знаходиться у приміщенні, розташованому поза територією юрисдикції суду та поза територією міста, в якому розташований суд.

Тлумачення вказаної законодавчої конструкції дозволяє зробити висновок, що при здійсненні судового провадження у режимі відеоконференції воно може бути проведено виключно в суді, установах попереднього ув'язнення або установах виконання покарань, при цьому виключно судовий розпорядник або секретар судового засідання, службова особа установи попереднього ув'язнення або виконання покарань зобов'язані вручити особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення судового засідання.

Спираючись на вищевикладене, пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 336 КПК наступними положеннями: «1. Судове провадження може здійснюватися у режимі відеоконференції під час трансляції з приміщення іншого суду, установи попереднього ув'язнення або установи виконання покарань. у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне судове провадження).

Іншою проблемою є реалізація положень ч. 2 ст. 336 КПК України згідно до яких вирішення питання судом про здійснення судового провадження у режимі відеоконференції відбувається за клопотанням сторони обвинувачення або захисту чи з власної ініціативи. При цьому питання щодо строку призначення судового розгляду в режимі відеоконференції та строків подання клопотання про проведення судового засідання в режимі відеоконференції у згаданій нормі не передбачено. Крім того, 14.04.2022 р. законодавцем були внесені доповнення до ч. 2 ст. 336 КПК, якою проведення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану було віднесено

¹ Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення ВРП від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#n22>

² Черниченко І.В. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України: теорія і практика : монографія / за заг. ред. О.П. Кучинської. Київ : Алерта, 2015. С.118.

виключно на розсуд суду¹. Думка обвинуваченого з цього приводу перестала мати вирішальний характер. Розумні строки судового розгляду вийшли на перший план.

Згідно п. 45. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 підсистема відеоконференцзв'язку забезпечує учасникам справи можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою свого Електронного кабінету та власних технічних засобів; у приміщенні іншого суду – за допомогою технічних засобів суду; в установі попереднього ув'язнення, установі виконання покарань або медичному закладі – за допомогою технічних засобів, наявних у відповідній установі. Інформація про суди, які забезпечені технічними засобами відеоконференцзв'язку, розміщується на офіційному веб-порталі судової влади України. Інструкція користувача підсистеми відеоконференцзв'язку розробляється адміністратором ЄСІТС та розміщується на вебсторінці технічної підтримки користувачів ЄСІТС за вебадресою <https://wiki.court.gov.ua>². Система дозволяє адмініструвати список установ, майданчиків, користувачів системи та бронювати майданчики для відеоконференцій у режимі онлайн³.

Кримінальне судочинство, як і інші сфери людської діяльності, зазнало впливу після початку активних військових дій на території України, що призвело до змін у підході щодо проведення кримінального провадження у дистанційному режимі.

Питання впровадження можливості дистанційного правосуддя набуло піку своєї популярності ще в лютому-березні 2020 року, коли весь світ був стурбований Covid-19 та викликами, які постали у зв'язку з його поширенням. А наразі, у зв'язку з активними

військовими діями на території України це питання набуло ще більшої актуальності.

Навесні 2020 року Верховна Рада України прийняла закони, які надали можливість реалізувати право учасникам справи брати участь у судових засіданнях дистанційно, тим самим реалізуючи своє право на справедливий судовий розгляд.

У свою чергу, Державна судова адміністрація України розробила порядок проведення відеоконференцзв'язку під час судового засідання за участі сторін поза межами приміщення суду. Таким чином, було передбачено використання системи EasyCon або інших доступних для суду та учасників судового процесу засобів, що забезпечують проведення судових засідань в режимі відеоконференцзв'язку. Так, наказом Державної судової адміністрації України від 23 квітня 2020 р. № 196 затверджено «Порядок роботи з технічними засобами відеоконференцій під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському провадженні за участю сторін поза судом»¹, який передбачає використання EasyCon у господарському, цивільному та адміністративному судочинстві. Впровадження цієї системи є позитивним кроком до так званої цифровізації суду, а сама система досить зручна та проста у використанні. Крім того, відповідні установи створили спеціальні інструкції щодо його використання. Однак слід зазначити, що цей Порядок також передбачає можливість проведення відеоконференцій із використанням не тільки системи «EasyCon», але й інших програм, таких як Zoom, Skype, TrueConf. Суди мають право вибирати найбільш зручні способи встановлення зв'язку, а Порядок надає лише рекомендації щодо використання системи «EasyCon». Чомусь поза процедурою розгляду залишилась лише процедура відеоконференцій у кримінальному провадженні. Раніше повідомлялося, що 30 квітня 2020 року розпочнеться пілотний проект електронної кримінальної системи «eCase». Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована

¹ Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану від 14.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n43>

² Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення ВРП від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#n22>

³ Бронювання систем відеоконференцзв'язку. Web-програма. Інструкція користувача. ДП «ІСЦ», 2014 р. 26 с. URL: <http://cv.msbiros.com/01.vr.pdf>

¹ Порядок роботи з технічними засобами відеоконференцій під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському провадженні за участю сторін поза судом : наказ Державної судової адміністрації України від 23 квітня 2020 р. № 196. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/dsa_pres_slujba_2019/dsa_pres_slujba_2020/N_196_20.pdf

антикорупційна прокуратура та Вищий антикорупційний суд України (антикорупційні органи) повинні були першими започаткувати роботу з цією програмою¹.

Такий механізм проведення судових засідань в дистанційному форматі, без присутності учасника справи безпосередньо в залі судового засідання, допоміг значно нормалізувати здійснення правосуддя в умовах карантину. Проте практика підтверджує, що умови воєнного стану перешкоджають реалізувати права осіб на розгляд їх справи судом навіть у такий спосіб. На жаль, наразі в Україні відсутнє повністю безпечне місце і чи не щодня у кожній місцевості нашої держави лунають сирени, що, в свою чергу, передбачає необхідність особи (судді, учасників справи або працівників суду) переміститись в укриття.

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»² скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється. Разом з тим, забезпечити безперервну роботу суду під час війни не завжди вдається. Більше того, існують суди, які взагалі не здійснюють судочинства або працюють, не проводячи судові засідання, оскільки за даними Верховного Суду 20 % судів опинилися під окупацією або в зоні бойових дій.

Для врегулювання даного питання 24.02.2022 Рада суддів України (далі – РСУ) прийняла ряд важливих та актуальних рішень «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ».³

У п. 10 даного рішення Рада суддів рекомендувала відійти від встановленого порядку судового провадження у кримінальних справах

¹ Офіс Генерального прокурора України 30 квітня в антикорупційних органах стартує пілот системи електронного кримінального провадження eCase. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=270374

² Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t150389?an=&ed=2022_01_27&dtm=&le=

³ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 лютого 2022 року «Про введення в дію плану оборони України та Зведеного плану територіальної оборони України» : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 70/2022. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U070_22?hide=true

«якщо за об'єктивних обставин учасник провадження не може брати участь в судовому засіданні в режимі ВКЗ за допомогою технічних засобів, визначених КПК, як виняток допускати участь такого учасника в режимі ВКЗ за допомогою будь-яких інших технічних засобів, в тому числі й власних. У разі, якщо провадження розглядається колегіально і колегія суддів не може зібратись в одному приміщенні, то допустимий розгляд справ з різних приміщень судів, в тому числі з використанням власних технічних засобів».

Попри те, що рішення РСУ не можуть собою підмінювати положення діючого законодавства, вказані рекомендації стали активно використовуватись у судовій практиці. Кримінальний процес почав проводитися із застосуванням власних технічних засобів суддів, прокурорів, адвокатів, свідків та інших учасників судового провадження. Для проведення судового засідання почали використовувати програми «EasyCon», «ZOOM» та інші. Зокрема, у п. 50–51 Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженого Рішенням ВРП від 17.08.2021 № 1845/0/15–21 зазначено, що суд ухвалює рішення про можливість проведення засідання в режимі відеоконференції за умови наявності в суді відповідної технічної можливості (наявність обладнання та можливість його використання у визначені день і час). У разі проведення судового засідання в режимі відеоконференції секретар судового засідання засобами підсистеми ЄСІТС забезпечує ведення протоколу судового засідання в електронній формі та відеозапис судового засідання. До матеріалів справи в паперовій формі приєднується паперовий примірник протоколу судового засідання з посиланням на відеозапис судового засідання, проведеного в режимі відеоконференції. При цьому у п. 48 цього Положення вказано, що особа, яка утримується в установі попереднього ув'язнення, установі виконання покарань або медичному закладі, може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції (дистанційне судове провадження) у приміщенні такої установи за допомогою її технічних засобів та з використанням Електронного кабінету установи або кабінету її службової особи. Технічну можливість участі у відеоконференції,

належну якість зображення та звуку, інформаційну безпеку тощо забезпечує така установа¹.

У зв'язку із введенням воєнного стану в Україні у судовій практиці склалося два підходи щодо розгляду клопотань про здійснення судового засідання за участю сторони кримінального провадження в режимі відеоконференції з використанням власного облікового запису в системі «EASYCON»: 1) здійснення судового провадження у режимі відеоконференції з використанням власних технічних засобів учасника судового провадження, не передбачених КПК України, що позбавляє суд можливості виконати вимоги статей 342–345 КПК України, дотриматись процедури судового розгляду. Як наслідок, суди такі клопотання залишають без задоволення; 2) здійснення судового провадження у режимі відеоконференції з використанням власних технічних засобів учасника судового провадження цілком узгоджується із загальними засадами кримінального провадження, а сама відеоконференція є процесуальною формою використання інформаційних технологій у судовому провадженні. Як наслідок, такі клопотання підлягають задоволенню.²

Разом з тим, ухвалою АПВАКС було заперечене таку можливість з таким обґрунтуванням: «проведення судового розгляду у кримінальному провадженні, зокрема й апеляційного, за допомогою власних засобів зв'язку, у тому числі з використанням програми EasyCon, положеннями чинного законодавства не регламентовано (ухвала Верховного Суду від 12.05.2022 у справі № 442/3912/19). І, як передбачено вимогами ч. 2 ст. 342 КПК, секретар судового засідання доповідає суду, хто з учасників судового провадження, викликаних та повідомлених осіб прибув у судові засідання, встановлює їх особи, повідомляє причини їх неприбуття, якщо вони відомі. Крім того, згідно з ч. 1 ст. 345 КПК судовий розпорядник роздає особам, які беруть участь у судовому розгляді, пам'ятку про їхні права та

¹ Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення ВРП від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#n22>

² Подорожна Т., Худик А. Судове провадження в режимі відеоконференції із застосуванням власних технічних засобів та сервісу «EASYCON»: судова практика в кримінальному процесі в умовах воєнного стану. *Право України*. 2022. № 11. С. 148.

обов'язки, передбачені цим Кодексом. Таким чином здійснення судового провадження в режимі відеоконференції з використанням програмного забезпечення EasyCon поза межами приміщення суду позбавить можливість суд виконати вимоги ст. 342–345 КПК та дотриматись процедури апеляційного розгляду (ухвала Верховного Суду від 28.04.2022 у справі № 583/1283/20).¹

Проте, новітня практика ВС підтверджує можливість такої участі із застосуванням власних технічних засобів. На це вказує і Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка містить положення: «Підсистема відеоконференції зв'язку забезпечує учасникам справи можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою свого Електронного кабінету та власних технічних засобів; у приміщенні іншого суду – за допомогою технічних засобів суду; в установі попереднього ув'язнення, установі виконання покарань або медичному закладі – за допомогою технічних засобів, наявних у відповідній установі. За наявності в суді технічної можливості учасник справи у порядку, встановленому процесуальним законом, може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів. Ризики технічної неможливості участі у відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи, який подав відповідну заяву»². Як видно, це положення поширюється на кримінальне провадження (про що прямо вказано у п. 1), і не містить положень щодо виключення з цих правил для кримінального процесу³.

¹ Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя, 17 серпня 2021 р. № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

² Ухвала ККС ВС у справі № 200/1437/18 від 26 жовтня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106988967>; Ухвала Великої Палати Верховного Суду у справі № 415/2182/20 від 18 листопада 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107393145>

³ Гловюк І.В., Дроздов О.М. Проведення судового засідання у режимі відеоконференції у кримінальному провадженні: доктринальні та практичні проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 438–444. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-1/104

На підставі клопотання або з власної ініціативи про проведення судового засідання в режимі відеоконференції суд визначає наявність або відсутність технічної можливості провести засідання в режимі відеоконференції в межах приміщення суду за допомогою наявних технічних засобів й обирає ще один суд, до якого має прийти особа, що подала клопотання. Якщо технічні можливості двох судів збігаються і є спільне «вікно» для проведення відеоконференції, то суд, що розглядає справу, оформлює відповідну ухвалу із зазначенням дати, часу й місця проведення відеоконференції. Така ухвала є підставою для того, аби учасник справи з'явився до суду, визначеного в ухвалі і безпосередньо взяв участь у відеоконференції. Для таких цілей обладнано спеціальні зали судових засідань. Водночас інші учасники провадження, повинні з'явитися до суду, який розглядає справу, і разом із суддею в залі засідань розпочати судові засідання. Тобто відеоконференція передбачає залучення до процесу взаємодії як мінімум двох судів (за умови, що лише один учасник справи заявить клопотання про відеоконференцію), що потребує узгодження графіків і технічних можливостей різних судів.

Відсутність технічної можливості для проведення відеоконференції у відповідних судах може стати причиною відмови у задоволенні клопотання про її проведення. Наприклад, Ухвалою Шполянського районного суду Черкаської області суду № 90506755, 21.07.2020 р., у задоволенні клопотання представника обвинуваченого про проведення судового засідання в режимі відеоконференції відмовлено, з причин того, що клопотання про розгляд даного кримінального провадження в режимі відеоконференції було подано 20.07.2020 р. У самому клопотанні представник обвинуваченого просив забронювати майданчик для проведення засідання у режимі відеоконференції об 11 год 00 хв на 21.08.2020 р. та відповідальними за проведення відеоконференції визнати Києво-Святошинський районний суд Київської області, проте на час подання клопотання можливість провести відеоконференцію відсутня через заздалегідь спланований графік проведення відеоконференцій вказаним судом. Для проведення судового засідання в режимі відеоконференції суду, який постановляє ухвалу про проведення судового засідання

в режимі відеоконференції, необхідно провести резервування майданчику для проведення відеоконференції. З інформації, викладеної на вебсайті <https://vr.court.gov.ua>, Шполянським районним судом з'ясовано, що технічна можливість проведення відеоконференції об 11 год 00 хв 21.08.2020 р. відсутня, оскільки майданчики для проведення відеоконференції Києво-Святошинського районного суду Київської області на цей час заброньовано, тому проведення відеоконференції по справі та забезпечення резервування майданчика не є можливим¹.

Прийом та реєстрація клопотань здійснюється за загальними правилами відповідно до Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 р. № 814². Відповідно до п. 2.13 Інструкції процесуальні документи, що надійшли напередодні розгляду справи або в день розгляду справи, негайно передаються суддям, в провадженні яких знаходяться вказані справи, із зазначенням в АСДС дати і часу передачі та отримання цих документів. Документи, які отримано від учасників судового процесу або їх представників безпосередньо під час судового засідання за резолюцією судді (судді-доповідача) передаються для реєстрації до канцелярії суду не пізніше наступного робочого дня, після чого долучаються до матеріалів справи. Відповідно до п. 3. 3 Інструкції кореспонденція, що стосується розгляду конкретної справи, після її реєстрації в АСДС, передається судді (судді-доповідачу), у провадженні якого перебуває справа. Передавання документів здійснюється під підпис у реєстрі в порядку, визначеному в суді.

Відповідно до ст. 350 КПК України клопотання учасників судового провадження розглядаються судом після того, як буде заслухана думка щодо них інших учасників судового провадження, про що постановляється ухвала. Відмова в задоволенні клопотання не

¹ Ухвала суду Шполянського районного суду Черкаської області від 21.07.2020 р. у кримінальному провадженні № 90506755. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/90506755/>

² Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : затверджена наказом Державної судової адміністрації від 20.08.2019 р. № 814. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/media/814_1_Annex_court_codes_1.pdf

перешкоджає його повторному заявленню з інших підстав. Вказана норма не регулює строків розгляду клопотань під час судового розгляду¹.

За результатами вирішення клопотання постановляється ухвала про участь особи у проведенні процесуальних дій у режимі відеоконференції, що викладається окремим документом або про відмову в задоволенні клопотання, що може постановлятися без виходу до нарадчої кімнати із занесенням секретарем судового засідання в журнал судового засідання. Слід зазначити, що підстави для відмови у задоволенні клопотання про участь особи у судовому провадженні у режимі відеоконференції законом не регламентовані.

На забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у в абзацах 7 та 8 п. 20–5 розділу XI «Перехідні положення» КПК в редакції Закону Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)² встановлена можливість за рішенням слідчого судді, суду, прийнятим із власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження, під час здійснення слідчим суддею судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях, а також судом під час судового провадження проведення судових засідань у режимі відеоконференції. Про прийняття такого рішення мають бути повідомлені сторони у порядку, визначеному ст. 135 КПК, а саме судові засідання у режимі відеоконференції має бути проведено з дотриманням правил, передбачених частинами 3–9 ст. 336 КПК, які регламентують порядок проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження.

Ч. 9 ст. 135 КПК України встановлює, що особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шля-

хом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. У випадку встановлення цим Кодексом строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом.

Враховуючи викладене, вважаємо, що копія ухвали, постановлена за результатами розгляду клопотання, повинна бути надіслана особі, яка його заявила, не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом до суду, а в разі його задоволення – негайно надіслана також суду, державному органу чи установі, яким доручена організація відеоконференції, та всім учасникам судового провадження електронною поштою, факсимільним або іншим засобом зв'язку.

Слід звернути увагу на те, що положеннями ст.ст. 232, 336 КПК України не врегульовано питання щодо строку, за який сторони чи інші учасники кримінального провадження можуть подати клопотання про проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції в рамках кримінального провадження, розгляд якого вже призначений в загальному порядку на певну дату. Ця проблема особливо набула актуальності в умовах запровадження на території України воєнного стану та неможливості забезпечити присутність свідків, потерпілих, експертів, підозрюваних чи обвинувачених на призначену дату судового засідання, що на думку В.В. Князева також підлягає законодавчому закріпленню шляхом внесення змін до зазначених статей КПК¹.

Враховуючи особливості дистанційного судового провадження, вважаємо, що у клопотанні про його проведення слід зазначити місцезнаходження особи, яка бажає брати участь у проведенні процесуальних дій у режимі відеоконференції, вказати причини неможливості її безпосередньої участі та суд, державний орган, установу,

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921>

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України № 540-IX від 30.03.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>

¹ Князев В.В. Дистанційне кримінальне провадження: проблемні питання та перспективи. *Пріоритетні напрями модернізації системи права*. Запоріжжя, 15–16 травня 2020 р. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/44may2020/33.pdf>

в яких необхідно забезпечити організацію відеоконференції. Хоча КПК України не встановлює необхідність обов'язкового зазначення у клопотанні причин проведення дистанційного судового провадження, а вказує лише на сам факт волевиявлення особи, виражений в належній процесуальній формі. Проте ми вважаємо, що зазначення у клопотанні причин проведення дистанційного судового провадження є обов'язковим, адже такий порядок не виключає ймовірність можливих зловживань особою своїм правом клопотати про участь у судовому провадженні у режимі відеоконференції. На думку В.В. Князева, для забезпечення можливості перевірити законність та обґрунтованість проведення вказаної процесуальної дії така згода повинна мати виключно письмовий характер, у змісті якої необхідно обов'язково зазначити причини проведення відеоконференції та конкретний орган досудового розслідування або судовий орган, який повинен проводити вказану процесуальну дію; наявність фактичних підстав для проведення дистанційного досудового розслідування чи судового провадження, якими відповідно до ч. 1 ст. 232 та ч. 1 ст. 336 КПК України.¹

В свою чергу І.В. Черниченко вказує, що незазначення особою причин неможливості особистої участі у судовому провадженні не повинно розглядатися як підстава для відмови у задоволенні клопотання². Адже якщо ж такі причини вказані, суд не має права оцінювати їх достатність та обґрунтованість, оскільки, враховуючи неможливість оскарження ухвали про відмову в здійсненні дистанційного судового провадження, є висока ймовірність суддівського розсуду щодо зазначеного питання, який легко може перерости у «легалізоване свавілля». Крім того, це може нівелювати цілі впровадження відеоконференції – доступність і відкритість правосуддя, економія коштів та часу тощо.

Доречно зауважити, що з метою забезпечення прав учасників судового розгляду, використання режиму відеоконференції

¹ Князев В.В. Дистанційне кримінальне провадження: проблемні питання та перспективи. *Пріоритетні напрями модернізації системи права*. Запоріжжя, 15-16 травня 2020 р. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/44may2020/33.pdf>

² Черниченко І.В. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. с.130

повинно бути можливим лише за умови подання клопотання про це самим учасником процесу. При цьому правом вибору давати показання безпосередньо в залі судового засідання чи за допомогою технічних засобів або технологій відеоконференції має бути наділений не тільки підозрюваний та обвинувачений, а й такі учасники кримінального провадження, як свідок та потерпілий.

Крім того, рішення про подання клопотання про проведення судового засідання в режимі відеоконференції, якщо воно подано захисником, обов'язково має бути узгоджене з підзахисним. На цю обставину звертає увагу Верховний суд України. Зокрема, подання захисником від свого імені клопотання про проведення апеляційного розгляду за особистою участю обвинуваченого, який утримується під вартою, чи за його участю в режимі відеоконференції без належного підтвердження, що таке звернення погоджено з обвинуваченим, саме по собі ще не свідчить про наявність підстав для обов'язкового задоволення зазначеного клопотання апеляційним судом.

Згідно з вироком, який апеляційний суд залишив без змін, особу засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 5 ст. 185 Кримінального кодексу України (крадіжка). У касаційній скарзі захисник зазначила, зокрема, що апеляційний суд безпідставно не задовольнив клопотання про забезпечення участі в судовому засіданні обвинуваченого, який перебував у СІЗО, шляхом проведення відеоконференції.

ВС не погодився із зазначеними доводами та залишив судові рішення обох інстанцій без змін з огляду на таке. Реалізація права на участь в апеляційному розгляді, яке забезпечується обов'язковістю виклику в судові засідання, здійснюється безпосередньо обвинуваченим, який утримується під вартою, шляхом подання ним відповідного клопотання (ч. 4 ст. 401 Кримінального процесуального кодексу України) та не може бути здійснена захисником без погодження з самим обвинуваченим (ч. 4 ст. 46 КПК України).

Як вбачається з матеріалів кримінального провадження, захисник оскаржила вирок до апеляційного суду і подала клопотання про проведення апеляційного розгляду за участю обвинуваченого в режимі відеоконференції. Але вона не надала апеляційному

суду жодного підтвердження того, що це клопотання погоджено з обвинуваченим.

Відмовивши в задоволенні клопотання захисника, суд апеляційної інстанції діяв відповідно до норм кримінального процесуального закону, оскільки обвинувачений був повідомлений належним чином про дату, час і місце розгляду справи, але не подавав клопотань про участь у судовому засіданні або про проведення апеляційного розгляду дистанційно в режимі відеоконференції¹.

Вищенаведене вказує на необхідність внесення доповнень до ст. 336 КПК України щодо визначення вимог до строків, змісту та форми клопотання проведення судового засідання в режимі відеоконференції.

Отже вважаємо, що у разі виникнення необхідності у проведенні судового засідання в режимі відеоконференції, учасникам кримінального провадження необхідно подавати таке клопотання не пізніше ніж за 5 днів до дня проведення судового засідання.

Спираючись на вищевикладене, пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 336 КПК наступними положеннями: «2. Суд ухвалює рішення про здійснення дистанційного судового провадження за власною ініціативою або за *письмовим* клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження. Клопотання сторони чи інших учасників кримінального провадження подається до суду не пізніше ніж за 5 днів до дня проведення судового засідання разі якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного судового провадження, суд може ухвалити рішення про його здійснення лише вмотивованою ухвалою, обґрунтувавши в ній прийняте рішення. Суд не має права прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження, в якому поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, якщо він проти цього заперечує, крім випадків здійснення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану».

¹ ВС роз'яснив підстави участі обвинуваченого в судовому засіданні в режимі відеоконференції. <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/vs-roz-yasnyv-pidstavy-uchasti-obvynuvachenogo-v-sudovomu-zasidanni-v-rezhymy-videokonferentsiy/>

Не позбавлене теоретичних та практичних проблем реалізації питання про обґрунтування судових рішень щодо призначення судового розгляду в режимі відеоконференції. При цьому ч. 7 ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що учасникам судового процесу *на підставі рішення суду* забезпечується можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції у порядку, встановленому процесуальним законом. Тобто вказаним Законом встановлено, що незалежно від наявності клопотань учасників судового процесу судові засідання в режимі відеоконференції може бути проведено виключно на підставі *судового рішення*.

Стаття 372 КПК України встановлює вимогу вмотивованості будь-якої ухвали, яка викладається у формі окремого процесуального документу, і відповідно, задоволення або відмова в задоволенні клопотання про призначення судового розгляду в режимі відеоконференції в порядку ст. 336 КПК України також має бути мотивована, зокрема вказівкою на фактичні дані, що не підтверджують наявності зазначених у клопотанні під час проведення судового розгляду в режимі відеоконференції. Ця вимога дотримується не завжди. Деякі судді не обґрунтовують свої ухвали, а лише зазначають, що надійшло клопотання про проведення судового засідання в режимі відеоконференції. Так, Ухвалою Жашківського районного суду Черкаської області у справі 1-кп/693/1/20 задоволено клопотання прокурора про проведення судового засідання у режимі відеоконференції з метою забезпечення оперативності судового провадження¹. Проте не вказано підстави її застосування, визначені у ст. 336 КПК України, а саме: 1) неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідності забезпечення безпеки осіб; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення

¹ Ухвала Жашківського районного суду Черкаської області від 30.03.2020 р. у кримінальному провадженні 1-кп/693/23/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88474797>; Ухвала Жашківського районного суду Черкаської області від 17.01.2020 р. у кримінальному провадженні 1-кп/693/1/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86965619>; Ухвала Жашківського районного суду Черкаської області від 19.02.2020 р. у кримінальному провадженні 1-кп/693/24/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87691871>

оперативності судового провадження; 5) наявності інших підстав, визначених судом достатніми. На відсутність належного обґрунтування рішень українських судів судових рішень неодноразово звертав увагу ЄСПЛ. Суди часто у своїх обґрунтуваннях таких рішень обмежуються загальними фразами замість того, аби надати детальне пояснення того, чому саме суд вважає, що має місце та чи інша підстава прийняття відповідного рішення. Європейський суд у цьому плані висловлюється в термінах «національний суд не пояснив», «національний суд не взяв до уваги», «з рішення національного суду не вбачається» і т. д. Беззаперечно, довіра судам буде там, де рішення належним чином пояснені і належним чином обґрунтовані¹.

Відповідно до вимог ст. 370 КПК України судові рішення має бути законним, обґрунтованим та вмотивованим. Статтею 369 КПК України визначено, що судові рішення, у якому вирішує інші питання викладається у формі ухвали. Ухвала має відповідати загальним вимогам ст. 372 КПК України щодо змісту та додатково містити: обґрунтування необхідності застосування відеоконференції²; найменування суду, державного органу, установи, якій доручається забезпечити проведення відеоконференції; прізвище, ім'я, ім'я по батькові, дату і місце народження особи, яка братиме участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, її процесуальний статус, адресу місця проживання (перебування) та роботи; дату, час і місце проведення судового засідання; пропонувані канал зв'язку; перелік заходів з організації проведення судового провадження у режимі відеоконференції. Прийняття рішення про участь особи у судовому засіданні у режимі відеоконференції та доручення на її організацію може здійснюватися в одному процесуальному документі.

Суд ухвалює рішення про можливість проведення засідання в режимі відеоконференції за умови наявності в суді відповідної технічної можливості (наявність обладнання та можливість його

використання у визначені день і час). У разі задоволення клопотання, судом виноситься ухвала про участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, яка містить: 1) найменування суду, якому доручається забезпечити проведення відеоконференції; 2) найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові (за його наявності) – для фізичних осіб) особи, яка братиме участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, та її процесуальний статус; 3) дату і час проведення судового засідання.

Вважаємо, що копія ухвали негайно, але пізніше наступного дня після її винесення повинна надсилатися адміністратору, який зобов'язаний негайно внести інформацію про дату і час проведення судового провадження у режимі відеоконференції в список справ, призначених до розгляду в конкретному суді, розміщений на офіційному веб-порталі судової влади України (<http://court.gov.ua/>). Відповідно до Web-програми «Бронювання систем відеоконференц-зв'язку» Інструкція користувача¹ ініціатору-спеціалісту, якому відповідно до обов'язків, визначених посадовою інструкцією, необхідно організувати проведення сеансів відеоконференції на, закріпленим за ним, майданчику. У нього є право на підтвердження та відхилення заявок, які надходять на його майданчик, та право на створення, редагування та видалення своїх заявок на бронювання майданчиків відеоконференцій. Процедура бронювання майданчику є необхідною для перегляду графіка на обрану користувачем дату в календарі, для вибору майданчиків для проведення відеоконференції та управління заявками, які були створені та які надійшли на майданчик². За таких обставин, при плануванні дати і часу проведення судового засідання у режимі відеоконференції у суддів буде можливість бачити вже призначені засідання, адже їх відображення відбувається через 5–10 секунд після закінчення реєстрації.

Істотними порушеннями вимог КПК у разі здійснення допиту, зокрема, потерпілих лише шляхом аудіоконференції та без постановлення мотивованої ухвали про такий порядок, визнав

¹ Суддя ЄСПЛ: «Українські суди часто не надають належного обґрунтування в рішеннях». URL: https://sud.ua/ru/news/publication/177511-suddya-yespl-ukrayinski-sudi-chastone-nadayut-nalezhnogo-obgruntuvannya-v-rishennyakh?fbclid=IwAR1bbKhgduCCNKyEd_GxuBIRjvz6GHRQFr_FDQt4Uf4RhSaR-eUanzAVGw

² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921>

¹ Бронювання систем відеоконференц-зв'язку. Web-програма. Інструкція користувача. ДП «ІСС», 2014 р. 26 с. <http://cv.msbios.com/01.vr.pdf>

² Там само.

ВС України. Такий висновок зробив Суд в постанові № 754/3011/17 від 3 червня 2020 року. Свої мотиви Суд, обґрунтував наступним. Положеннями ст. 412 КПК передбачено, що істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону є такі порушення вимог КПК, які перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне та обґрунтоване рішення. Таким порушенням засуджений вважає недотримання встановленого КПК порядку допиту потерпілих. Порядок проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження (дистанційного судового провадження), регламентований ст. 336 КПК.

Серед інших підстав, зазначених у ч. 1 ст. 336 КПК, дистанційне судове провадження може проводитись у разі необхідності гарантування безпеки осіб або проведення допиту малолітнього чи неповнолітнього свідка, потерпілого. Рішення про здійснення дистанційного провадження суд ухвалює за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження. У разі якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного провадження, суд може ухвалити рішення про його здійснення лише вмотивованою ухвалою, обґрунтувавши в ній прийняте рішення (ч. 2 ст. 336 КПК). У кримінальному провадженні, яке є предметом касаційного розгляду, судом першої інстанції порядку, передбаченого ст. 336 КПК, не дотримано. Розглянувши клопотання неповнолітніх потерпілих про їх допит з іншого приміщення суду, які були обґрунтовані побоюванням незаконного впливу на них з боку товаришів і знайомих обвинуваченого, суд першої інстанції, незважаючи на заперечення сторони захисту, без постановлення мотивованої ухвали прийняв рішення про задоволення клопотання потерпілих. При цьому допит потерпілих здійснювався з іншого приміщення суду шляхом лише аудіоконференції в умовах, що не дали можливості стороні захисту бачити осіб, які допитуються. Рішення про гарантування безпеки учасників кримінального провадження та проведення їх допиту в режимі відеоконференції з такими змінами зовнішності й голосу, за яких осіб неможливо впізнати, як передбачено в ч. 8 ст. 336 КПК, судом першої інстанції не приймалося. Таким чином, місцевим судом при допиті

неповнолітніх потерпілих допущено порушення принаймні двох вимог ст. 336 КПК: 1) неприйняття мотивованої ухвали у випадках, прямо передбачених у КПК; 2) недотримання принципу гласності та відкритості судового провадження. Стаття 87 КПК передбачає підстави визнання доказів недопустимими внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Ці підстави є безумовними, і їх вичерпний перелік зазначений у вказаній вище нормі КПК. Таких порушень у даному випадку Суд не вбачає, оскільки стороні захисту надавалося право на перехресний допит (п. 5 ч. 2 ст. 87 КПК). Істотне порушення судом першої інстанції порядку отримання доказів (у даному випадку – показань потерпілих) не є безповоротним. Таке порушення могло бути усунене судом апеляційної інстанції з огляду на сутність і завдання провадження в суді апеляційної інстанції, однак, незважаючи на те, що в апеляційній скарзі сторона захисту вказувала на порушення порядку допиту неповнолітніх потерпілих і клопотала про їх допит під час апеляційного провадження, зазначений довід не знайшов свого відображення в ухвалі апеляційного суду й не був предметом апеляційної перевірки. З огляду на процесуальну природу виявленого порушення колегія суддів вважає, що, по суті, судове провадження здійснено за відсутності потерпілих, допит яких судом визнано обов'язковим при визначенні в порядку ст. 349 КПК обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження. Таке порушення вплинуло на законність прийнятого місцевим судом рішення і згідно зі ст. 415 КПК є підставою для призначення нового розгляду в суді першої інстанції¹.

Вважаємо, що необхідно обов'язково обґрунтовувати та мотивувати прийняте рішення, зазначаючи в описовій частині ухвали, що є підставою проведення судового засідання у режимі відеоконференції. Навіть якщо заявлено клопотання учасником судового провадження, в клопотанні зазначається причина неможливості проведення певних процесуальних дій безпосередньо в судовому засіданні. Зважаючи на це, вважаємо, що в КПК України необхідно

¹ Постанова ВСУ від 3 червня 2020 р. № 754/3011/17 URL: https://zib.com.ua/ua/143864-nemozhlivist_dlya_zahistu_bachiti_poterpilih_pid_chas_dopitu.html?fbclid=IwAR0XMITsnFi_bfagtwY3FPAqhNmCFvjbMiXpUw3wBQcofOcfEz2Cg13gYKw

передбачити положення про те, що ухвала про проведення дистанційного судового провадження обов'язково має містити підстави, визначені відповідно до ст. 336 КПК України має бути обґрунтованою. Спираючись на вищевикладене, пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 336 КПК наступними положеннями: «Суд ухвалює мотивоване рішення про здійснення дистанційного судового провадження за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження».

Відповідно до п. 3 ст. 336 КПК України застосовувані в дистанційному судовому провадженні технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення і звуку, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку. Учасникам кримінального провадження має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового провадження, ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК України¹. Поточний контроль якості звуку і відео та контроль працездатності технічних засобів відео-запису під час відеоконференції здійснюється секретарем судового шляхом спостереження за їх роботою. У разі виявлення технічного збою чи інших ознак непрацездатності технічного засобу, що не дозволяє здійснювати подальше фіксування судового засідання, відповідно до п. 5.9 Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання від 06.06.2022 № 156, секретар одразу повідомляє про це головуванняго суддю та керівника апарату суду. Керівник апарату суду вживає заходів для усунення виявлених технічних проблем із залученням фахівців апарату суду та, у разі потреби, – фахівців адміністратора підсистеми відеоконференцв'язку².

У разі необхідності перевірки справності технічних засобів секретар залучає адміністратора. Адміністратор системи бронювання

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921>

² Про затвердження Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання : наказ Державної судової адміністрації від 06.06.2022 р. № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text>

відеоконференцв'язку- особа, яка відповідає за налаштування системи та надання прав користувачам, політику безпеки. Він має право на налаштування довідників установ, майданчиків та користувачів¹. Відповідно до Web-програми «Бронювання систем відеоконференцв'язку» Адміністратор системи – це особа, яка відповідає за налаштування системи та надання прав користувачам, політику безпеки. Він має право на налаштування довідників установ, майданчиків та користувачів².

Згідно до технічних вимог щодо створення системи відеоконференцв'язку шляхом підключення до систем фіксації судового процесу (судового засідання), встановлених у залах судових засідань (затверджені у 2017 році) документами, матеріалами тощо, що підтверджують прийнятність і відповідність технічним вимогам і характеристикам, що вимагаються є: технічний паспорт апаратно-програмного комплексу для створення системи відеоконференцв'язку; інструкція з експлуатації апаратно-програмного комплексу для створення системи відеоконференцв'язку; декларація або сертифікат відповідності (якості) українських систем сертифікації на пропоновану продукцію; перелік регіональних сервісних центрів із зазначенням адреси та контактних даних (власних або на договірних засадах); сертифікат відповідності системи управління якістю вимогам ISO 9001:2008, IDT (для вітчизняного виробника – ДСТУ ISO 9001:2009); сертифікат відповідності системи екологічного керування вимогам ISO 14001:2004, IDT (для вітчизняного виробника – ДСТУ ISO 14001:2006 або ДСТУ ISO 14001:2015)³.

Крім того, виходячи з положень ч. 5 ст. 336 КПК України, під час проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції одночасно фактично відбуваються два судових засідання, однак залишається не зрозумілим процесуальний статус суду-виконавця.

¹ Бронювання систем відеоконференцв'язку. Web-програма. Інструкція користувача. ДП «ІСС», 2014 р. 26 с. <http://cv.msbios.com/01.vr.pdf>

² Там само.

³ Технічні вимоги щодо створення системи відеоконференцв'язку шляхом підключення до систем фіксації судового процесу (судового засідання), встановлених у залах судових засідань URL: http://www.accord.biz.ua/static/documents/Вимоги_ВКЗ_затверджені_2017.pdf

Хід і результати процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, фіксуються судом, який розглядає справу (матеріали кримінального провадження), за допомогою технічних засобів відеозапису. Здійснення фіксації забезпечується секретарем та починається з моменту оголошення головуючим (слідчим суддею) про початок її проведення. Обов'язок забезпечити проведення відеоконференції покладається на суд, який отримав судові рішення про проведення відеоконференції, незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який прийняв таке рішення. При цьому КПК України не передбачає участь судді суду, що отримав доручення, у проведенні процесуальних дій у режимі відеоконференції. Відповідно до п. 5.1. Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання: наказ Державної судової адміністрації від 06.06.2022 дії щодо проведення відеоконференції здійснює секретар, забезпечуючи перевірку працездатності технічних засобів фіксування судового засідання (мікрофонів, камер, іншого обладнання), скориставшись відповідною функцією підсистеми відеоконференцзв'язку – налаштування обладнання¹.

Отже, Інструкція щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання передбачає дії, які зобов'язані вчинити секретар судового засідання і адміністратор у разі виявлення ознак непрацездатності технічних засобів відеозапису. Дії суду в наведених випадках не регламентовано законодавцем. Можливо було б наділити «віддаленого суддю» додатковими повноваженнями з дослідження доказів, але в такому випадку за фактом справа в частині буде розглядатися не судом, у провадженні якого перебуває справа, а іншою особою – «віддаленим суддею», і не обов'язково, що це буде суддя суду того самого рівня, що і суд, який доручив організацію відеоконференції, в провадженні якого перебуває справа².

Хоча справа по суті розглядається лише в одному із судів, а в іншому здійснюються процесуальні дії, спрямовані на

організацію виконання доручення, все ж таки суд виконує процесуальні дії за правилами судового розгляду, від так залишається невирішеним питання про можливість заявлення сторонами відводу судді який виконує доручення про проведення дистанційного судового провадження. У науковій літературі з цього приводу існують різні погляди. Так, одні науковці вказують на те, що використання відеоконференції не віднімає процесуальних гарантій, у зв'язку з чим, учасники процесу мають право заявляти відвід судді суду за місцем перебування свідка¹. Інші зазначають, що надання сторонам права заявляти відвід судді-виконавцю не доцільно, оскільки даний суддя процесуально важливих рішень не приймає та на хід процесу не впливає, його роль в процесі фактично обмежується виконанням функцій секретаря судового засідання². На думку О.В. Захарченко, учасникам судового провадження повинен бути оголошений весь склад суду, в тому числі і суддя, який знаходиться за межами залу судового засідання. А оскільки такий суддя може з'явитися не на підготовчому етапі, а в ході безпосереднього судового розгляду, то право на його відвід повинно бути роз'яснено додатково³. На нашу думку, слід погодитись з першою позицією, оскільки в суді, який забезпечує виконання доручення в судовому засіданні в режимі відеоконференції фактично не проводиться повноцінного судового засідання, відсутній склад суду, який був би наділений необхідними повноваженнями, а всі учасники судового процесу, які прибули в цей суд, фактично беруть участь шляхом використання відеоконференції тільки в судовому засіданні суду, який розглядає справу.

Іншою проблемою є те, що Законом не регламентовано детально механізм подання оригіналів документів на огляд суду, що розглядає справу і знаходиться по той бік екрану. У «віртуальному» провадженні існує реальна небезпека щодо звуження можливостей

¹ Про затвердження Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання : наказ Державної судової адміністрації від 06.06.2022 р. № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text>

² Гарієвська М.Б. Відеоконференція в цивільному процесі: проблемні питання. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 59–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pprip_2015_14_16

¹ Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін. ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків : Право, 2013. с.138

² Кримінально-процесуальне право України : підручник / за заг. ред. Ю.П. Алєніна. Харків : ТОВ «Одісей», 2009. с.36

³ Захарченко О.В. Особливості застосування відеоконференції в судовому розгляді та проблемні питання її використання. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. № 4. С. 205.

сторін процесу, оскільки подавати слідчому, прокурору, судді на розгляд письмові клопотання, докази та інші процесуальні документи зі сторони такого учасника – досить проблематично, особливо ці можливості значно ускладнюються під час перебування в установі виконання покарань¹. Вказані питання мають бути додатково врегульовані на законодавчому рівні, тим більше що в Україні існує електронний документообіг і електронні цифрові підписи². У науковій літературі відмічається, що електронна система судочинства, зокрема впровадження режиму відеоконференції, має низку вагомих переваг перед традиційною системою ведення судового процесу: економія часу суду та інших учасників процесу; можливість надання онлайн-консультації та проведення онлайн-засідань; можливість: реалізувати вимоги програми захисту свідків; проводити семінари, наради суддів; здійснювати дистанційне навчання працівників суду.

Втім, погоджуючись з Г.В. Татаренко та В.Н. Карча, відмітимо, що є багато проблемних питань щодо адаптації національного законодавства до особливостей впровадження електронного судочинства. Зокрема це проблеми співвідношення базових принципів судочинства (усності, публічності, гласності, безпосередності, диспозитивності) з веденням електронного судового процесу³.

Це правові проблеми, організаційно-технічні та соціальні проблеми.

До групи правових проблеми можна віднести: проблеми перегляду змісту традиційних принципів правосуддя у зв'язку запровадження системи електронного правосуддя; нерозвиненість нормативної бази, яка регулює процедуру реалізації електронного правосуддя; існування колізій у нормативних документах різних рівнів; правові проблеми в функціонуванні єдиного реєстру судових рішень.

Зокрема, майже нівелюється зміст та доцільність існування принципу усності судового процесу, над ним привалює письмова

¹ Ширіна С.А. Дистанційний судовий розгляд справ про адміністративні правопорушення, пов'язані із безпекою дорожнього руху. *Митна справа*. 2011. № 6(78). Ч. 2. Кн. 1. С. 262.

² Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15>

³ Татаренко Г.В., Карча В.Н. Проблеми впровадження електронного судочинства в сучасних правових умовах. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2015. № 30. С. 157.

(у т. ч. електронна) форма фіксації судового процесу. Проблема полягає у тому, що принцип усності прирівнюється до принципу неформальності, який передбачає особисту присутність учасників процесу та їх безпосереднє спілкування у судовому засіданні.

Усність є формою судового розгляду, результати якої у підсумку будуть зафіксовані формально – письмово або засобами електронного зв'язку. Таким чином електронний судовий процес має ознаки жорсткої формалізації та фіксації¹.

Підтримання додержання принципу захисту інформації дозволить встановлення додаткових засобів захисту інформації у системі електронного судочинства. Користувач систем повинен бути впевненим, що дані, які від довіряє учасникам судового процесу, не стануть відомі іншим особам. Вирішення цієї проблеми повинно будуватися на двох підходах – юридичному та технічному.

До головних проблем реалізації системи електронного правосуддя організаційно-технічного характеру можна віднести: проблему перевірки достовірності та автентичності електронних документів; проблему здійснення взаємодії систем різних судів; проблему забезпечення безпеки зберігання даних в системах інформації; проблема оперативного внесення змін до системи. Першою з найбільш важливих організаційно-технічних проблем є проблема перевірки достовірності та автентичності змісту електронних документів. На жаль, при реалізації електронного правосуддя досить складно перевірити чи повністю відповідає оригіналу документ, наданий до суду учасником судового процесу². Слід також бути впевненим у тому, хто саме надіслав цей документ до суду. Проблема ідентифікації та перевірки достовірності виникає внаслідок територіальної віддаленості та відсутності особистого контакту учасників судового процесу.

Для вирішення цієї проблеми можна запропонувати певні методи. Зокрема, запровадження та використання електронного цифрового підпису. Відповідно до вимог ст. 4 Закону України

¹ Татаренко Г.В., Карча В.Н. Проблеми впровадження електронного судочинства в сучасних правових умовах. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2015. № 30. С. 158.

² Матяш Т. Судочинство: віртуальний розгляд. *Журнал сучасного правника «Український юрист»*. URL: <http://jurist.ua/?article/355>

«Про електронний цифровий підпис» процесуальні документи суду в електронному вигляді засвідчуються електронним цифровим підписом. Електронний цифровий підпис являє собою вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа.

Електронний підпис дозволяє підтвердити авторство документа та гарантувати цілісність інформації та відсутність спроб її перекручення. Документ складається з тексту, електронного підпису та сертифіката користувача, який містить дані користувача, його ідентифікаційне ім'я та відкритий ключ дешифрування для перевірки підпису адресатом документа¹.

Електронний підпис також дозволяє захистити інформацію від таких злочинних дій: – «відмова від авторства», коли автор документа відмовляється від авторства; – «фальсифікація», коли отримувач документа підробляє його; – «зміна», коли отримувач документа вносить у нього зміни; – «маскування», коли користувач маскується під іншого користувача².

Учасникам судового процесу, які виявили бажання на отримання документів в електронному вигляді, необхідно: зареєструватися в системі обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу (завести поштову скриньку електронного суду), розміщених на офіційному веб-порталі судової влади України за адресою: <http://e-court.mail.gov.ua/>; подати до канцелярії суду заявку про отримання процесуальних документів в електронному вигляді.

Крім того перевірити достовірність та автентичність змісту електронних документів можливо з використанням обов'язкової

відправки сканованого зображення документа, що підтверджує особу. На наш погляд, після отримання сканованих документів, секретар судового засідання має провести ідентифікацію документа, та провести ідентифікацію особи стосовно того, чи дійсно сканований документ є копією справжнього документа.

Для захисту персональних даних, а також інформації, яка надходить каналами зв'язку під час використання режиму відеоконференції, необхідна організація відповідного захисту такої інформації. Крім того, за загальним правилом проведення режиму відеоконференції зв'язку відбувається через мережу Інтернет, Якість сеансу зв'язку в даному випадку може бути низькою, оскільки Інтернет не є гарантованим надійним каналом передачі аудіо- та відеоданих. З метою недопущення втрати чи витоку інформації, яка отримана в ході даної процесуальної дії, унеможливити вплив інших осіб на проведення даної дії, спеціалістами застосовуються спеціальні заходи та прийоми для кодування, шифрування та інші способи захисту такої інформації¹.

На наш погляд, доречним у такій ситуації буде застосування засобів криптографічного захисту інформації. До засобів криптографічного захисту інформації належать: 1) засоби захисту інформації від несанкціонованого доступу (у тому числі засоби розмежування доступу до ресурсів електронно-обчислювальної техніки), у яких реалізовані криптоалгоритми (засоби категорії «Р»). Залежно від способу реалізації розрізняють такі типи засобів криптографічного захисту інформації; 2) програмні засоби, що функціонують у середовищі операційних систем електронно-обчислювальної техніки та взаємодіють із загальним прикладним програмним забезпеченням; 3) апаратно-програмні засоби, у яких частину криптографічних функцій реалізовано в спеціальному апаратному пристрої до електронно-обчислювальної техніки, керування яким здійснюється за допомогою спеціального програмного забезпечення; 4) апаратні засоби, алгоритм функціонування (включаючи криптографічні функції) яких реалізується

¹ Голубев В.О. Інформаційна безпека: проблеми боротьби з кіберзлочинами : монографія. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2003. с.69

² Гомонай О.В. Криптографія. *Енциклопедія Сучасної України* : електронна версія / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=1576 (дата перегляду: 07.08.2022).

¹ Панько Н.А. Досвід проведення студентської наукової конференції з використанням відеоконференції зв'язку. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/11997/%CD>

в оптичних, механічних, мікроелектронних або інших спеціалізованих пристроях¹.

Не менш важливого значення під час застосування режиму відеоконференції набуває застосування технічних засобів з метою передачі інформації у режимі реального часу. В умовах спілкування за допомогою відеоконференції необхідно переконатися, що ніщо не перешкоджає особі вільно давати показання, заявляти клопотання, надавати докази тощо. Ця обставина має суттєве значення для допустимого використання в кримінальному провадженні доказів, отриманих за допомогою відеоконференції. У зв'язку із цим суттєвою вимогою до дистанційного судового провадження є забезпечення під час застосування технічних засобів технологій належної якості зображення і звуку².

Окремо варто зауважити, про використання технічних засобів і технологій, які повинні забезпечувати належну якість зображення і звуку. Учасникам має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового провадження, ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК України. Для якісної організації запису всі учасники судового засідання (судового провадження) повинні висловлюватися голосно і виразно. У разі необхідності секретар звертається до головуєчого (слідчого судді) з проханням звернутися до учасників відеоконференції говорити голосніше або змінити місце власного розташування, у разі нечіткого зображення. При цьому, для якісної організації запису необхідно організувати відеоконференцзв'язок з використанням таких апаратних або програмних засобів. Достатньо урегульована ситуація проведення відеоконференції в судовому засіданні визначена в Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання від 06.06.2022 № 156, де чітко вказано, що технічний засіб відеозапису складається з обладнання, що

входить до технічного засобу звукозапису, а також наступного додаткового обладнання: комплекту відеокамер у кількості, достатній для зручного та якісного відеозапису всіх учасників судового процесу; відеомікшеру для можливості у разі потреби мікшування відеозображення з декількох відеокамер або програмного забезпечення для мікшування ІР-камер; пристрою відеозахвату (у разі потреби, залежно від типу камер, що використовуються). Для можливості проведення судових засідань в режимі відеоконференції, а також здійснення відео- і звукозапису такої відеоконференції, технічний засіб відеозапису додатково має бути обладнаний пристроями для відтворення зображення та звуку (телевізорами, моніторами чи іншими екранами із вбудованими чи окремо встановленими гучномовцями) у кількості, достатній для забезпечення можливості учасникам судового процесу чути та бачити хід судового засідання, здійснювати інші процесуальні права та обов'язки. Технічні засоби відеозапису, які додатково обладнані пристроями для відтворення зображення та звуку¹.

Організація ліній зв'язку безпосередньо для проведення судових засідань у режимі відеоконференції покладено на Державне підприємство «Інформаційні судові системи», яким укладено договори з провайдерами телекомунікаційних послуг та здійснюється технічне, технологічне забезпечення обладнання для відеоконференцзв'язку.

Підприємством здійснено заходи щодо підключення приміщень судів до бази VPN (VPLS Virtual Private Servis) за технологією волоконно-оптичних ліній, що надало можливість використовувати новітню систему наповнення баз даних та їх реплікації з постійним стійким сполученням з центром обробки даних, здійснити заходи з нарощування активного мережевого устаткування, покращити управління потоками даних, забезпечити можливість подальшого розвитку і розширення мереж, які націлені на підвищення надійності, відмовостійкості, захищеності, керованості і продуктивності локальних обчислюваних мереж ДСА України і судів. Поліпшення цих показників забезпечили стійку і безперебійну роботу автоматизованих

¹ Положення про порядок розроблення, виробництва та експлуатації засобів криптографічного захисту інформації : наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 20.07.2007 р. № 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0862-07#Text>

² Керевич О.В. Застосування технічних засобів фіксування за новим КПК України. Науковий Вісник Львівського державного ун-ту внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 368.

¹ Про затвердження Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання: наказ Державної судової адміністрації від 06.06.2022 р. № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text>

і прикладних систем не лише у середині локальних мереж, але й забезпечили надійний зв'язок із зовнішніми системами, які знаходяться на дуже значних відстанях. Побудова каналів за технологією волоконно-оптичних ліній та з можливістю користування одним постійним і одним альтернативним каналами зв'язку надало, крім зазначеного вище, такі переваги: безперебійний доступ до ресурсів центру обробки даних, швидкість та якість зв'язку, отримання послуг з доступу до Інтернет; можливість використання різних мережевих протоколів в корпоративній мережі; підвищену захищеність каналів зв'язку та передачі даних всіх типів тощо. Також, система відеоконференцзв'язку має клієнт-серверну архітектуру, що базується на роботі програмної складової з відкритою ліцензією¹.

Сучасні технічні засоби та технології відеоконференції мають великий спектр і їх застосування вимагає спеціальних знань. З метою належного забезпечення проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції суд може залучити спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями і навичками, а також зможе забезпечити справність технічних засобів та встановити інші технічні умови для проведення відеоконференції. Зауважимо, що в Інструкції з використання Web-програми «Бронювання систем відеоконференцзв'язку» користувачами вказаної системи є: ініціатор – спеціаліст, який відповідно до обов'язків, визначених посадовою інструкцією, відповідає за організацію проведення сеансів відеоконференції на, закріпленім за ним, майданчику. У нього є право на підтвердження та відхилення заявок, які надходять на його майданчик, та право на створення, редагування та видалення своїх заявок на бронювання майданчиків відеоконференцій. Учасник – спеціаліст, який відповідно до обов'язків, визначених посадовою інструкцією, відповідає за організацію проведення сеансів відеоконференції на закріпленім за ним майданчику. У нього є право на підтвердження та відхилення заявок, які надходять на його майданчик без права на створення своїх заявок на бронювання майданчиків відеоконференцій².

¹Звіт про результати проведення процедури закупівлі UA-2020-01-24-002146-b від 27 лютого 2020 р. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2020-01-24-002146-b>

²Бронювання систем відеоконференцзв'язку. Web-програма. Інструкція користувача. ДП «ІСС», 2014 р. 26 с. <http://cv.msbios.com/01.vr.pdf>

Розділ 3

ПРОЦЕСУАЛЬНІ УМОВИ ФІКСАЦІЇ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ У ДОКАЗУВАННІ

3.1. Процесуальний порядок фіксації процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції

Матеріали відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні), отримані за допомогою технічних засобів в результаті проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій у режимі відеоконференції, відіграють значну роль в процесі доказування у кримінальному провадженні. Також визначне місце серед інших видів документів вони набувають у світлі подій, що відбуваються у нашій державі у зв'язку із вторгненням російських військ в Україну та введенням по всій території держави воєнного стану. Важливого значення при здійсненні слідчих (розшукових) та процесуальних дій у режимі відеоконференції мають технічні засоби відеозапису, які забезпечують її проведення. Такі технічні засоби мають забезпечити належну якість звуку та зображення з передаванням відеоінформації в режимі реального часу з повним її сприйняттям всіма учасниками. Крім того, застосування технічних засобів комунікації повинно відбуватись в суворій правовій регламентації, адже, кожний випадок незаконного застосування досягнень науково-технічного прогресу негативно позначається на тих учасниках процесу, яких він стосується. Разом з тим, необхідно відзначити, що розширення можливостей застосування досягнень науково-технічного прогресу у кримінальному процесі шляхом вдосконалення програми реалізації режиму відеоконференції, повинно здійснюватись при вирішенні питань, пов'язаних із забезпеченням

достовірності та допустимості отриманої таким чином інформації, її безпеки та збереження.

Збирання доказів в обов'язковому порядку завершується закріпленням одержаної інформації, без якої вона не може використовуватись учасниками процесу. Закріплення доказової інформації – це діяльність суб'єктів кримінального процесу, яким надано право збирати докази¹.

Метою закріплення доказової інформації є її зберігання для подальшого використання в межах кримінального процесу. У цьому аспекті прийоми і засоби фіксації доказової інформації мають за мету збереження фактичних даних в їх певному стані на конкретний момент та спрямовані на:

- матеріальне закріплення ознак предметів та інших даних, які пов'язані з злочином, в первісному стані;
- забезпечення зберігання властивостей і ознак предметних джерел доказів, що мають значення по справі, в незмінному вигляді;
- забезпечення можливості накопичення інформації, що надійшла, до меж, які необхідні для вирішення завдань доказування;
- забезпечення можливості багаторазового використання зафіксованої інформації її споживачем – судом, з метою доказування юридично вагомих обставин злочину, який досліджується².

Відмінність мети кримінально-процесуальної фіксації від звичайної фіксації полягає в тому, що закріплюється та інформація, яка носить доказовий характер. Якщо ця мета не досягається, то не можна вести мову про фіксацію в криміналістичному значенні цього поняття³.

В законодавчих актах та теоретичних джерелах термін «фіксація» використовується в різних розуміннях. У ст. 107 КПК України мова йде про фіксацію за допомогою технічних засобів фіксування

кримінального провадження в загальному вигляді, а п. 5 ст. 27 КПК України йдеться про забезпечення під час судового розгляду та під час досудового розслідування повного фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. У статті 105 КПК України йдеться про застосування стенограми, аудіо-, відеозапису процесуальної дії (як на досудовому розслідуванні так і під час судового розгляду)¹. У нашому дослідженні ми використовуємо термін «фіксація» в загальному його розумінні і маємо на увазі використання будь-яких засобів та прийомів при закріпленні доказової інформації як при досудовому розслідуванні так і під час судового розгляду.

Фіксацію доказів можна визначити як систему дій уповноважених кримінально-процесуальним законом суб'єктів, направлену на закріплення у встановлених формах сприйнятої ними інформації, що має значення для справи, з метою її збереження і використання в доказуванні, а також відомостей про умови, засоби та способи її виявлення та процесуального оформлення².

При цьому фіксація доказів на стадії досудового розслідування – це «здійснювана у встановленому процесуальним законом порядку пізнавальна і комунікативна діяльність слідчого і залучених або допущених до участі в ній інших осіб щодо об'єктивного сприйняття фактичних даних за допомогою умовних знаків, зображень і приєднання до матеріалів справи предметів і документів»³. Змістом діяльності щодо фіксації доказів, очевидно, є збирання фактичних даних і їх сприйняття. Його метою є передача вже закодованих фактичних даних адресатові доказування. Діяльність щодо фіксації інформації в суді спрямована на забезпечення повного та точного відображення в процесуальному акті – протоколі судового засідання – «процедури судового розгляду і процесу доказування»,

¹ Удовенко Ж. Закономірності та особливості процесу доказування на досудовому слідстві. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. Львів : Львівський юридичний інститут МВС України, 2002. № 2. С. 85.

² Докази та доказування у кримінальному провадженні : навч. посібник / Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк, О.М. Дуфенюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2018. С.72

³ Кофанов А.В., Кофанова О.С. Криміналістика : посібник для підготовки до іспитів Київ : ФОП О.С. Ліпкан, 2011. с.59

¹ Чучукало О.І. Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу України : дис. канд. юрид. наук. Київ, 2004. с.70

² Сокиран М.Ф. Окремі питання оцінки доказового значення матеріалів, одержаних за допомогою технічних засобів. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 5. С. 175.

³ Коваленко Є.Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : підручник. Київ, 2006.С.7

що відбувається в ньому¹, тобто за своєю процесуальною природою фіксація в суді відрізняється від фіксації на досудовому розслідуванні тим, що фіксуються вже не фактичні дані, а процес дослідження й оцінки судом доказів.

На зазначену загальну оцінку впливає і той факт, що в деяких випадках суд самостійно виявляє фактичні дані, які в результаті їх процесуального закріплення стають доказами у кримінальному провадженні. Це підтверджується тим, що фіксація інформації на стадії досудового розслідування має не лише доказову, а й пізнавальну сторону, причому остання органічно пов'язана з першою та є її продовженням. Це означає те, що слідчий перевіряє й оцінює фактичні дані лише після того, як ці дані зафіксовані в передбаченій законом процесуальній формі. Суд здійснює дослідження цих фактичних даних безпосередньо, паралельно з фіксацією, тобто фіксація в суді не передує дослідженню доказів, а здійснюється одночасно з ним².

Викладене свідчить про різну процесуальну природу фіксації доказів, що здійснюється в суді та на стадії досудового розслідування. Не лише процесуальна природа, але й умови, за яких проводиться фіксація в суді та досудовому розслідуванні, абсолютно різні. Разом з тим, необхідно вказати на суттєву відмінність суб'єктів діяльності щодо фіксації в суді та досудовому розслідуванні. Суб'єктом фіксації на стадії досудового розслідування є, як правило, особа, яка проводить слідчу (розшукову) дію, в суді ж діяльність щодо фіксації інформації здійснюється самостійною процесуальною фігурою – секретарем судового засідання. Можна зробити висновок, що діяльність щодо фіксації в суді повинна бути забезпечена додатковими процесуальними гарантіями.

Застосування технічних засобів і технологій при проведенні режиму відеоконференції гарантують належне фіксування, зберігання, копіювання й використання інформації, яка відображає процес відеоконференції. Після проведення процесуальних дій в режимі

відеоконференції до матеріалів кримінального провадження обов'язково долучаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації, резервні копії яких зберігаються окремо. Незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження тягне за собою невідомість процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів¹. Визнання порушення правил фіксування кримінального провадження підставою невідомості процесуальних дій та їх результатів обумовлено значенням інституту фіксування кримінального провадження. Так, О.В. Баулін та О.А. Ляш вбачають призначення технічних засобів фіксування кримінального провадження в тому, що вони: значно підвищують результативність сприйняття слідчим інформації про обставини вчинення злочину; сприяють встановленню точних характеристик об'єктів пізнання; забезпечують точну фіксацію об'єктів, фактів та обставин, а також накопичення, обробку і видачу необхідної інформації, полегшують її вивчення².

Статтею 103 КПК України передбачено обов'язковість фіксування процесуальних дій під час кримінального провадження у формі складання протоколів, фіксування на носії інформації за допомогою технічних засобів та ведення журналу судового засідання. Безумовним є перевага фіксування процесуальних дій за допомогою технічних засобів перед іншими його формами. У зв'язку із цим, є слушною пропозиція законодавця, який передбачає обов'язковість фіксації ходу та результатів слідчих (розшукових) та процесуальних дій у суді в режимі відеоконференції за допомогою технічних засобів відеозапису³.

Крім того відповідно до положень статті 615 КПК України передбачена можливість використання у суді показань свідка, потерпілого у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту

¹ Попелюшко В.О. Предмет доказування в кримінальному процесі (кримінально-процесуальні та кримінально-правові аспекти). Острог, 2001. С. 21.

² Смірнов М.І. Щодо використання відеоконференції зв'язку при перегляді судових рішень у касаційному порядку. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. № 1. С. 158.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921>

² Баулін О.В., Ляш А.О. Використання науково-технічних засобів під час досудового розслідування. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1(19). С. 92.

³ Шульга Н.В. Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019, с.64

фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації, проте ця норма має темпоральні обмеження.

На відміну від багатьох інших технічних засобів, що використовуються в кримінальному процесі, відеозапис в рівній мірі успішно використовується для фіксації як матеріальних, так і ідеальних слідів кримінального правопорушення. При цьому, засобами фіксації ходу та результатів слідчих (розшукових) та процесуальних дій є встановлені кримінально-процесуальним законом носії інформації у вигляді протоколів, фотографічних негативів, знімків, кінострічок, діапозитивів, фонограм, носіїв комп'ютерної інформації, креслень, планів, схем, зліпків і відтисків слідів, на яких у відповідній формі повністю або частково зафіксовані хід і результати слідчих дій¹.

Відповідно, вони можуть застосовуватися при проведенні усіх слідчих (розшукових) дій, виступаючи, таким чином, в якості універсального засобу фіксації відомостей, що мають доказове значення. При цьому відеозапис має явні переваги, в порівнянні з усіма іншими засобами, включаючи опис в протоколі, використовуваними в цих цілях в кримінальному процесі, в усякому разі з точки зору достовірності і повноти, наочності і переконливості фіксації відповідних відомостей. І на відміну від людини, яка сприймає інформацію суб'єктивно, відображення інформації у відеоматеріалах відбувається об'єктивно. Відеокамера фіксує і відтворює подію так, як та відбувалася.

КПК України у ч. 7 ст. 336 та ч. 9 ст. 232 визначено, що на стадії досудового розслідування та судовому провадженні хід і результати процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису. Законодавець, закріплюючи носії інформації – відеотехнічний засіб як одну із форм фіксування кримінального провадження, розширив процесуальні можливості його використання не лише як технічний засіб, а й механізм забезпечення прав людини на об'єктивне кримінальне провадження, встановлюючи, що процесуальні дії під час кримінального провадження, окрім протоколу та журналу судового засідання,

можуть фіксуватися на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії (ч. 1 п. 2 ст. 103)¹. При звичному порядку проведення слідчих (розшукових) дій технічні засоби відеозапису застосовують переважно з метою виявлення слідів чи інших об'єктів, фіксування ходу дії й отриманих результатів. У дистанційному досудовому розслідуванні та судовому розгляді визначальне значення має створення за допомогою технічних засобів відеозапису повноцінних умов для отримання й передачі інформації на відстані у режимі реального часу, належної якості звукового сигналу й відеографічного зображення за умови одночасного й повноцінного сприйняття інформації із кожного з віддалених місць, в якому відбуваються події, що пов'язані сутністю і єдністю завдань проведення допиту чи впізнання.

У науковому середовищі існує традиційна думка, що лише інформація про факти, яка міститься у протоколах про проведення процесуальних дій, має правовий статус джерел доказів і повною мірою може використовуватись у юридичному доказуванні. Дана позиція полягає в тому, що протокол є основним процесуальним засобом фіксування процесуальної дії, а інформацію, зафіксовану носієм технічного засобу, зокрема і відеотехнічного, необхідно оформляти як додаток до протоколу процесуальної дії, як це було в недалекому минулому у вітчизняному кримінальному провадженні². Як правильно зазначає О.В. Керевич, застосування технічних засобів фіксування – це один з реальних і найважливіших шляхів «об'єктивізації» процесу розслідування, забезпечення повноти й вірогідності доказової бази. Дані, отримані внаслідок використання засобів фіксування, можуть бути долучені до матеріалів кримінального провадження та в разі необхідності продемонстровані його учасникам, що спростує сумніви щодо об'єктивності доказової інформації³. У випадку ж порушень фіксації процесуальних дій за допомогою технічних засобів (коли така фіксація є обов'язковою) правовим

¹ Сердюк В.П. Відеозапис у кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. с.140

² Там само.

³ Керевич О.В. Застосування технічних засобів фіксування за новим КПК України. Науковий Вісник Львівського державного ун-ту внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 368.

¹ Сокиран М.Ф. Процесуальні і тактичні питання використання звуко-, відеозапису в кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. с.34

наслідком є недійсність цієї процесуальної дії та її результатів, тобто недопустимість останніх як доказів у кримінальному провадженні¹.

Необхідно визначитися з процесуальним значенням технічних засобів і технологій як джерел доказів. Чи є запис ходу відеоконференції, записаний за допомогою технічних засобів відеозапису, доказом, чи цей запис є додатком до протоколу, який повинен складатися під час проведення процесуальної дії в режимі відеоконференції?

Відповідно до КПК України джерелом доказу під час проведення процесуальної дії за допомогою відеоконференції є матеріали звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані) (ст. 84 ч. 2; ст. 99 ч. 2 п. 1), а також протокол, який складається слідчим, та журнал судового засідання, до яких додається носій відеоінформації (наприклад, флешкарта) і як документ долучається до матеріалів кримінального провадження, на підставі чого провадиться її оцінка і встановлюється як доказ та приймається рішення².

Слушним є питання В.П. Сердюка, щодо того як матеріали відеозапису можуть бути використані у кримінальному провадженні як речовий доказ, документ чи окремий матеріал відеозапису. Адже все залежить від інформації, яка знаходиться на носії, і від того, яким саме процесуальним шляхом вона була зібрана та долучена до матеріалів кримінального провадження. Так, носій інформації, отриманий поза процесуальними діями, можна назвати речовим доказом; отриманий від проведеної процесуальної дії – додатком до складеного протоколу про її проведення тому, що оформляється слідчим, прокурором, слідчим суддею як матеріальний об'єкт, який був знаряддям вчинення кримінального правопорушення, або зберіг на собі його сліди, або містить інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюється під час кримінального провадження, або був об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом³.

¹ Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : дис..... канд. юрид. наук. Харків, 2016. с.69

² Сердюк В.П. Відеозапис у кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. с.115

³ Там само.

Слід зазначити, що звуко- і відеограми – найбільш поширена група об'єктів, які долучаються до протоколів слідчих (розшукових) дій. Разом з тим, головні й принципові питання, від вирішення яких залежить правова природа відеозапису, одержаних при проведенні слідчих (розшукових) дій в режимі відеоконференції – чи мають самостійне доказове значення подібний відеозапис без протоколу слідчої (розшукової) чи процесуальної дії, додатком до якого вони є? чи можливо скористатися інформацією, зафіксованою на відеозаписі з метою встановлення обставин кримінального правопорушення? Вказані питання неоднозначно вирішуються в науці кримінального процесу і в практичній діяльності щодо розслідування злочинів.

При цьому протокол є основним засобом фіксування процесуальної дії в режимі відеоконференції під час досудового розслідування і у випадку її фіксування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі. Запис, здійснений за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів під час проведення слідчим, прокурором процесуальної дії, є невід'ємним додатком до протоколу. Згідно із частиною 6 статті 107 КПК незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними.

Аналізуючи зазначені вище норми кримінального процесуального законодавства, ми приходимо до наступних висновків. Вимоги, передбачені частиною 7 ст. 336 та частиною 9 ст. 232 КПК, частинами 1 та 6 статті 107 КПК, спрямовані на удосконалення порядку проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції органами досудового розслідування, зокрема коли до протоколів слідчих дій вноситься недостовірна інформація про докази, отримані під час їх проведення.

З огляду на зміст частини 6 статті 107 КПК негативні наслідки у виді визнання процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів недійсними можуть наступати лише у разі незастосування технічних засобів фіксування.

Проте, навіть у цьому випадку це не є безумовною підставою для визнання доказів, недопустимими, оскільки частиною 6 статті 107 КПК передбачені винятки з цього правила, коли підстави визнання фактичних даних недопустимими як докази, можуть бути «переборені» консенсусом сторін кримінального провадження (так звані, умовно-консенсуальні підстави визнання фактичних даних допустимими як докази)¹. Отже, ситуацію, при якій не здійснюється відеофіксація слідчих (розшукових) дій не слід ототожнювати з ситуацією, при якій сторона обвинувачення не надає в суді відеозапис як обов'язковий додаток до протоколу. На цю обставину у своєму рішенні № 334/5670/18, від 05 серпня 2020 р. звертає увагу ВС/ККС. Разом з тим, ненадання відеозапису слідчих (розшукових) дій, який є невід'ємним додатком до протоколу, стороною обвинувачення під час судового розгляду становить порушення вимог частини 2 статті 104 КПК. Оцінюючи істотність такого порушення Суд, з огляду на положення статті 87 КПК, не вважає, що існують безумовні підстави для визнання результатів огляду місця події та похідних слідчих (розшукових) дій недопустимими як докази.

Щодо існування інших (умовних) підстав для визнання доказів недопустимими, необхідно у кожному конкретному кримінальному провадженні з'ясувати, до яких наслідків порушення вимог кримінального процесуального закону призвели і чи є ці наслідки незворотними (тобто такими, що не можуть бути усунені під час судового розгляду). Якщо мова йде про визнання доказів, отриманих під час слідчих (розшукових) дій, недопустимими, це здебільшого стосується наявності сумнівів у достовірності відомостей, отриманих в результаті їх проведення².

Говорячи про результати застосування відеозапису, одні автори визначають їх як допоміжний засіб фіксації, який слугує поясненням і демонстрацією наочності сприйняття або органічної частини протоколу, або єдиного нерозривного з протоколом джерела доказів.

¹ Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : дис. канд. юрид. наук. Харків, 2016. с.53

² Постанова ВС/ККС від 05 серп. 2020 р. у справі № 334/5670/18. URL: https://protocolua.ru/vidsutnist_vidеозапису_u_materialah_spravi_yakiy_e_nevid_emnoyu_chastinoyu_protokolu_oglyadu_mistsya_podii_zlochynu/

Вони, по суті, стоять на єдиній позиції і розглядають вказані матеріали як додатки до протоколу слідчої дії, які не мають самостійного доказового значення. При цьому З.Т. Гулкевич, М.М. Михеєнко зводять їх роль лише до ілюстрації, пояснення обставин викладених у протоколі¹. Н.І. Клименко, говорячи про високу інформативність факультативних засобів фіксації, відзначає: «Не виключено, що з подальшим розвитком науково-технічних засобів і посиленням гарантій істинності одержуваних результатів буде можливим застосування окремих засобів фіксації без протоколювання².

Окремі науковці, вважають необхідним надання матеріалам відеозапису, отриманих з використанням технічних засобів і технологій статусу окремого джерела доказів³.

На нашу думку технічні засоби і технології, які використовуються у дистанційному кримінальному провадженні є формою фіксації доказів. А технічні засоби відеозапису, які є результатом фіксації проведення слідчої (розшукової) дії чи судової дії в режимі відеоконференції, є додатком до протоколу відповідної процесуальної дії, який має повноцінне доказове значення, разом з протоколом відповідної слідчої (розшукової) дії.

Слідчі (розшукові) дії проведені за допомогою технічних засобів відеозапису повинні проводитися з дотриманням вимог до процедури її проведення. А саме, застосування відео-, звукозапису не звільняє слідчого від точного дотримання правил складання протоколу, передбачених ст. 104 КПК України, оскільки хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі та складання протоколу є основним засобом фіксації. Крім того, і сам носій інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані

¹ Гулкевич З.Т. Теоретические вопросы и практика документирования следственных действий (процессуальное и криминалистическое исследование) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Киев, 1985. 19 с. Михеєнко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. Киев : Выща шк., 1984. с.94

² Клименко Н.И. Криминалистические знания в структуре профессиональной подготовки следователя : учеб. пособие. Киев : Выща шк., 1990. с.29

³ Павлюк В. Значення матеріалів фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інших носіїв інформації у кримінальному провадженні. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/ZNACHENNYa%20MATERIALIV%20FOTOZJOMKI%20ZVUKOZAPISU%20VIDEOZAPISU%20TA%20INSHIX%20NOSIV%20INFORMACIJ%20U%20KRIMINALINOMU%20PROVADZhENNI.pdf

процесуальні дії повинен містити відомості про місце і дату проведення слідчої дії; час його початку й закінчення; ким складався протокол; прізвище, ім'я і по батькові інших осіб, що брали участь в його проведенні; коротку характеристику засобів, які використовуються для запису (марка магнітофона (диктофона) або відеокамери, тип стрічки) і умови їх застосування. Універсальність протоколу служить поясненням його обов'язковості, тоді як інші засоби фіксації є необов'язковими, тобто факультативними. Саме тому протокол як документ, є основним засобом фіксації ходу та результатів слідчих і судових дій.

При цьому, стаття 232 КПК України не містить прямої вказівки щодо фіксації ходу і результатів допиту (впізнання), проведеного у режимі відеоконференції у протоколі. У зв'язку з цим, ґрунтовнішої уваги заслуговує особливості фіксації такої інформації та забезпечення її доказового значення. У КПК України існує низка непрямих вказівок, які свідчать про обов'язковість складання протоколу допиту, проведеного у режимі відеоконференції. При цьому для закріплення у якості доказів технічних засобів відеозапису фіксації процесуальних дій в режимі відеоконференції, яка отримана внаслідок проведення слідчих дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, потрібне виконання, принаймні, трьох умов¹. По-перше, необхідно належним чином оформити усі потрібні документи, що підтверджують правові підстави, окреслюють коло суб'єктів та умови фіксації даних у відповідності до чинного законодавства України. По-друге, під час фіксації прийняти заходи для попередження можливих фізичних дефектів відповідного носія та для забезпечення максимально високої якості фіксації з метою можливості подальшого експертного дослідження такої інформації. По-третє, у разі відсутності у осіб, які проводять процесуальні дії у режимі відеоконференції необхідних спеціальних технічних знань та навичок роботи з апаратними засобами та програмним забезпеченням, повинні залучатись спеціалісти, здатні кваліфіковано поводитись

¹ Бєжанова А.В. Проблеми допустимості інформації отриманої із застосуванням режиму відеоконференції. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 2(30). С. 168–172.

з ними, і згодом підтвердити технічну можливість та факт отримання таких відомостей у судовому засіданні¹.

Крім того, у протоколі слідчої (розшукової) дії повинні бути відображені всі обставини застосування такої фіксації, зокрема, факт повідомлення учасникам про її застосування і факт її демонстрування всім учасникам, характеристика засобів фіксації та умови її проведення. Якщо такі дані не будуть відображені у протоколі слідчої дії, то відеозапис втрачає процесуальний статус і під час його оцінки в судовому розгляді може бути визнаним недопустимим. Тому, ці питання повинен враховувати слідчий, прокурор, слідчий суддя під час підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії². Що стосується журналу судового засідання, то він визнається основною формою закріплення інформації в судовому провадженні. Крім того, що ведення журналу судового засідання – це обов'язкова форма фіксації судових дій, згідно ст. 108 КПК України журнал судового засідання відноситься до документів, у розумінні ст. 99 КПК, адже згідно п. 4 ч. 1 ст. 108 КПК в журналі судового засідання фіксуються час, номер та найменування процесуальної дії, що проводиться під час судового засідання.

Слід підкреслити й таку властивість складання протоколу, як те, що в протоколі інформація фіксується цілеспрямовано та вибірково. Це дозволяє особі, що складає протокол, звільняти його від зайвої інформації та фіксувати в ньому лише суттєві обставини. З іншого боку, не можна забувати, що при складанні протоколу існує небезпека суб'єктивізму у відображенні дійсності. На думку О.І. Чучукало, уникнути такої ситуації можна лише шляхом обов'язкової фіксації судового слідства з використанням акустичних засобів³. Практичне значення спеціальних методів цим не обмежується. Їх застосування реалізує принцип підсумовування криміналістичної інформації. При провадженні судових дій, підставою застосування звуко- та

¹ Цехан Д.М., Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2013. № 5. С. 258.

² Сердюк В.П. Відеозапис у кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. с.78

³ Чучукало О.І. Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу України : дис. канд. юрид. наук. Київ, 2004. с.72

відеозапису є єдині та достатньо вивчені закономірності перетворення усної, речової та зорово-сприймальної інформації, зображення об'єктів, зйомки та звукових хвиль на фоно- та відеограму. Всі вони дозволяють відбити на спеціальному носії (стрічці) свідчення, які мають значення по справі.

При здійсненні правосуддя велике значення має повнота фіксації та зберігання словесної інформації, яка отримана на досудовому розслідуванні та судовому провадженні. В зв'язку з цим, поряд зі складанням протоколу та ведення журналу судового засідання виникає необхідність застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження, який дозволяє в будь-яку мить проаналізувати все раніше сказане, при чому зберігаючи всі проявлені емоції, інтонації, наголоси тощо. Це дуже важливо, тому що при допиті інформація міститься не тільки в словесному описі викладеного факту, але й передається поведінкою особи, яку допитують, залежить від розуміння процесу виникнення тих чи інших показань. Магнітний запис звуку створює, як би ефект присутності (в момент вимовляння зафіксованих слів) особи, яка прослуховує його відтворення. Завдяки цьому з'являється можливість звернути увагу на те, що під час розслідування або розгляду справи здавалося непосутнім¹.

Особливості фіксування слідчих (розшукових) дій чи процесуальних дій в режимі відеоконференції полягають у тому, що їх результати фіксуються з використанням технічних засобів з одночасним відеозаписом посадовою особою, яка проводить такі дії або виконує доручення і відображаються нею у протоколі слідчої (розшукової) дії. Вважаємо, що порядок проведення та фіксування процесуальних дій в режимі відеоконференції полягає у наступному:

1. Застосування режиму відеоконференції при проведенні слідчих (розшукових) дій чи процесуальних дій має забезпечувати можливість реалізації учасниками їх прав і виконання обов'язків.

2. При проведенні процесуальних дій в режимі відеоконференції повинна забезпечуватись належна якість зображення і звуку.

¹ Чучукало О.І. Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу України : дис. канд. юрид. наук. Київ, 2004. с.74

3. Хід та результати слідчих (розшукових) дій чи процесуальних дій, проведених в режимі відеоконференції, фіксуються з використанням технічних засобів і технологій з його одночасним відеозаписом та фіксуються у протоколі. При цьому у протоколі повинно бути зазначено:

1) місце і дата проведення слідчої (розшукової) дії, час її початку та закінчення, посада та прізвище особи, яка склала протокол, посада та прізвище особи, яка провадить слідчі (розшукові) дії, а також прізвище, ім'я, по батькові кожної особи, яка бере участь у проведенні слідчої (розшукової) дії, її адреса та інші дані про особу;

2) технічні засоби, які застосовуються при проведенні слідчої (розшукової) дії. У протоколі повинно бути зазначено, що перед застосуванням технічних засобів про це повідомлені особи, які беруть участь у проведенні слідчої (розшукової) дії. Відео- і звукозапис проводиться в присутності учасників слідчої дії незалежно від їх процесуального статусу і виду дії. Цим забезпечується достовірність одержуваних результатів. Тому слідчий зобов'язаний забезпечити доступ учасників слідчої дії для спостереження за застосуванням технічного запису. Крім того, він повинен звертати їх увагу на здійснювані за допомогою відео-, звукозапису дії і об'єкти, які фіксуються¹;

3) інформація про роз'яснення учасникам слідчої (розшукової) дії прав і обов'язків, що засвідчується їх підписами;

4) показання, отримані в ході проведення слідчої (розшукової) дії, інші її результати.

4. Посадова особа, яка проводить такі дії або виконує доручення про проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції, зобов'язана перебувати з учасником слідчої (розшукової) дії до її закінчення. Після закінчення слідчої (розшукової) дії посадова особа, яка виконує доручення, зобов'язана повністю відтворити учаснику слідчої (розшукової) дії відеозапис такої дії.

5. Після закінчення перегляду відеозапису слідчим (судом) у учасників слідчої (розшукової) дії з'ясовується, чи мають вони

¹ Коваленко В.В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. с.60

якісь зауваження щодо його змісту. Доповнення та зауваження, зроблені учасниками слідчої (розшукової) дії, або засвідчення правильності відеозапису заносяться до протоколу посадовою особою, яка виконує доручення про проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції.

6. Протокол підписується посадовою особою, яка виконує доручення про проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції. Електронний носій інформації слідчої дії із застосуванням режиму відеоконференції упаковується та опечатується посадовою особою, яка виконує доручення. Протокол і електронний носій інформації слідчої (розшукової) дії спрямовуються слідчому (суду) для долучення до матеріалів кримінального провадження.

7. Протокол слідчої (розшукової) дії складається в ході проведення слідчої (розшукової) дії або безпосередньо після його закінчення.

Закінчення слідчих (розшукових) чи процесуальних дій в режимі відеоконференції супроводжується повним відтворенням матеріалів технічного запису всім учасникам, після чого на відеофонограму фіксуються зроблені доповнення, що засвідчують правильність запису. Якщо запис з будь-яких технічних причин не був проведений, то про це робиться відповідна відмітка в протоколі.

Слід зазначити, що специфіка проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції в судовому провадженні повинна враховуватись при його технічній фіксації. Зал судового засідання, в якому здійснюється звуко-, відеозапис, повинен мати задовільну акустику та звукоізоляцію, яка б перешкоджала проникненню шуму зовні, а у випадку застосування відеозапису – достатнє освітлення. Апаратура, яка використовується для запису процесуального характеру, що здійснюється у приміщенні суду, має забезпечувати високоякісне звучання голосу без яких-небудь істотних його змін, та, крім того, відповідати цілям її застосування під час судового розгляду кримінальних проваджень.

Узагальнюючи зазначене та враховуючи, що будучи додатком до протоколів слідчих (розшукових) чи процесуальних дій проведених в режимі відеоконференції, відповідно до ст. 105 КПК України, матеріали аудіо-, відеозапису повинні відповідати наступним умовам:

1. В протоколі повинна бути зроблена відмітка, яка вказує на факт застосування технічних засобів і технологій.

2. В протоколі повинні бути дані, які вказують на індивідуальні ознаки носія відео-, звукозапису, технічні умови їх застосування.

3. Про застосування технічних засобів і технологій повинні бути попереджені всі учасники слідчих (розшукових) чи процесуальних дій.

4. Відео-, звукозапис та зміст протоколу повинні відповідати один одному.

При дослідженні особливостей фіксування слідчих (розшукових) чи процесуальних дій у режимі відеоконференції, проблемним питанням є правильне застосування технічних засобів без порушення вимог законодавства, адже це призводить до неможливості використання результатів даних дій як доказів у кримінальному провадженні¹.

Аналізуючи зміст статей КПК, які регламентують порядок та підстави проведення слідчих (розшукових) чи процесуальних дій у режимі відеоконференції, можна побачити, що законодавець вельми поверхнево регулює питання технічного забезпечення проведення дистанційного провадження. В даному аспекті варто виділити дві основні проблеми: практичну та нормативно-правову. Практична проблема полягає у великій вартості системи дистанційного досудового розслідування та судового розгляду. Приміром, для проведення відеоконференцій в інтересах правоохоронних органів допускається використання устаткування комерційних організацій, проте правоохоронні органи США дійшли висновку, що краще зробити початковий внесок для придбання власного устаткування і укласти контракти з провайдерами телекомунікаційних послуг, які забезпечують передавання відеосигналу, ніж оплату набагато вищих ставок, встановлених комерційними організаціями за використання їх устаткування². Суть нормативно-правової проблеми полягає в тому, що у кримінально-процесуальному законодавстві

¹ Черняк Н., Гаркуша А. Процесуальні особливості проведення допиту та пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції за законодавством України. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2016. № 5. С. 203.

² Михальчук Т.В. Використання інформації, отриманої телекомунікаційним шляхом, у розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009, с.66

не визначено – які технічні засоби можуть використовуватися для проведення, наприклад, дистанційного допиту, яким чином суддя буде ідентифікувати особу свідка чи іншого учасника процесу, який знаходиться на значній відстані тощо¹.

Гальмуючим фактором в даному випадку, на нашу думку, виступає не тільки правова неврегульованість у сфері специфіки процесуального використання відеоконференції, а й проблеми тактико-технічного плану. Так, погоджуючись з думкою Д.А. Натура, до числа основних спірних моментів використання в процесуальній діяльності технічних засобів відеоконференції, безсумнівно відносяться питання, які можна сформулювати наступним чином:

- хто саме виступає в сеансі відеоконференції і як гарантувати достовірність його особи (завдання ідентифікаційного характеру);
- де саме виступає та знаходиться особа в даний момент часу і як в цьому переконатися (завдання позиціонування);
- яким чином (тобто за допомогою яких легітимних засобів) особа, яка бере участь у відеоконференції та наскільки надійний такий канал (лінія) зв'язку від стороннього втручання (завдання забезпечення конфіденційності при інформаційному обміні, завдання забезпечення цілісності інформації, що передається та завдання забезпечення неможливості відмови сторін від авторства переданої інформації).

При проведенні слідчої (розшукової) чи процесуальної дії у режимі відеоконференції слід забезпечити належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. При цьому, КПК роз'яснення цим термінам не надає. У питанні використання режиму відеоконференції важливо виконати вказівку Європейського Суду: «необхідно зробити так, щоб заявник міг слідувати хід судового процесу та його можна було чути без технічних перешкод ...»². Тому важливо врахувати технічні вимоги до апаратно-програмних комплексів для забезпечення безперебійної зв'язку, мінімізації спотворень як

для учасників відеоконференцій, так і для присутніх в залі. Наприклад, можливість проведення допиту (впізнання) у режимі відеоконференції під час досудового розслідування та судового розгляду залежить від особливостей сприйняття цього процесу¹. Зокрема, це викликано технічними погрішностями зображення, що спричиняють кольорові викривлення. Науковці – фізики зазначають, що незважаючи на технічний розвиток галузі телевізійної техніки, який посилює якість телевізійного зображення, існує погіршуючий фактор кольоросприйняття на екрані телеприймача. Цим фактором є зовнішнє засвічування під час перегляду відеоматеріалу. У деяких випадках зовнішнє засвічування екрану телеприймача практично є малозалежними від людини, наприклад при перегляді у денний час, коли рівень засвічування та його оптичний спектр (кольорова температура) залежать від погодних умов, що впливають на якість транслявання відеоматеріалів. Натомість, у вечірній час людина може певною мірою регулювати рівень освітленості приміщення, у якому проводиться перегляд. Таким чином, проблему кольорових викривлень не можна розв'язати методом поліпшення якісних характеристик як каналу зв'язку, так і обладнання телецентру і телевізійних приймачів.

Ураховуючи ту обставину, що дотримання зазначених технічних умов у ході проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій у режимі відеоконференції вимагає необхідної кваліфікованої підготовки у сфері використання телекомунікаційних технологій, в науці кримінального процесу виникла дискусія з приводу того, чи є необхідним залучення для їх проведення спеціаліста. Вирішення цього питання прямо пов'язано із рівнем дотримання технічних умов під час проведення відповідних дій в режимі відеоконференції, а отже – створенням належних технічних умов для реалізації прав осіб, які в них приймають участь.

Основною метою залучення спеціаліста до участі у проведенні слідчих (розшукових) та процесуальних дій за допомогою

¹ Павлова Н.В. Проблеми та перспективи дистанційного судочинства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 478.

² Джеремі Макбрайд. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. *Практика Європейського суду з прав людини*. URL: <https://rm.coe.int/-/168094fd4d>

¹ Грекова Л.Ю. Деякі питання щодо забезпечення відеоконференції науково-технічними засобами. *Людина, суспільство, держава: правовий вимір у сучасному світі* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Національний авіаційний університет, 27 лютого 2014 р.). С. 287.

відеоконференції є забезпечення належної якості передачі зображення і звуку, безперервного і стабільного сеансу зв'язку та інформаційної безпеки відеоконференції. При цьому на особливу увагу заслуговує дотримання інформаційної безпеки при проведенні слідчих (розшукових) та процесуальних дій у режимі відеоконференції. Щоб не допустити втрату чи витік інформації, яка отримана в ході вказаних дій, унеможливити вплив інших осіб на їх проведення, спеціалістами застосовуються спеціальні заходи та прийоми для кодування, шифрування та інші способи захисту.

Наприклад, на думку Т.В. Михальчук, застосування вказаних технічних засобів і технологій передбачає володіння відповідними знаннями в поводженні з ними. Вдале використання пристроїв відеозахоплення дозволяє з їх допомогою перетворити аналогову форму передавання сигналу у цифрову. Тільки відцифрований сигнал можна записати на жорсткий диск або інший носій інформації. Шляхом такого перетворення стає можливим запис відомостей, що транслюються, їх зберігання, тиражування і відтворення через комп'ютерне оснащення. Такий комплекс дій може здійснювати лише особа, яка є обізнаною в певній галузі знань, тобто спеціаліст. Тому з цією метою слідчий, прокурор чи слідчий суддя повинні залучити до участі у проведенні слідчої дії у режимі відеоконференції спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями й навичками застосування відповідних технічних засобів і технологій»¹.

Менш категоричний у цьому питанні М. Бортун, який вважає, що «до початку допиту у режимі відеоконференції слідчий чи за його дорученням спеціаліст, участь якого доцільно забезпечити у проведенні даної слідчої дії, зобов'язаний: активувати технічні засоби відеозапису, зареєструватись у системі; перевірити працездатність технічних засобів відеозапису, а також провести тестування пристроїв (мікрофони, камери тощо) та впевнитись у тому, що вони працюють нормально, а відеоконференція і її запис здійснюються правильно»².

¹ Михальчук Т.В. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції. *Криміналістика і судебна експертиза*. 2013. № 58(1). С. 139.

² Бортун М. Актуальні питання проведення допиту у режимі відеоконференції. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1(34). С. 65.

Чинний КПК України не містить положення щодо обов'язкового залучення спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції. З огляду на положення ст. 71 КПК України, передбачено, що спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст залучається до участі у процесуальних діях у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством, для сприяння у виявленні, закріпленні та вилученні речей і документів, забезпечення безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо), для дачі сторонам і суду пояснень з питань, які входять до його професійної компетенції, шляхом надання усних консультацій або письмових роз'яснень тощо¹. А також враховуючи той комплекс технічних умов, яким повинні відповідати слідчі (розшукові) та процесуальні дії проведені у режимі відеоконференції, погоджуємось з думкою В. Шингарьова, що проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій в режимі відеоконференції за відсутності спеціаліста є неможливим. Адже ані слідчий, ані прокурор або слідчий суддя не можуть бути компетентними особами, які, по-перше, повною мірою спроможні об'єктивно оцінити потенційну здатність технічних засобів і технологій забезпечити належну якість звуку, зображення та інформаційну безпеку, по-друге, забезпечити підтримання цих показників у ході проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій, та, по-третє, належним чином завершити сеанс відеоконференції з точки зору дотримання її технічних умов. Саме тому вважаємо доцільним доповнення ст. 232 КПК України частиною 3–1 у такій редакції: «Під час проведення слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції слідчий, прокурор, а у разі проведення допиту відповідно до ст. 225 цього Кодексу – слідчий суддя, зобов'язані залучити спеціаліста для забезпечення належної

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921>

якості зображення, звуку, інформаційної безпеки та надання технічної допомоги під час проведення відеоконференції»¹.

Статтю 336 частиною 3–1 у такій редакції: «Під час проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження суд, зобов'язані залучити спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями і навичками, а також повинен забезпечити справність технічних засобів та встановити інші технічні умови для проведення відеоконференції для забезпечення належної якості зображення, звуку, інформаційної безпеки та надання технічної допомоги під час проведення відеоконференції».

Іншою проблемою у вирішенні питання щодо реалізації положень ч. 9, 7 ст.ст 232, 336 КПК України, а саме місця фіксації ходу та результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції. Згідно з ч. 9 ст. 232 КПК України хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відеоконференції, фіксуються технічними засобами відеозапису. Аналогічна норма закріплена і в ч. 7 ст. 336 КПК України. На практиці виникли труднощі та проблемні питання щодо того, чи є таким лише місце проведення процесуальної дії, чи ним є й місце перебування особи, яка бере участь у дистанційному провадженні, тобто чи необхідно фіксувати технічними засобами хід та результати таких дій у двох місцях одночасно².

Уповноважена особа суду, державного органу або установи за місцем знаходження учасника, який бере участь у судовому провадженні дистанційно, не проводить процесуальну дію, не видаляється до нарадчої кімнати у разі винесення судом рішення і не бере участі в обговоренні, тобто тільки організовує проведення відеоконференції. Решту обов'язків виконує головуючий суду, що здійснює провадження. Саме він у режимі відеоконференції з'ясовує ставлення до обвинуваченого і потерпілого, роз'яснює йому права, обов'язки та відповідальність, проводить процесуальну дію.

¹ Шингарьов Д. Окремі питання забезпечення прав та законних інтересів осіб при проведенні допиту у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. *Проблеми законності* : зб. наук. пр. Харків, 2016. № 135. С. 212–224. URL: <http://oaji.net/articles/2017/3229-1484732101.pdf>

² Воропай А. Проблеми питання проведення відеоконференції у кримінальному судочинстві. *Збірник наукових робіт магістрантів Національної академії прокуратури України*. Київ : Національна академія прокуратури України, 2015. с.47

Із зазначеного виходить, що застосування відеоконференції передбачає, що суддя, який здійснює кримінальне провадження, реалізує частину своїх повноважень не особисто, а опосередковано, через уповноважену особу суду, державного органу або установи за місцем перебування учасника дистанційного судового провадження, відповідно фіксування таких дій проводиться судом, який розглядає справу¹. Н.М. Ахтирська та І.В. Черниченко у своєму дослідженні звертають увагу на застосування технічних засобів відеозапису в обох місцях. Оскільки, хід і результати процесуальної дії, проведеної у режимі відеоконференції, відображається як у пам'яті присутніх і тих осіб, що брали участь у її проведенні, тому вона має одержати певну фіксовану форму за допомогою технічних засобів відеозапису².

При цьому в інших судових процесах, наприклад п. 12 ст. 212 ЦПК України встановлено, що відеоконференція, у якій беруть участь учасники справи, фіксується судом, який розглядає справу, за допомогою технічних засобів відео- та звукозапису. Відео- та звукозапис відеоконференції зберігається в матеріалах справи³. Аналогічна вимога встановлена і у п. 12 ст. 197 ГПК України. Крім того, у ч. 5 ст. 7 ЦПК зазначено, що трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду. Якщо всі учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, здійснюється транслявання перебігу судового засідання в мережі Інтернет в обов'язковому порядку⁴. Таке ж положення закріплено і в п. 6 ст. 8 ГПК України⁵.

Вважаємо, що норми КПК України, якими регламентовано порядок фіксування слідчих (розшукових) та процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції необхідно доповнити наступними положеннями.

¹ Черниченко І.В. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. с.79

² Черниченко І.В. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України: теорія і практика : монографія / за заг. ред. О.П. Кучинської. Київ : Алерта, 2015. 2 с.43

³ Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV станом на 13.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

⁴ Там само.

⁵ Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

Ч. 7 ст. 336 Хід і результати процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, фіксуються судом, який розглядає кримінальне провадження за допомогою технічних засобів відеозапису.

Ч. 9 ст. 232 Хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відеоконференції, фіксуються слідчим, прокурором, а в разі здійснення у режимі відеоконференції допиту згідно із статтею 225 цього Кодексу – слідчим суддею за допомогою технічних засобів відеозапису.

Підсумовуючи сказане, підкреслимо, що застосування технічних засобів фіксування у кримінальному провадженні, перш за все, є гарантією законності проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції як під час досудового розслідування, так і судового провадження, а також достовірності отриманих результатів, що виступає умовою визнання їх доказами.

3.2. Критерії допустимості інформації, отриманої із застосуванням відеоконференції

Основними засобами, спрямованими на забезпечення достатності доказів у доведенні вини особи є слідчі (розшукові) дії. Серед таких дій, що забезпечують швидке, повне та неупереджене розслідування і судовий розгляд з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, виділяються й процесуальні дії як проведення допиту, впізнання та опитування у режимі відеоконференції (ст.ст. 232, 336, 351, 354, 567 КПК України).

Загальновідомо, що суть доказів у кримінальному провадженні полягає в тому, що ними є відомості, безпосередньо отримані з передбачених законному джерел, у встановленій процесуальній формі. Проведення допиту, впізнання та опитування у режимі відеоконференції відбувається із застосуванням технічних засобів та технологій. У зв'язку з цим в кримінальному судочинстві можуть використовуватися тільки такі технічні засоби, які не суперечать чинному законодавству. Тому визначення меж застосування технічних засобів та технологій, що використовуються у кримінальному

провадженні, може стати ефективним тільки в разі встановлення єдиної системи критеріїв допустимості їх застосування та нормативного закріплення в кримінально-процесуальному законі. Широке застосування відповідних технологій має своїм завданням істотно підвищити ефективність кримінального судочинства. Проте неоднозначність деяких законодавчих положень чинного КПК України потенційно може призвести до проблеми допустимості використання в сфері кримінального судочинства доказів, отриманих із застосуванням технічних засобів¹. Докази, отримані із застосуванням режиму відеоконференції, можуть бути прийняті судом лише за умови дотримання належного порядку проведення слідчих (розшукових) і судових дій дистанційно. Проблемним питанням є правильне застосування технічних засобів без порушення вимог законодавства, бо це призводить до неможливості використання результатів даних дій як доказів у кримінальному провадженні.

Кримінально-процесуальний закон визначає вичерпний перелік видів доказів, проте не розкриває правових властивостей, яким повинен відповідати кожен з них. Річ у тому, що поява у кримінальному провадженні фактичних даних ще не означає, що вони можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні. Для цього необхідно щоб вони відповідали їх правовій природі, яка полягає у належності, допустимості і достовірності. Дані елементи розкривають внутрішні якості доказів. За їх допомогою стає можливим вирішення питання про придатність або непридатність фактичних даних для використання у вигляді доказів у кримінальному провадженні.

Необхідно зазначити, що на сьогодні такий доказ, як відеозапис, та зокрема, відеозапис на якому за допомогою технічних засобів зафіксовано хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відеоконференції, не має статусу окремого джерела доказу у кримінальному процесуальному законодавстві України, що ускладнює процедуру поводження з ним учасниками кримінального провадження. Не вирішено питання й щодо того, до якого виду доказів

¹ Бєжанова А.В. Проблеми допустимості інформації отриманої із застосуванням режиму відеоконференції. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 2(30). С. 168–172.

він належить. Проблема використання режиму відеоконференції як механізму перевірки дослідження доказів є безсумнівно актуальною. У зв'язку з збиранням доказів з використанням режиму відеоконференції виникає важливе питання: якщо результат збирання доказів з використанням режиму відеоконференції зміцниться в кримінальних провадженнях, то як його кваліфікувати – як показання обвинуваченого, свідка, речовий доказ або як відеоспостереження? Вміння сторін процесу класифікувати докази сприяє повному, всебічному та об'єктивному дослідженню обставин кримінального правопорушення, формуванню достовірних висновків¹.

Аналіз поняття і структури доказів дозволить дослідити і правильно визначити процесуально-правову природу матеріалів відеозапису, отриманих з використанням технічних засобів і технологій, що використовуються в доказовій діяльності у кримінальному процесі України.

Згідно до положень ст. 84 КПК України, доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження й підлягають доказуванню. Частина 2 ст. 84 КПК України визначає, що процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Відповідно до ст. 99 КПК України, документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До документів можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані)². Отже, з наведених положень, стає зрозумілим, що

¹ Бежанова А.В. Деякі аспекти дефініції технічних засобів відеозапису фіксації процесуальних дій в режимі відеоконференції. *Актуальні проблеми держави і права*. 2018. Вип. 80. С. 3–9

² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921>

законодавець відносить результати слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відеоконференції, та які зафіксовані за допомогою технічних засобів відеозапису, до такого джерела доказів як документ.

Зазначимо, що у даному випадку необхідно оцінювати власне інформацію, а не матеріальний об'єкт на якому вона зафіксована. Позиція щодо віднесення відеозапису до документів знаходить підтримку і у представників кримінально-процесуальної науки. Зокрема, існує позиція що відеозапис є документом, та він подібний до електронних документів, оскільки вони: а) зберігаються на матеріальному носії; б) інформація, зафіксована на них, має доказове значення; в) як правило, їх відтворення в суді потребує спеціальних технічних засобів¹. Це означає, що підставою віднесення матеріалів фото- і кінозйомки, аудіо- і відеозаписів до письмових доказів є те, що не фізичні властивості матеріальних носіїв, а зафіксовані на них за допомогою спеціальних знаків відчуття (звуки або зображення) мають доказове значення. Проте, погоджуючись з позицією Т.С. Соколан, ми не можемо підтримати такий погляд, оскільки електронний документ може бути в будь-який час роздрукований та відтворений на такому матеріальному об'єкті. Окрім цього, у створенні електронного документа завжди бере участь людина, яка надає цьому джерелу інформації певного суб'єктивізму, оскільки особа, описуючи ту або іншу подію, пропускає всі обставини справи через свою свідомість. Здійснення відеозапису виключає участь людського фактору, оскільки фіксація події відбувається в автоматичному режимі. Як наслідок, інформація, отримана подібним чином, носить об'єктивний характер². Таким чином, це і дозволяє точно зафіксувати всю обстановку, яка склалася.

Хоча, деякі науковці схилиються до того, що відеозапис може належати як до документів, так і до речових доказів³. Документи як

¹ Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 544 с.; Кримінальний процес України : навч. посібник / А.В. Молдован, С.М. Мельник. Київ : Центр уч. л-ри, 2013. 368 с.

² Соколан Т.С. Адміністративно-правове регулювання застосування відеоспостереження правоохоронними органами України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07, Київ, 2016. с.122

³ Сокиран М.Ф. Процесуальні і тактичні питання використання звуко-, відеозапису в кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. с.107

речові докази важливі для кримінального провадження за зовнішнім виглядом, індивідуальними ознаками, місцем, часом їх виявлення тощо. Запотоцький А.П. пропонує проводити розмежування документів – джерел доказів від документів – речових доказів за наступними критеріями: 1) відомості, які зафіксовані у документах – речових доказах, відрізняються від інформації, що міститься в «інших документах», за своїм процесуальним статусом; 2) доказове значення у документах – джерелах доказів має лише зміст, а їх форма носить допоміжне значення. На відміну від них, документи – речові докази значимі у справі не лише за змістом, а й за своїм зовнішнім виглядом, місцем, часом їх виявлення тощо; 3) документи – джерела доказів можуть бути замінними, у той час як документи – речові докази внаслідок того, що зміни, які відбулися з ними, пов'язані з подією злочину, не можуть бути замінені на інші, оскільки сліди, що відобразились у них, є унікальними й існують в однині; 4) документи як джерела доказів можуть копіюватися з наступним процесуальним оформленням, що не зменшує їх доказового значення, а речові докази практично завжди унікальні і неповторювані; 5) документ – джерело доказів містить у собі відомості, які складаються з опису події злочину чи фактів його вчинення за допомогою письма або інших умовних знакових кодів тощо, на відміну від документа – речового доказу, що закріплює не опис матеріальних слідів злочину чи факту його скоєння, а самі сліди злочину, які збереглися на ньому¹. Таким чином, технічні засоби відеозапису, за допомогою яких фіксуються процесуальні дії, проведені у режимі відеоконференції, є матеріальним об'єктом, що містить інформацію про хід і результати слідчої (розшукової) дії подію, яка мала місце і не може бути віднесено до документа.

Аналіз визначень речового доказу, які містяться у КПК України, дає підстави вважати, що технічні засоби відеозапису не відповідають визначенню речового доказу. Магнітні, електронні та інші носії інформації – це дійсно предмети, які містять інформацію, на підставі якої можна встановити обставини, що мають значення для

кримінального провадження. Але відповідну інформацію можна отримати за умови дослідження змісту цих предметів, який відтворюється лише за допомогою використання спеціальних технічних засобів. Відповідний процес відрізняється від процесу дослідження речових або письмових доказів, який полягає в дослідженні їх матеріальної форми. Отже, технічні засоби відеозапису, на яких за допомогою технічних засобів і технологій зафіксовано хід і результати процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, за характером джерела інформації, способу її закріплення, збереження, відтворення та дослідження відрізняються від письмових та речових доказів.

Кримінальний процес має своїм завданням не тільки захист прав і законних інтересів осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень, захист особи від незаконного та необґрунтованого обвинувачення, засудження, обмеження її прав і свобод, а й досягнення цієї мети законними засобами. В іншому випадку втрачається сенс всієї процедури кримінального судочинства. Дане положення закріплено не тільки в ст. 62 Конституції України, відповідно до якої обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях¹, а й в ст. 87 КПК України, в якій закріплено вимогу про те, що докази, отримані з порушенням вимог КПК України, є недопустимими. Тобто для того, щоб стати доказом, результати проведенні слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції повинні, по-перше, проводитись у законний спосіб, а по-друге, фіксуватися за допомогою технічних засобів відеозапису.

На наш погляд, відеозапис, проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції, повинен набути статусу джерела доказу, який буде закріплено у процесуальному законодавстві України. При цьому необхідно щоб він був оформлений належним чином.

У кримінальному судочинстві доказ повинен відповідати двом вимогам, які висуваються до його змісту та форми, – належності та допустимості². Закономірно, що ознаками належності та

¹ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

² Кайло І.Ю. Допустимість доказів у кримінальному процесі України : дис ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. с.112

¹ Запотоцький А.П. Документи як процесуальні джерела доказів у кримінальному судочинстві : автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2009. с.8

допустимості повинні відповідати й технічні засоби і технології, за допомогою яких фіксуються процесуальні дії, проведені у режимі відеоконференції, що може забезпечуватись коректністю фіксації та подальшою незмінністю цифрової інформації¹. Отримання відеозапису за допомогою цифрових технологій у сучасних умовах дає змогу редагувати зображення через наявні спеціальні програми режимів зйомки. У зв'язку з цим виникають проблеми щодо визнання такого доказу допустимим і залучення його в подальшому до кримінального провадження.

З урахуванням положень ст. 62 Конституції України, правильним буде стверджувати, що висновок про винуватість особи може ґрунтуватися лише на допустимих доказах, які судом визнані такими, що отримані законним шляхом. Закріплення в ст. 86 КПК України положення про те, що доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України, якоюсь мірою вирішило проблему щодо питанням допустимості доказів. Проте у науковій літературі проблеми, пов'язані із використанням допустимих доказів у доказуванні, до сих пір не вирішені та серед науковців немає єдиної точки зору щодо визначення поняття допустимості доказів, так і з критеріями цієї допустимості. М.А. Погорецький визначає допустимість доказів як внутрішню якість, властиву доказам, внаслідок якої ці докази здатні встановити обставини, що необхідні для повного і правильного вирішення справи. Сукупність вимог, що висуваються законом до процесу отримання доказів, становить інститут процесуальної допустимості, який полягає в тому, що належні до справи фактичні дані повинні бути одержані із встановленого законом джерела уповноваженим на це суб'єктом кримінального процесу і закріплені у спосіб, передбачений у кримінально-процесуальному законі². О.С. Степанов пропонує наступні критерії, що визначають допустимість доказів: докази повинні бути отримані в порядку,

передбаченому кримінально-процесуальним законодавством України; докази мають бути отримані компетентною посадовою особою, правомочною проводити у конкретній справі процесуальні дії; докази у справі повинні бути отримані з джерел, передбачених КПК України; при фіксації проведення і результатів слідчої дії мають бути дотримані всі умови закону; інформація повинна містити не здогади і припущення, а фактичні дані: відомості про факти й обставини, що підлягають доказуванню у конкретній кримінальній справі¹. Д.Б. Сергєєва стверджує, що характеристика допустимості доказів відноситься, насамперед, до процесу отримання доказу та його форми².

С.В. Гончаренко вказує, що допустимість доказів – це їх придатність для використання з точки зору законності джерел, методів і прийомів одержання відомостей. На відміну від належності доказів, яка характеризує придатність доказів за їх змістом, допустимість визначає їх придатність за формою, під якою мається на увазі передбачені законом процедури одержання, фіксації, застосування доказів, а також чітко регламентовані заборони одержання доказів та оперування ними. До вимог допустимості автор відносить:

1) фактичні дані (докази) повинні міститись в передбачених законом джерелах; 2) фактичні дані, одержані в ході проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, мають бути правильно згідно із законом процесуально оформлені; 3) чітко передбачений щодо кожної процесуальної дії спосіб отримання фактичних даних; 4) право проводити процесуальні дії із збирання доказів мають зазначені в законі суб'єкти³.

Допустимість доказів – це така їх властивість, яка характеризується відповідністю способів та порядку збирання, фіксації і перевірки відомостей та їх джерел вимогам кримінально-процесуального

¹ Степанов О.С. Належність та допустимість доказів у кримінальному процесі України : автореф. дис ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. с.8

² Сергєєва Д.Б. Допустимість доказу за новим КПК України. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (27 листопада 2013 р., м. Одеса). С. 114.

³ Кримінальне процесуальне право України : навч. посіб. / за заг. ред. В.Г. Гончаренко, В.А. Колесник. Київ : Юстиніан, 2014. с.148

¹ Цехан Д.М., Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2013. № 5. С. 257.

² Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2007. с.479

закону. Тобто допустимість не зачіпає змістовної складової доказу, а також його зв'язку з обставинами, які підлягають доказуванню. У кримінально-процесуальному доказуванні необхідно встановити єдину, загальну для всіх видів доказів, характеристику (критерій) їх оцінки з точки зору допустимості. Це – виявлення порушень закону під час отримання доказів¹. Недопустимість доказів, пов'язується не з будь-якими причинами, за яких не допускається використання доказів, а по-перше, тільки з порушеннями закону, і по-друге, не з будь-якими порушеннями, а такими з них, які були допущені під час отримання доказів. При цьому, під словосполученням «отримані з порушеннями» необхідно розуміти такі з них, які полягають у невиконанні або у неналежному виконанні норм, щодо збирання, фіксації та перевірки доказів.

Не вдаючись до аналізу всіх точок зору з цього питання, зауважимо, що більшість вчених до умов допустимості доказів відносять: отримання доказів суб'єктами, які уповноважені на це законодавством; одержання доказів з належного джерела; дотримання належної процедури отримання, збирання доказів та фіксація відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства². При цьому, при вирішенні питання про визнання матеріалів відеозапису, збережених на матеріальних носіях або відображених в електронному вигляді, а зафіксовану на них інформацію доказами, має враховуватись: 1) правовий статус особи, яка здійснювала запис; 2) вид технічного засобу, яким здійснювався запис; 3) умови, обстановка і ситуація здійснення записів; 4) мотиви, мета здійснення записів; 5) дотримання вимог законодавства щодо порядку збирання, зберігання і використання певного виду інформації, зокрема інформації з обмеженим доступом³.

¹ Стоянов М. Компоненти допустимості та достовірності доказів: спірні питання. *Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави* : матеріали Міжн. щоріч. наук. конф. молодих вчених, аспірантів і студ., присвяч. пам'яті видатних вчених-юристів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчикова (2010; Львів; Одеса). Львів, Одеса, 2010. С. 186

² Кримінально-процесуальне право України : підручник / за заг. ред. Ю.П. Аленіна. Харків : ТОВ «Одісей», 2009. с.250

³ Андрушко П.П. Поняття доказів у кримінальному судочинстві, їх достовірності, належності та допустимості. *Адвокат*. 2011. № 5(128). С. 11.

Дистанційне провадження є досить складним не тільки в процесуальному, а й у організаційно-технічному плані¹. Використання у дистанційному кримінальному провадженні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку (ч. 3 ст. 232 КПК України). В дистанційному судовому провадженні технічні засоби і технології, окрім перелічених вимог, мають забезпечувати також дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження (ч. 3 ст. 336 КПК України). При цьому якість зображення та звуку під час судового розгляду в режимі відеоконференції є основною умовою гарантування прав учасників процесу та дотримання принципів здійснення правосуддя. Аналіз норм КПК, що регламентують порядок застосування режиму відеоконференції дозволяє зробити висновок, що у ньому відсутні визначення термінів «належна якість зображення і звуку» та «інформаційна безпека».

Доктринальне бачення щодо цього питання полягає у тому, що деякі автори, аналізуючи законодавчі положення щодо застосування відео конференції, доходять висновку, що належна якість зображення – це зображення, що дозволяє однозначно ідентифікувати особу всіма учасниками процесу та фіксувати його технічними засобами із наступною можливістю ідентифікації допитуваної особи за зображенням². С.О. Книженко та Т.В. Деменко під належною якістю звуку, розуміють звук, що дозволяє чітко та розбірливо розрізняти показання допитуваної особи всіма учасниками процесу та фіксувати його технічними засобами із наступною ідентифікацією допитуваного за його голосом. А під належною якістю зображення та пропонують розуміти «зображення, яке дозволяє однозначно ідентифікувати особу за її зображеннями всіма учасниками процесу та зафіксувати зображення технічними засобами з наступною можливістю ідентифікації допитуваного по зображенню»³.

¹ Черняк Н., Гаркуша А. Процесуальні особливості проведення допиту та пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції за законодавством України. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2016. № 5. С. 2057.

² Павлова Н.В. Проблеми та перспективи дистанційного судочинства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 478.

³ Книженко С.О., Деменко Т.В. Особливості допиту в режимі відеоконференції під час досудового розслідування. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2013. Вип. № 14. С. 211.

Таким чином, у режимі відеоконференції повинні застосовуватись такі технічні засоби і технології, які забезпечують належне її проведення. Такі технічні засоби і технології повинні бути справними для того, щоб передавати відеоінформацію в режимі реального часу, забезпечити належну якість звуку та зображення, а також одночасно і повне сприйняття інформації всіма учасниками слідчої (розшукової) дії. Крім того, технічні засоби повинні використовувати обладнання, яке відповідає Державним стандартам України та пройшло процедуру сертифікації і стандартизації. Це сприятиме тому, що в учасників кримінального провадження не буде виникати сумнівів щодо правдивості зробленого відеозапису. Проте у разі виникнення сумнівів повинна бути призначена відповідна експертиза.

Оскільки на сьогодні є дуже розповсюдженими апаратно-програмні комплекси, які дозволяють оцифровувати отримане зображення, а пізніше редагувати, синтезувати, здійснювати його перезапис зі зміненним змістом як на аналоговий, так і на матеріальний носій, то це означає, що розширилися можливості їх повної або часткової фальсифікації без залишення певних слідів про зроблену маніпуляцію. Через це велику роль відіграє саме встановлення достовірності такого доказу, як відеозапис, отриманий при застосуванні технічних засобів і технологій у режимі відеоконференції. Достовірність означає, що відомості, які надає особа, відповідають дійсності. Достовірний доказ повинен бути отриманий із надійного джерела інформації та якісного процесу формування доказу. Достовірність визначають при порівнянні кількох доказів, при оцінці всієї сукупності доказів у справі. Достовірність – це якість доказів, яка характеризується точністю, правильністю відображення обставин, які входять до предмета доказування¹. Отже, достовірність дозволяє узгодити один доказ з усією сукупністю. Достовірність доказів – це їх обґрунтована істинність.

Проте деякі автори вважають, що достовірність не є властивістю доказу, а виступає критерієм оцінки вже наявного доказу (належного

¹ Чуприна Г.В. Докази і доказування в адміністративних справах за зверненням державної міграційної служби України з приводу примусового видворення іноземців і осіб без громадянства. *Форум права*. 2012. № 4. С. 1012–1023.

та допустимого). Вони схилиються до того, що оцінка достовірності окремого доказу, як правило, носить попередній характер. Поява нових доказів може докорінно змінити оцінку достовірності відомостей, які містить доказ. Крім того, перевірка доказу включає не тільки оцінку правдоподібності й несуперечності фактичних даних, але й зіставлення цих даних із вже наявними доказами¹. Але ми не можемо погодитися з подібним твердженням, оскільки вважаємо зазначену властивість ніби завершальним етапом у процесі визнання доказу доказом.

Важливою вимогою щодо проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції є інформаційна безпека, яку повинні забезпечувати слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд, тобто суб'єкти, які проводять процесуальні дії у режимі відеоконференції. Термін «інформаційна безпека» в КПК не роз'яснено. При цьому не уточнюється, за якими саме технічними характеристиками і вимогами інформаційної безпеки повинні відповідати технічні засоби і технології, за допомогою яких повинна забезпечуватися можливість учасників провадження чути та бачити хід провадження, ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки².

В українському законодавстві термін закріплено лише у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» відповідно Інформаційна безпека являє собою здатність технічних засобів і технологій, що використовуються, забезпечувати захист від знищення, спотворення, блокування інформації, її несанкціонованого витоку або порушення встановленого порядку її маршрутизації³. Закон України «Про електронні комунікації» містить поняття «інформаційна безпека телекомунікаційних мереж», як властивість останніх забезпечувати захист від

¹ Нарбікова Н.Г., Стоянов М.М. Сутність достовірності доказів у кримінальному судочинстві. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 36. С. 254.

² Білоус В.В. Правові засади використання криміналістичної техніки / *Криміналістика* : підручник. У 2 т. / В.В. Білоус, В.Ю. Шепітько ; за ред. В.Ю. Шепітька. Харків, 2019. Т. 1. § 3. розд. 5. С. 49.

³ Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>

знищення, викривлення, блокування інформації, її несанкціонованого витоку чи від порушення встановленого порядку її маршрутизації¹. Вважаємо, вказана умова передбачає забезпечення захищеності інформації та підтримуючої її інфраструктури від випадкового чи навмисного впливу природного чи штучного характеру, що можуть завдати шкоди кримінальному провадженню, призвести до розкриття таємниці досудового розслідування, змісту показань, що були надані під час слідчої (розшукової) дії, даних про осіб, які знаходяться під державним захистом тощо. Щоб не допустити втрату чи витік інформації, яка отримана в ході таких слідчих (розшукових) дій, унеможливити вплив інших осіб на проведення даної дії, спеціалістами застосовуються спеціальні заходи та прийоми для кодування, шифрування та інші способи захисту².

Критеріями інформаційної безпеки є: 1) доступність означає, що інформація відкрита для доступу, а засоби її передавання функціонують, незважаючи на такі можливості вимкнення електроживлення, стихійні лиха, нещасні випадки або хакерські напади; 2) аутентифікація – підтвердження заявленої ідентичності користувачів; 3) цілісність – підтвердження, що інформація, яку було надіслано, отримано або збережено, є цілою і незмінною; 4) конфіденційність – захист повідомлень або збереженої інформації від несанкціонованого перехоплення й перегляду³.

Як зазначає О.М. Моїсєєв, викликає сумнів можливість стовідсоткового забезпечення якості зображення й звуку, а також інформаційної безпеки, оскільки створення та роботу технічних пристроїв зв'язку забезпечують конкретні працівники, до того ж використання таких пристроїв пов'язане з технічними складнощами в плані передавання інформації (наявність шумів), які зумовлюють специфіку процесів відображення (тобто передавання та отримання)

¹ Про електронні комунікації : Закон України від 03.08.2022 р. № 1280-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#n2246>

² Смирнов М.І., Процесуальні особливості проведення слідчих дій у режимі відеоконференції. *Правове життя сучасної України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 травня 2013 р.) / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін ; НУ «ЮА». Одеса : Фенікс, 2013. Т. 2. С. 465–467.

³ Бурячок В.Л. Інформаційна та кібербезпека / В.Л. Бурячок, В.Б. Толубко, В.О. Хорошко, С.В. Толупа. Київ : ДУТ, 2015. с.94

інформації, властиву конкретним пристроям зв'язку¹. На практиці проведення відеоконференції забезпечується за допомогою комп'ютерної техніки та Інтернету. Наприклад, ноутбук з вбудованою відеокамерою та можливістю відеозапису може бути використаний для проведення дистанційного провадження. У зв'язку з цим виникає ряд запитань щодо використання програмного забезпечення, зокрема чи створюються такі програми спеціально для проведення дистанційного досудового (судового) розслідування, або можна використати звичний для всіх Скайп. Окрім того постає й питання про те, які протоколи доступу використовувати: загальні чи спеціально виділену лінію для правоохоронних органів.

Мережі, за якими інформація передається, повинні бути надійно захищені від стороннього втручання, оскільки у випадку поєднання відеоконференції із забезпеченням конфіденційності відомостей про особу, зацікавленими особами у неналежному проведенні кримінального провадження, може виникнути намір отримати відомості про особу, що здійснює впізнання чи дає свідчення: її зовнішність та місце перебування. З цією метою слідчий, прокурор може залучити до участі у проведенні зазначеної слідчої (розшукової) дії спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями та навичками застосування відповідних технічних засобів та технологій, а також повинен забезпечити справність технічних засобів та встановити інші технічні умови для проведення відеоконференції².

Відповідно, інформаційною безпекою відеоконференції можна вважати спроможність технічних засобів та технологій, що використовуються для цього, забезпечувати захист від знищення, викривлення та блокування інформації, її несанкціонованого витоку чи від порушення встановленого порядку її маршрутизації. Тому доцільно обирати відповідні технічні засоби і прийоми

¹ Моїсєєв О.М. Інформаційна безпека допиту експерта в режимі відеоконференції. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2014. Т. 27(66). № 4. С. 185.

² Александров О.Г. Особливості пред'явлення об'єкта (осіб чи речей) для впізнання у режимі відеоконференції. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : збірник тез науково-практичного семінару (1 грудня 2017 р.) / упор. А.Я. Хитра, Р.М. Шехавцов, Є.В. Пряхін, С.І. Марко. Львів : ЛьвДУВС. С.243

залежно від особливостей обстановки конкретного місця події або специфіки проведення окремих процесуальних дій із дотриманням перелічених вище законодавчих приписів та принципів використання науково-технічних засобів¹.

Крім того, на наш погляд, інформаційна безпека повинна базуватись на забезпеченні права на достовірну, повну та своєчасну інформацію, недопущення втручання в зміст та внутрішню організацію інформаційних процесів; збереженні інформаційного продукту та технологій². Тому вимогою допустимості використання технічних засобів і технологій у дистанційному кримінальному провадженні є умова забезпечення надійного наукового результату, яка прямо пов'язана з поняттям наукової обґрунтованості застосування науково-технічних засобів. Науково обґрунтованими є ті науково-технічні засоби, які дають змогу розробити програми їх використання залежно від конкретних умов, а також дають можливість передбачити ймовірність і ступінь точності результатів їх застосування. При цьому, зважаючи на ступінь точності здобутих результатів, слід зазначити, що під час проведення слідчих дій допустимо використовувати лише ті науково-технічні засоби, які дадуть очевидні результати, зрозумілі всім учасникам слідчої дії³.

Не менш важливою і взаємопов'язаною з вимогою наукового обґрунтування є така умова залучення науково-технічних засобів у стадії досудового слідства, як безпека осіб, щодо яких застосовуються такі науково-технічні засоби, а також вимога, щоб використання науково-технічних засобів не принижувало честі і гідності осіб, до яких вони застосовані.

Чинний КПК України не містить окремо виділеної умови безпеки науково-технічних засобів, однак для виявлення, фіксації і вилучення доказів можуть застосовуватися науково-технічні засоби,

¹ Шингарьов Д. Окремі питання забезпечення прав та законних інтересів осіб при проведенні допиту у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. *Проблеми законності* : зб. наук. пр. Харків, 2016. № 135. С. 212–224. URL: <http://oaji.net/articles/2017/3229-1484732101.pdf>

² Боднар І.Р. Інформаційна безпека як основа національної безпеки. *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 1. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/141443493.pdf>

³ Разумов Э.А. Молибога Н.П. Осмотр места происшествия. Методика и тактика. Киев : РИО МВД Украины, 1994. с.134

що забезпечують достовірність результатів і не порушують прав і законних інтересів громадян. З огляду на це можливість використання різноманітних спеціальних знань і методів у розслідуванні злочинів залежить як від їх правомірності, так і від наукової достовірності, що визначається ступенем істинності результатів, здобутих під час застосування того чи іншого прийому, методу або технічного засобу¹.

Передача інформації по каналах відеозв'язку повинна відповідати необхідним технічним умовам, що будуть здатні створити належну якість зображення, звуку та інформаційну безпеку. Недотримання цих технічних умов є порушенням вимог ст. 232, 336 КПК України і може негативно позначитись на реалізації прав допитуваних осіб. Забезпечення прав та законних інтересів осіб під час проведення допиту (впізнання) в режимі відеоконференції безпосередньо пов'язане із технічним аспектом її проведення, у тому доцільно хоча б коротко з'ясувати основні засоби захисту інформації проведення відеоконференції.

Одним з пріоритетних напрямків застосування систем відеоконференції на сьогоднішній день є забезпечення їх надійності. У кримінально-процесуальному судочинстві при застосуванні режиму відеоконференції, важливим є підтримання заданих параметрів якості. Будь-які спотворення можуть привести до неправильного трактування інформації і, як наслідок, помилкових дій учасників відеоконференції.

Складність забезпечення надійності технічних засобів і технологій, які використовуються у дистанційному кримінальному провадженні пов'язана з необхідністю одночасного підтримання високої швидкості обробки інформації і передачі даних з мінімальними затримками, а також з високою роздільною здатністю зображення і якості звуку, при цьому сучасні системи повинні володіти додатковим інструментарієм інтерактивної взаємодії. Існуючі варіанти вирішення цього питання не зовсім сумісні між собою, оскільки виробники не зацікавлені в інтеграції різних систем, а навпаки,

¹ Клименко Н., Клевцов О. Можливості використання в розслідуванні злочинів деяких нетрадиційних криміналістичних та спеціальних знань і методів. *Право України*. 1998. № 1. С. 96.

система відеоконференції найчастіше є єдиним цілим з програмних і апаратних компонентів, масштабувати таку систему можливо лише застосовуючи компоненти того ж виробника. Проте такий підхід є надмірно коштовним, а виділення коштів на використання таких технічних засобів державою не заплановано. Одним з перспективних шляхів вирішення проблеми забезпечення надійності відеоконференції є використання технологій розподілу навантаження мережі. Оптимальний розподіл мережевого навантаження дозволяє забезпечувати задані характеристики відеоконференції за рахунок керування інформаційними потоками¹.

Метою створення системи забезпечення безпеки інформаційних технологій є запобігання або мінімізація збитку, якого зазнають суб'єкти інформаційних відносин від небажаного впливу на інформацію, її носії та процеси обробки. Забезпечення інформаційної безпеки характеризується діяльністю щодо недопущення шкоди властивостям об'єкта безпеки, зумовленим інформацією та інформаційною інфраструктурою, а також засобами та суб'єктами цієї діяльності². Проте, в умовах сучасного стану злочинності забезпечити інформаційну безпеку органами Національної поліції неможливо тільки на основі застосування захисних засобів і механізмів. У цих умовах, як зазначає І.Р. Боднар, необхідно вести активні наступальні (бойові) дії з використанням усіх видів інформаційної зброї та інших наступальних засобів з метою забезпечення переваги над злочинністю в інформаційній сфері³.

На даний час серед засобів захисту інформації в основному представлені засоби зарубіжного виробництва, що містить в собі певну загрозу при використанні таких систем в державних установах. Найбільш у практичній діяльності застосовуються різні додатки для проведення відеоконференцій через глобальні телекомунікаційні мережі.

¹ Огневий О.В., Сич Л.Л. Метод підвищення надійності доступу до інформаційних ресурсів систем відеоконференцв'язку. *Herald of Khmelnytskyi national university*. 2019. Iss. 4(275). URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/17-7.pdf>

² Інформаційна безпека : підручник / В.В. Остроухов, М.М. Присяжнюк, О.І. Фармагей, М.М. Чеховська та ін. ; під ред. В.В. Остроухова. Київ : Ліра-К, 2021. с.37

³ Боднар І.Р. Інформаційна безпека як основа національної безпеки. *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 1. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/141443493.pdf>

При цьому апаратні або програмні засоби захисту інформаційних систем поділяються на:

– апаратні системи відеоконференцв'язку, в яких алгоритми передачі відеосигналу реалізовані на апаратному рівні, тобто обов'язковою складовою відеозв'язку є кодек, що відповідає за кодування та передачу відеоінформації в канал. Як правило, такі системи відеоконференцій націлені на передачу відео високої чіткості (HD-відеоконференція), що грає велику роль при проведенні важливих переговорів і нарад. З цієї причини зазвичай разом з кодеком пропонується також високоякісне обладнання для відеоконференцій, таке як професійна камера, мікрофон і пульт управління. Для відображення інформації можуть використовуватися телевізори, монітори, проектори, а в преміум-системах в обладнання для відеоконференцій дисплей пропонується вже з вбудованим в нього кодеком, за рахунок чого вони мають більш естетичний і представницький вигляд;

– програмні системи відеоконференцв'язку, в яких кодек реалізований на програмному рівні. То тобто існує серверне та клієнтське програмне забезпечення для відеоконференцій, яке встановлюється на існуючі або нові сервери і робочі станції. Для захоплення і передачі відео та звуку в якості обладнання для відеоконференцій можна використовувати багатий вибір камер і мікрофонів, за рахунок чого можна підібрати рішення, доступне по бюджету для користувачів з різним рівнем потреб;

– хмарні сервіси відеоконференцв'язку стають все більш популярними. Хмарні ВКС функціонально повністю замінюють апаратну інфраструктуру, не вимагають одномоментного виділення великого бюджету для закупівлі обладнання, знижують вимоги до технічної підтримки. Ми пропонуємо хмарні рішення від Cisco та LifeSize¹.

Основними методами підвищення надійності систем застосування режиму відеоконференції на сьогоднішній день є: 1) використання оптимізованих сучасних протоколів маршрутизації для

¹ Положення про порядок розроблення, виробництва та експлуатації засобів криптографічного захисту інформації : наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 20.07.2007 р. № 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0862-07#Text>.

оптимального і раціонального використання каналного ресурсу системи; 2) використання алгоритмів децентралізованих систем, мереж що самоорганізуються, які дозволяють розподілити навантаження на всі елементи пропорційно їхнім ресурсам та характеристикам, тим самим збільшуючи масштабованість та зменшуючи вартість такого рішення за відсутності необхідності підтримки протоколів прикладного рівня на мережевому обладнанні; 3) застосування механізмів динамічного перерозподілу швидкості передачі інформації при спільному обслуговуванні трафіку сервісів реального часу і трафіку даних, що допускає затримку¹; 4) автоматичний спосіб визначення особи, що говорить в умовах реального часу для призначення його потокам мультимедійних даних найбільшого пріоритету при передачі іншим учасникам².

Основним способом управління навантаженням для організації надійності застосування режиму відеоконференції на сьогоднішній день є забезпечення мінімальної швидкості передачі даних та максимальної швидкості обробки аудіо- та відео потоку. Для вирішення цих проблем розроблені кодеки, що дозволяють стискати сигнал і кодувати його для каналу зв'язку, а також відновлювати і декодувати на стороні, що приймає³.

Кодек (термінальний пристрій), який необхідний для організації надійного сеансу відеоконференції дозволяє стиснути відеодані, при цьому зберегти задані характеристики якості, а також канал, по якому ці дані можна буде передати з прийнятною швидкістю. Як правило в комплекс таких термінальних пристроїв для відеоконференції входить: центральний пристрій – кодек з відеокамерою і мікрофоном, що забезпечує кодування/декодування аудіо- та відео- інформації, охоплення та відображення контенту; пристрій відображення інформації та відтворення звуку. Як кодек, на сучасному рівні розвитку техніки,

¹ Лісовська Ю.П. Інформаційна безпека України : навч. посібник. Київ : Кондор, 2018. с.56

² Коханович Г., Вербицкий И. Метод динамического перераспределения потоков между портами устройства пакетной коммутации, позволяющий увеличить нагрузку сетевого оборудования. *Математические машины и системы*. Киев : Ин-т проблем математических машин и систем Национальной академии наук Украины, 2005. С. 148–160.

³ Основи захисту інформації в телекомунікаційних та комп'ютерних мережах / Л.Л. Гончарова, А.Д. Возненко, О.І. Стасюк, Ю.О. Коваль. Київ, 2013. с.135

може використовуватися середньостатистичний персональний комп'ютер з програмним забезпеченням для відеоконференцій, що природно знижує вартість, витрати на установку обладнання, необхідного для застосування режиму відеоконференції¹.

Одним з актуальних аспектів застосування технічних засобів і технологій в розслідуванні кримінальних правопорушень є проблема дослідження матеріалів, отриманих з використанням алгоритмів стиснення даних. Методи цифрового стиснення даних набули широкого поширення в системах запису мовної та графічної інформації. В даний час всі формати запису, що використовуються в комп'ютерній техніці, засновані на тих чи інших алгоритмах стиснення².

Суттєвою перешкодою для використання в кримінальному процесі інформації, записаної з застосуванням алгоритмів стиснення, є те, що більшість з них засновано на видаленні з вихідного матеріалу так званої «надлишкової інформації», яка при використанні за звичайних умов не має ніякого значення. У той же час, для процесуального використання саме ця «непотрібна» інформація може бути принципово важливою, оскільки надає показанням або зображенню особливі неповторні ознаки, необхідні для встановлення автентичності. Адже першоджерелом інформації є людина або її мова і така мова фіксується технічними пристроями, які в подальшому представляються як доказ. Якщо мова передається по каналах зв'язку, то перехоплюється і записується інформаційний процес, що протікає в каналах зв'язку. Зроблений запис переговорів вже є копія тих даних, які надсилалися через з'єднання.

Стиснення інформації, особливо виконане з видаленням або корекцією певної її частини, необхідно розглядати як певний різновид монтажу, хоча вона і виконана автоматично, без втручання оператора. Такі матеріали вимагають обов'язкового експертного дослідження при використанні їх в якості доказів у кримінальному судочинстві, оскільки за допомогою стиснення, виконаного

¹ Живко З.Б. Інформаційні загрози: суть і проблеми / З.Б. Живко, М.О. Живко. *Системи обробки інформації*. 2009. Вип. 7. С. 117.

² Голєв Д.В. Методики оцінки інформаційної захищеності телекомунікацій : навч. посіб. / Д.В. Голєв, В.Г. Кононович, С.В. Хомич ; за ред. чл.- кор. МАЗ В.Г. Кононовича. Одеса : ОНАЗ ім.О.С.Попова, 2013.с.276

з видаленням «надмірної» частини матеріалу, легше завуалювати раніше зроблений монтаж, а також позбавити запис індивідуальних ознак, зробивши неможливою встановлення факту її автентичності. Загалом інформаційні загрози можуть бути реалізовані у наступному вигляді: 1) порушення адресності та своєчасності інформаційного обміну, протизаконного збору та використання інформації; 2) здійснення несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів та їх протиправного використання; 3) розкрадання інформаційних ресурсів із банків і баз даних; 4) порушення технології обробки інформації¹.

Матеріали, отримані із застосуванням технічних засобів фіксації інформації під час застосування режиму відеоконференції, мають суттєві відмінності від інших відомостей, що використовуються в ході розслідування кримінальних правопорушень. Оцінка доказів такого роду повинна проводитися з урахуванням критеріїв, відсутність або невідповідність яких заданим вимогам має бути правовою підставою для визнання досліджуваних доказів недопустимими².

До зазначених критеріїв слід віднести: процесуальну значущість, відповідність джерел отримання вимогам КПК України та можливість експертного підтвердження факту автентичності. Останній критерій, в свою чергу, повинен складатися з цілого ряду факторів, до яких можна віднести: 1) відсутність, або допустиму для проведення експертних досліджень ступінь програмного стиснення даних; 2) відсутність в досліджуваних матеріалах ознак механічного або електронного монтажу; 3) відповідність записаної інформації місцю, часу, умовам та обставинам її отримання, зафіксованим у протоколі слідчої (розшукової) дії; 4) ідентифікацію зразків та мови осіб, зафіксованих за допомогою технічних засобів, а також ряд інших факторів.

Не зважаючи на переваги застосування технічних засобів і технологій в ході проведення та фіксації процесуальних дій у режимі відеоконференції, можна виокремити такі перешкоди в її впровадженні:

¹ Франчук В.М. Захист інформаційних ресурсів: криптографічні та стеганографічні методи захисту даних : посібник для викладачів, вчителів та студентів інформативних спеціальностей. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. с.20

² Бєжанова А.В. Безпечення інформаційної безпеки під час використання технічних засобів і технологій у дистанційному кримінальному провадженні. *Правові новели*. 2018. Вип. № 4. С. 276–282.

недостатність організаційної та технологічної культури, несприйняття користувачами нововведень; необхідність суттєвих інвестицій у обладнання та навчання персоналу на початковому етапі побудови єдиної інформаційної системи органів кримінальної юстиції; складність створення та обслуговування програмного забезпечення, що пов'язане з великою кількістю слідчих та судових ситуацій, які важко передбачити; відсутність загальних стандартів та форматів аудіо- та відеосистем, що використовуються у системі електронного документообігу кримінальної юстиції. Водночас, якщо оцінити ринок сучасних телекомунікаційних послуг, можна пересвідчитися, що на ньому представлена велика кількість систем та засобів, універсальних у застосуванні, створених на основі загальноприйнятих технічних умов та стандартів, тому слід лише адаптувати певні наявні засоби під потреби правоохоронної системи¹.

Таким чином, аналізуючи наукові підходи до визначення критеріїв допустимості інформації отриманої із застосуванням режиму відеоконференції, можна зазначити, що така інформація матиме доказову силу в разі дотримання наступних вимог: 1) неухильне дотримання законодавства, загальновизнаних принципів, норм національного та міжнародного права, а також фундаментальних прав та свобод людини і громадянина у сфері кримінального судочинства; 2) виконання належних правил проведення та оформлення процесуальних дій; 3) використання обладнання, яке відповідає встановленим стандартам, а також відокремленого каналу зв'язку, що має забезпечувати безперервну, якісну та конфіденційну передачу інформації, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку, що базується на забезпеченні права на достовірну, повну та своєчасну інформацію, недопущення втручання в зміст та внутрішню організацію інформаційних процесів; збереженні інформаційного продукту та технологій.

¹ Мурадов В. Проблеми використання відеоконференцзв'язку на сучасному етапі розвитку техніко-криміналістичного забезпечення судового розгляду кримінальних справ. *Право України*. 2011. № 7. С. 237.

ВИСНОВКИ

Аналіз стану дослідження проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій у режимі відеоконференції у кримінальному судочинстві спонукало до висновку про необхідність дослідження означеної проблеми в контексті: з'ясування змісту, сутності та місця використання сучасних технічних засобів і технологій у сфері кримінального судочинства.

На підставі положень загальної теорії кримінального процесуального права та криміналістики «технічні засоби в кримінальному судочинстві», – це сукупність технічних приладів, пристроїв, пристосувань, що використовуються під час проведення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, за допомогою яких виявляються, фіксуються і вилучаються данні, явища та події, що мають доказове значення для кримінального провадження.

Проаналізована класифікація науково-технічних засобів, історія їх розвитку та запровадження, що надає підстави для висновку, про: 1) науково-технічні засоби використовуються на всіх стадіях розкриття та розслідування кримінальних правопорушень і відіграють вирішальну роль у пошуку, виявленні, фіксації доказової інформації; 2) немає чіткого визначення та систематизації науково-технічного забезпечення правоохоронної діяльності; 3) навести у законі вичерпний перелік усіх допустимих для доказування науково-технічних засобів неможливо через їх безперервне оновлення.

Причинами, які впливають на ефективність використання науково-технічних досягнень в діяльності правоохоронних та судових органів є: відсутність належної уваги до питань модернізації підрозділів правоохоронних органів технічними засобами; недостатнє фінансування даної сфери; відсутність фахівців в даній галузі; проблематичність використання інноваційних технологій; неналежна нормативно-правова база та відсутність системного підходу до питань інноваційної модернізації правоохоронних та судових

органів; використання пропрієтарного програмного забезпечення; значна витратність коштів на використання сучасних технологій.

Під інформаційними технологіями, які використовуються під час застосування відеоконференції в кримінальному судочинстві слід розуміти певну сукупність засобів, прийомів і методів отримання, обробки та передачі первинної інформації на відстань в режимі реального часу щодо отримання доказів з метою встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення. У зв'язку з чим доцільно нормативно-правове закріплення використання терміну «інформаційні технології» при проведенні слідчих (розшукових) та процесуальних дій у дистанційному кримінальному провадженні, шляхом доповнення ч. 3 ст. 232 КПК наступного змісту: «3. Використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і інформаційних технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам слідчої (розшукової) дії повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені цим Кодексом».

Режим відеоконференції – це передбачена Кримінальним процесуальним кодексом України телекомунікаційна інформаційна технологія проведення допиту та впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування, судового провадження та допиту за запитом компетентного органу іноземної держави при трансляції з іншого приміщення у режимі реального часу за допомогою аудіовізуальної взаємодії з використанням технічних засобів і інформаційних технологій, які мають забезпечувати належну якість зображення і звуку, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку.

З метою забезпечення прав та законних інтересів осіб, які можуть приймати участь в режимі відеоконференції запропоновано внесення зміни до п. 1 ч. 1 ст. 232 КПК України та викласти її зміст в наступній редакції: «1) неможливості безпосередньої участі учасника відповідної слідчої (розшукової) дії у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин».

В аспекті проведення та фіксації допиту дітей, українське законодавство потребує свого вдосконалення. Зокрема, проведення допиту неповнолітнього свідка/потерпілого (особливо у справах що стосуються сексуального насильства) необхідно проводити виключно в режимі відеоконференції, з метою мінімалізації негативного впливу на психіку дитини. У зв'язку з чим доцільно внести зміни до п. 3 ст. 226 КПК України в частині, що стосується допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, як під час досудового розслідування так і під час судового розгляду та передбачити імперативну норму щодо проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого виключно у режимі відеоконференції. А саме доповнити п. 3 ст. 226 КПК України та викласти в наступній редакції: «допит малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого під час досудового розслідування та судового провадження обов'язково проводиться у режимі відеоконференції»..

Підстави застосування режиму відеоконференції визначено у кримінально-процесуальному та вони не є вичерпаним, але необхідною умовою є їх належне обґрунтування. Умови застосування режиму відеоконференції являють собою сукупність визначених нормами кримінального процесуального закону обставин, наявність яких дозволяє застосувати такий порядок проведення досудового розслідування чи судового розгляду кримінального провадження та гарантувати права осіб, які приймають у ньому участь.

Основними умовами для прийняття рішення про проведення дистанційного досудового розслідування та судового провадження є: 1) згода особи, відносно якої планується проведення відеоконференції (ч. 2 ст. 232, ч. 2 ст. 336 КПК України); 2) наявність фактичних підстав для проведення дистанційного досудового розслідування та судового провадження; 3) належна якість зображення та звуку; 4) інформаційна безпека досудового розслідування та судового процесу.

Правова база використання технічних засобів і технологій у режимі відеоконференції не повною мірою відповідає вимогам забезпечення прав і свобод людини. Зокрема неврегульованими є питання, як: права та обов'язки учасників процесуальних дій,

проведених режимі відеоконференції; взаємодія між учасниками різних рівнів кримінального провадження; особливості реалізації окремих принципів судочинства; недостатньо розвинуті питання відповідальності як безпосередніх учасників процесуальних дій, проведених режимі відеоконференції, так і осіб, що забезпечують її проведення.

З огляду на це, звернута увага на необхідність є встановлення єдиної системи правових категорій та формування на її основі правових засад використання технічних засобів і технологій у режимі відеоконференції у кримінальному судочинстві України, визначення допустимих напрямів застосування одержаних за їх допомогою доказів.

Процесуальний порядок застосування режиму відеоконференції під час досудового розслідування здійснюється при проведенні допиту (впізнання осіб чи речей) та полягає в тому, що: 1) проводиться слідчим прокурором, за правилами передбаченими статтями 225–227, 228 та 229 КПК або слідчим суддею за правилами проведення допиту під час судового розгляду з дотриманням вимог про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування; 2) проведення допиту в режимі відеоконференції можливий відносно потерпілих, свідків та підозрюваних; 3) хід та результати допиту (впізнання осіб чи речей) фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису та відображаються в протоколі.

Однією з суттєвих вимог під час проведення допиту чи пред'явлення особи або предмета для впізнання в режимі відеоконференції є забезпечення інформаційної безпеки, що досягається шляхом дотримання ряду умов: 1) належна якість аудіо- чи (і) відеозапису, відсутність різного роду шумів, спотворень звуку та зображення; 2) програмне забезпечення проведення допиту чи пред'явлення особи або предмета для впізнання в режимі відеоконференції; 3) мережеві протоколи доступу використовувати при проведенні допиту, пред'явлення для впізнання особи чи предметів у режимі відеоконференції.

Фіксування слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції повинно провадитись за загальними правилами фіксації

кримінального провадження, як це визначено у ст. 252 КПК України, при цьому хід та результати слідчих (розшукових) проведених в режимі відеоконференції фіксуються технічними засобами відеозапису у місці проведення такої дії, особою, яка проводить відповідну процесуальну дію.

При здійсненні судового провадження у режимі відеоконференції воно може бути проведено виключно в суді, установах попереднього ув'язнення або установах виконання покарань, при цьому виключно судовий розпорядник або секретар судового засідання, службова особа установи попереднього ув'язнення або виконання покарань зобов'язані вручити особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення судового засідання.

З урахуванням чого, висловлюється позиція щодо необхідності законодавчого доповнення ч. 1 ст. 336 КПК наступними положеннями: «1. Судове провадження може здійснюватися у режимі відеоконференції під час трансляції з приміщення іншого суду, установи попереднього ув'язнення або установи виконання покарань, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне судове провадження).

Визначено, що проблемним питанням є реалізація положень ч. 2 ст. 336 КПК України, в частині строків призначення судового розгляду в режимі відеоконференції та строків подання клопотання про проведення судового засідання в режимі відеоконференції. З огляду на що пропонується доповнити ч. 2 ст. 336 КПК наступними положеннями: «2. Суд ухвалює рішення про здійснення дистанційного судового провадження за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження. Клопотання сторін чи інших учасників кримінального провадження подається до суду не пізніше ніж за 5 днів до дня проведення судового засідання...».

Аргументована доцільність обов'язкового обґрунтування та мотивування прийнятого рішення про здійснення дистанційного судового провадження, зазначаючи в описовій частині ухвали, що є підставою проведення судового засідання у режимі відеоконференції. З урахуванням чого, висловлюється позиція щодо

необхідності передбачити в КПК України положення про те, що ухвала про проведення дистанційного судового провадження обов'язково має містити підстави, визначені відповідно до ст. 336 КПК України має бути обґрунтованою. Спираючись на вищевикладене, запропоновано доповнити ч. 2 ст. 336 КПК наступними положеннями: «Суд ухвалює мотивоване рішення про здійснення дистанційного судового провадження за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження».

У дистанційному досудовому розслідуванні та судовому розгляді визначальне значення має створення за допомогою технічних засобів та технологій повноцінних умов для отримання й передачі інформації на відстань у режимі реального часу, належної якості звукового сигналу й відеографічного зображення за умови одночасного й повноцінного сприйняття інформації із кожного з віддалених місць, в якому відбуваються події, що пов'язані сутністю і єдністю завдань проведення допиту чи впізнання. Технічні засоби і технології, які використовуються у дистанційному кримінальному судочинстві, є формою фіксації доказів, відповідно технічні засоби відеозапису, які є результатом фіксації проведення слідчої (розшукової) дії чи процесуальної дії в режимі відеоконференції слід вважати додатком до протоколу відповідної процесуальної дії, який має повноцінне доказове значення, лише разом з протоколом відповідної слідчої (розшукової) чи процесуальної дії.

Особливості фіксування слідчих (розшукових) дій чи процесуальних дій в режимі відеоконференції полягають у тому, що їх результати фіксуються з використанням технічних засобів і технологій з одночасним відеозаписом посадовою особою, яка проводить такі дії або виконує доручення і відображаються нею у протоколі слідчої (розшукової) дії.

У зв'язку з чим доцільним є вдосконалення кримінального процесуального законодавства України в частині обов'язкової участі спеціаліста для забезпечення належної якості зображення, звуку, інформаційної безпеки та надання технічної допомоги під час проведення відеоконференції. З урахуванням чого, запропоновано внести відповідні доповнення до КПК України наступного змісту:

— ст. 336 частиною 3–1 КПК України доповнити положенням: «Під час проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження суд, зобов'язані залучити спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями і навичками, а також повинен забезпечити справність технічних засобів та встановити інші технічні умови для проведення відеоконференції для забезпечення належної якості зображення, звуку, інформаційної безпеки та надання технічної допомоги під час проведення відеоконференції»;

— ст. 232 частиною 3–1 доповнити положенням: «Під час проведення допиту осіб, впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування слідчий, прокурор, а в разі здійснення у режимі відеоконференції допиту згідно із статтею 225 цього Кодексу – слідчий суддя, зобов'язані залучити спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями і навичками, а також повинен забезпечити справність технічних засобів та встановити інші технічні умови для проведення відеоконференції для забезпечення належної якості зображення, звуку, інформаційної безпеки та надання технічної допомоги під час проведення відеоконференції».

Існує наявність правової невизначеності щодо реалізації положень ч. 9, 7 ст.ст 232, 336 КПК України в частині місця фіксації ходу та результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції. З огляду на що запропоновано внести зміни до кримінального процесуального законодавства в частині регламентації порядку фіксування слідчих (розшукових) та процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції та доповнити наступними положеннями:

— ч. 7 ст. 336 «Хід і результати процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, фіксуються судом, який розглядає кримінальне провадження за допомогою технічних засобів відеозапису».

— ч. 9 ст. 232 «Хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відеоконференції, фіксуються слідчим, прокурором, а в разі здійснення у режимі відеоконференції допиту згідно із статтею 225 цього Кодексу – слідчим суддею за допомогою технічних засобів відеозапису».

Використання у дистанційному кримінальному провадженні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку, що забезпечується шляхом використання таких технічних засобів і технологій, які відповідають Державним стандартам України та пройшли процедуру сертифікації і стандартизації. При цьому належна якість зображення і звуку має бути достатньою для однозначного розпізнавання осіб, які приймають в ній участь та сприйняття змісту процесуальної дії, проведеної в режимі відеоконференції.

Наукове видання

А. В. Бежанова, Г. К. Тетерятник, Г. В. Мудрецька

ЗАСТОСУВАННЯ РЕЖИМУ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Монографія

Технічне редагування
Дизайн обкладинки
Верстання

*Оксана Гринюк
Анастасія Юдашкіна
Ігор Стратій*

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 11.01.2023 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Merriweather. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 10,81. Наклад 300. Замовлення № 078м/1123.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.